

meddobje*
entresiglo

Letnik XXXVIII
številka 1-2

* **kulturna revija**

M E D D O B J E

Splošno kulturna revija

Entresiglo

Revista de cultura general

Letnik/Año XXXVIII.

2004

Št./Nº 1-2

Izdaja SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA - Propietario: Acción Cultural Eslovena

Ramón L. Falcón 4158, (1407) Buenos Aires, Argentina.

Uredništvo / Directores: konzorcij, ki ga sestavljajo: glavni urednik: Marijan Eiletz, člani konzorcija: Vinko Rode, Tone Mizerit, Jože Rant, Tine Debeljak, ter vodje vseh odsekov. Predstavniki za Evropo: Lev Detela

Lektorica: Milena Ahčin

Oblikovanje in zunanja oprema: Andrej Hrovat.

Računalniški prelom: Monika Urbanija-Koprivnikar

Letno izhajata dve dvojni številki. Za podpisane prispevke odgovarjajo avtorji. Spisi s psevdonimom se objavljajo, če je uredniku znano tudi pravo avtorjevo ime. Rokopisi se ne vračajo.

Ta zvezek je 179. publikacija Slovenske kulturne akcije, dotiskan 7/2004

Registro Nacional de la Propiedad Intelectual Nº 259299.

Tisk tiskarne / impreso en: Editorial Bäruga del Centro Misional Bäruga, Colón 2544, (1826) Remedios de Escalada, Buenos Aires, Argentina.

IZHAJANJE MEDDOBJA DENARNO PODPIRA MINISTRSTVO ZA KULTURO REPUBLIKE SLOVENIJE.

NAMESTO UVODNIKA:

- ROZINA ŠVENT (Slo.): KNJIŽEVNOSTI SLOVENCEV PO SVETU 3

POEZIJA:

- VLADIMIR KOS (Jap.): ZA NAŠ NOVI PRVI MAJ / NE BOM
POZABIL / RUBIN, SAFIR, SMARAGD / DOBRA KOT ŽIV-
LJENJE / NE ČUDI SE / VRNITEV / JESEN Z VPRAŠANJEM 7
- BRANKO REBOZOV (Arg.): VSAKO JUTRO 11
- GREGOR PAPEŽ (Arg.): ZDAJ / MUZE / MOLJ 12
- ERIKA POGLAJEN (Arg.): POZNAŠ POT VRNITVE? / POZNAŠ
POT? / PRISOTNOST. 17
- VINKO RODE (Arg.): SONČNA URA / VAJA 23

PROZA

- MOJCA KOBİ (Arg.): LITERARNA KAVARNA 25
- MOJCA KOBİ (Arg.): STRGANA NOGAVICA 31

LITERARNI KOMENTARJI:

- ESTELA CANTO - VINKO RODE (Arg.): BORGES V
DRUGAČNI LUČI 34
- VLADIMIR KOS (Jap.): TOKIJSKI FRAGMENTI 38

INTERVJUJI:

- DEJAN STEINBUCH – MARIJAN EILETZ (»Ampak« - Slo.)
»RANA, KI JE ARGENTINA NI ZACELILA« 46

DIPLOMSKA NALOGA:

- ANDREJA MRAK (Slo.): POLITIČNI IN DRUŽBENOGEOGRAFSKI
VIDIKI SLOVENCEV V BARILOČAH (II. DEL) 61

ESEJI IN RAZPRAVE

- JOŽE RANT (Arg.): VSE JE KONČNO SKRIVNOST 111
- IRENA AVSENIK NABERGOJ (Slo.): CANKARJEVE POTI
K SLOVENSKEMU ČLOVEKU, K SEBI IN BOGU. 117
- JOŽE RANT (Arg.): VLADIMIR KOS – »FILOZOFIJA, NAŠ
VSAKDANJI KRUH« 136

PRIPOMBE:

- MARKO KREMŽAR (K SPISU DR. GOGALE) 148

PREDSTAVITEV KNJIGE:

TONE RODE: TINE DEBELJAK »ČRNI KAMNITNIK«

153

UMETNIŠKA PRILOGA:

IVAN BUKOVEC (Arg.)

ROZINA ŠVENT

KNJIŽEVNOSTI SLOVENCEV PO SVETU

(razprava - Slovenska matica, 7. 4. 2004)

Tematika, ki so jo predstavili nekateri ugledni predstavniki literarne stroke (dr. Helga Glušič in dr. Janja Žitnik) in sami zdomci/izseljenci (Zorko Simčič, Bert Pribac in Pavle Fajdiga) zagotovo sodi med tiste teme, ki bi jih lahko obravnavali na nekajdnevnem simpoziju – pa bi na koncu vsi skupaj ugotovili, da še vedno niso bile predstavljene prav vse »razsežnosti« te književnosti. Čeprav so organizatorji upali, da bo ta razprava »obenem (tudi) priložnost, da vse preveč samozadostno kulturno javnost v Sloveniji opozorimo, da je literatura Slovencev po svetu vredna veliko večje pozornosti, kot jo uživa v današnji Sloveniji« - smo bili med poslušalci večinoma tisti, ki že dolgo vrsto let spremljamo/beremo to literaturo in skoraj ni bilo zapaziti »novega obraza«. Težko je v nekaj stavkih »zaobjeti« glavne ugotovitve teh razprav, ker je vsak od predavateljev predstavil le enega od segmentov te ustvarjalnosti – morda bi pod skupno črto zapisali kar nekajkrat slišano ugotovitev, da imamo kljub padcu ideoloških mej (leta 1990) še vedno opravka z neenakovrednim, getoiziranim obravnavanjem te tematike. Če smo se pred leti še lahko skrivali za trditvijo, da ta literatura v Sloveniji ni dostopna (ker je bila zakonsko prepovedana – zloglasni 133. člen Kazenskega zakonika), se kljub neomejeni dostopnosti zanimanje zanjo ni prav nič povečalo (je celo v upadanju!). Čeprav so že leta 1999 izšle kar tri precej debele knjige »Slovenska izseljenska književnost« (založba ZRC SAZU in Rokus) – tudi te izdaje niso naletele na večjo medijsko pozornost v našem domačem tisku in še manjši, je bil odziv v izseljenskih skupnostih. Nehote se ob tem vprašamo, zakaj ta večna zapostavljenost?? Samo pritrdimo lahko ugotovitvi pisatelja Draga Jančarja: »Ko smo jih (knjige) hoteli brati, so bile prepovedane. Sedaj, ko so dostopne, ne zanimajo skoraj nikogar več.«

Nihče od predavateljev si ni upal napovedati prihodnosti te književnosti, koliko časa bodo izseljenci/zdomci še vztrajali v tujem svetu in se upirali asimilaciji? Če smo pred leti še imeli jezik (slovenščino) za temeljni prepoznavni element te književnosti, se v zadnjih nekaj letih tudi ta »kamen« vse bolj maje in imamo za slovenskega književnika (-co) tudi tistega (predvsem predstavnike druge in tretje generacije izseljencev), ki že večinoma ustvarjajo v tujem jeziku – a, se ob tem še vedno imajo za Slovence in po večini še obvladajo slovenski jezik kot pogovorni jezik (jezik komunikacije v izseljenski skupnosti). Sicer pa so te dileme prisotne že vse od Adamiča dalje in lahko samo pritrldimo ugotovitvi dr. Žitnikove, da je L. Adamič postal Američan (dobil ameriško državljanstvo) in da je pisal skoraj izključno v angleščini, toda s tem ni nikoli prenehal biti Slovenec (spomnimo se predvsem njegovega političnega delovanja med drugo svetovno vojno – SANS, obiski domovine itn).

Skupne značilnosti književnosti Slovencev po svetu bi bile predvsem:

- slovenski jezik (oz. vsaj zavedanje slovenskega izvora, pripadnosti slovenski skupnosti);
- izhajanje iz slovenske tradicije, slovensko kulturno izročilo;
- prevladuje nostalgična vsebina – spomini na dom, domovino;
- pogosto obravnavane spolitizirane teme (revolucija, eksodus vrnjenih in pobitih domobrancev);
- glede na zvrst, prevladuje poezija (predvsem intimna, izpovedna lirika), sledi ji kratka proza in roman.

Vsako napovedovanje prihodnosti je precej tvegano dejanje in to še posebej velja prav za to področje slovenske književnosti, ki bi moralo že kdaj postati sestavni del »SLOVENSKE KNJIŽEVNOSTI«. Žal, časovnega stroja ne moremo zavrteti nazaj, da bi ta, nasilno iztrgani »del« vgradila tja, kamor bi časovno sodil. Lahko pa vsi skupaj vendarle nadgradimo »Literarno zgodovino/književnost Slovencev po svetu« tako, da poskrbimo za popolno zbirko tega tiska v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani in s tem omogočimo tudi popolno izdajo (nadaljevanje) Bibliografije slovenskega izseljenskega časopisa, ki se je zaključila z letom 1945 (Jože Bajec, Ljubljana: Slovenska izseljenska matica, 1980) in tako »izpustila« skoraj 60 let požrtvovalnega umetniškega ustvarjanja v tujini. Prav tako bi morali pripraviti tudi posebno Bibliografijo izseljenskih knjig – čeprav so bili delni pregledi že vse od začetka vključeni v redne izdaje Slovenske bibliografije (seveda le tisti, ki jih je NUK imel v svojem

fondu – tekoči dotok, niso pa vključili tistih del, ki so v knjižnico prišli z nekajletno zamudo).

Prav tako bi morali v večji meri naše raziskovanje usmeriti tudi v razreševanje anonimnih oz. za različne psevdonime skritih avtorjev – to se še zlasti mudi, saj vse pogosteje odhajajo (umirajo) tisti, ki o tem avtorstvu še kaj vedo.

Predvsem pa bi morali vsi skupaj poskrbeti za to, da ne bo prenehal izhajati noben njihov časopis, revija, glasilo – še zlasti to velja za osrednjo kulturno revijo »Meddobje«, ki že celih petdeset let izhaja v Argentini (v Buenos Airesu) in je skupni glasnik vseh, ki so fizično zapustili domovino, a z njo ostali vseskozi čustveno povezani.

Ko že govorimo o reviji Meddobje se moramo za trenutek pomuditi tudi ob Slovenski kulturni akciji, ki prav tako praznuje letos svoj zlati jubilej delovanja. V daljni Argentini so jo pomladi leta 1954 ustanovili požrtvovalni kulturni delavci, da bi tako ohranili svoj »dom ohranitve /.../ kjer se človek obvaruje pred odtujenjem in spremenjenjem.« (France Papež, Zapisi iz zdomstva. Buenos Aires, SKA, 1977, str. 30). Že skoraj preroško nam zvenijo Papeževe besede (ibid, str. 38): »*Za nas v zdomstvu (biti-z-doma, ne biti doma /.../ biti mrtev za svoj prvi svet in začeti eksistirati v drugem svetu) je knjiga /.../ skrinja slovenstva, najdražje izročilo za na pot, tolažba v trenutku samote, spremljevalka po kamnitih, peščenih poteh novega kontinenta; zapis poti navzgor in poti navzdol; bukve, kjer stoje besede davnih dni. Knjiga nikdar ne odstopi, ne obupa; knjiga ne spremeni besed in mnenja, ne utihne pred nobeno močjo. Tudi ko jo zažgô na grmadi, ostane njen duh in vpije. Sadovi slovenskega zdomstva – knjige – žive in zore za čas, ko ne bo morda nihče od vnukov in pravnukov naših otrok govoril slovensko. Takrat bodo govorile knjige, ki leže na naših policah, o ljudeh, ki so se ubijali za svobodno besedo in misel in so kot tisti slavni vitez iz Manče žrtvovali dneve in noči, da bi sprejeli vzvišeno 'norost', ki je v vseh časih znamenje kulture, človeškosti in svobode. /.../ (ibid. str. 82) Za zdaj moramo misliti samo na delo in to tem bolj, ker nas je vedno manj. Vedno več je praznih strani v knjigah in revijah, praznih sedežev na predavanjih in prireditvah. Izseljenstvo, ki je bilo v svojem začetku pomladno cvetoče, gre skozi vroče, viharo poletje in se morda že nagiba v jesen. Organizacija je pred dilemo: v neizprososti časa in spričo naraščajoče praznine se je treba prepričati, da akcija (SKA, op. RŠ) ne bo mogla obstati, če se ne bo nekaj zgodilo – če ne bodo prišle nove moči, mladi sodelavci in močni ustvarjalci.«*

In če nadaljujemo v Papeževem smislu – imamo nekaj mladih avtorjev, ki počasi stopajo na izpraznjeno mesto dedov in očetov, Gregor Papež, Erika Poglajen, Tone Rode – toda, ali ima domovina Slovenija dovolj posluha zanje, da bi jih npr. povabila za eno leto v domovino, da bi si tukaj »utrдили korenine slovenstva«??

ZA NAŠ NOVI PRVI MAJ

Morje šumi, šumi, je moj prijatelj.
Nocoj je čisto tih, da z lunico
lahko se pogovarjava v pomlad,
ki nosi cvetje praznično valovom.

Kot da že ve, da prvi maj Evrope
bo narod naš ovenčal z lovorom,
se lunica smehlja mi; žarkov šop,
mladenk japonskih stil, navzdol se lomi.

Slonim ob boru, zraslem v belo skalo
in z vejami nad morjem z davnih dni.
Nocoj je vsaka iglica kristal,
in kamor sega, se morjé svetlika.

Veš, lunica, lepó je zaživeti
stoletij sen do uresničenja!
Slovenca vreden je postal naš svet,
Slovenca z brazgotinami v obrazu.

Veš, lunica, zakaj slonim ob boru?
Za nas stoji, za nas izseljence,
ob morju narodov, ki vsak mu zor
pusti svetlečo sled v četrti smeri.

Ta bor na skali razprostira veje,
da čuje vračajoč pripev valov;
pozna jo, melodijo, že od prej,
a v njej so stari upi zmeraj novi.

Kjerkoli smo, oj lunica, smo takšni:
Nebó je v nas, morjé, smaragd gorá,
dosežkov luč in grešnih padcev mrak,
utrip zemljé, ki je od nekaj naša.

Veš, lunica, v jeziku našem pojem,
z glasovi, srcu najbolj bližnjimi.
Če zrasla bi bilá nekoč z menoj,
bi, stavim, v zlat duet se spremenila!

Aj, lunica, bi zmogli res obstati
brez vere Vanj, ki je od mrtvih vstal?
Z Marijo Materjo ima nas rad –
oj, da bi zmeraj zvesti Mu ostali!

Odhajaš? Zbogom! Spet ob boru v skali
lahkó se, če ti prav je, srečava.
Morda dotlej bom novo pesem stkal –
saj veš, Slovenci pojemo z naravo.

NE BOM POZABIL

*Vsak dan oblaki romajo po svodu
in nekateri se ustavljajo –
morda zamika jih nadvozna pot,
vrvenje množice, luči na oknih.*

*A danes so obstali prav nad mano,
vijoličasti, sivi, črnkasti.
Kot da sem jim že dolgo dobro znan,
so me prijazno gledali z višine.*

*Nasmehnil sem se jim; zares smo znanci,
saj dan za dnem jih tajni vozni red
usmerja čez nebo in tudi k nam,
v politiki nebeški prav nevednim.*

*In že gredo naprej v megleno jutro.
Ne bom pozabil! Zame so vsi sli.
Morda bo spet kje konec bitke krut.
In spet nekje po žetvi veselica.*

DOBRA KOT ŽIVLJENJE

*(V japonskem slogu "tánka" pesmi,
s 5, 7, 5, 7 in 7 zlogi v sledečih si vrsticah.)*

*Košato drevo
si, s srčastimi listi
pred okni srenje,
lipa? Lipa, ki je Med,
in dobra kot življenje.*

RUBIN, SAFIR, SMARAGD

*Naj šop vijolic vriska primerjavo:
tako čarobno Tvoje je srcé,
Marija!
Krog vijolic svet rjav
se s ptički veseli in s staro smreko.*

*O Matere srcé, ljubezni polno,
rubin z deviško radodarnostjo!
Že tolikrat si prišla k zemlji dol,
da nam obrišeš s trpkih ust
grenkobo.*

*Kaj vse od pisemca do robčka svile
pri nas v rokav kimona skrivajo!
A Tebi Božji Sin vanj ključ je skrtil,
da z njim Nebes zakladnico
razklopiš.*

*In Ti jo dan za dnem za nas odpiraš,
brezmadežno ljubeče nas Srcé.
Je kje še tak rubin in tak safir?
In tak smaragd
kot v Tvojem diademu?!*

VRNITEV

(Po japonskem pesniškem slogu »tánka«.)

*Veje zro v nebo,
odkoder pride vigred;
lastovke pojo,
našle so sledove zibk.
V pozdrav pa ni nikogar.*

NE ČUDI SE

*Svetlórjava, vmes svetlózelena
pobočja z grmi čakajo pomlad.
Zavesa nébesa je še meglena,
morjé svetlika se, a diha hlad.*

*Naenkrat češplja zacveti rdeče,
tako kot z barvo upa se godi.
In veter goli zemlji zašepeče,
da spet je Sin ugodil Materi.*

*Ne čudi se, da veter šepeta mi,
podoba večna Svetega Duhá.
Po njem zatekamo se k Božji Mami,
in On prestavlja slovnico srcá.*

*Njegova katedrala nas obdaja,
a njene stene se pregibajo,
prozorne so; v pregibih luč nastaja –
in tu je zmeraj praznično lepó!*

JESEN Z VPRAŠANJEM

*Pri nas je v roži kozmos zlog jeseni.
Ob roži roža v pesem zazveni.
In veter čuje jo, doda refren
In sonce, ki odhaja, orkestrira.*

*Po brentah zadiši, po zreli trti,
o žetvi riža vrabčki vriskajo.
Nikjer ne kleplje tope kose Smrt –
kaj z njo išče jurčkov po gozdovih?*

VSAKO JUTRO

*Vsako jutro od daljnega severovzhoda,
od onstran Atlantika in Srebrne reke,
ko se ob prvem svitu zasveti
vsako jutro, kot od dežele zaklete,
od strani domovine zgubljene
prileti skozi mrak neko brneče letalo,
nevidno preleti moj dom na tujem,
strese rože in drevje na vrtu,
butne ob hišne duri in okenske šipe
in odbrni v temen pampski zapad.*

*Vsako jutro ga hrepeneče zaslišim...
In mi zašumi in zadiši po morju,
po pristaniščih na sončnih obalah,
po belih visokih planinah,
po hribih in gričih zelenih,
po bujnih šelestečih gozdovih
in travnikih pisanih rož,
po vinskih goricah in žitnih poljih...
ah, in na vrhu hriba po koči leseni...*

*Vsako jutro od moje domovine,
od mojega otroštva in moje mladosti,
prileti neko skrivnostno pojoče letalo...
Iz nedosegljivih daljav zunaj mene
se spusti v mojo notranjost,
noseč večno luč v njen mračni prepad.*

AHORA

El tiempo, que
nos distancia de todo lo conocido
y sólo permanece quieto
en la arquitectura de los actos de la flor,
me lleva ahora a frecuentar lugares
y detenerme junto a personas
que no conozco de antes.
Ahora que no veo más
aquellos lugares que recorría antes,
que en la distancia se borra de mi sangre
lo que me era familiar
y aquello que he sido
ya apenas lo recuerdo,
ahora, internado en caseríos perdidos del sur
(o del norte, quién sabe),
cuando ya no hablo nunca en mi idioma,
ni me une con nadie la nostalgia que se hereda,
por una tierra que nunca vimos,
pondré en mi bolsillo un puñado
de esta tierra nueva
mezclándola con aquella otra
que quizá nunca existió,
pero que llenó el corazón
con la fuerza de su ausencia.

ZDAJ

Čas,
ki nas oddaljuje od vsega znanega,
sam pa ostaja miren
v arhitekturi cvetnih del,
me zdaj nagiblje, da obiskujem kraje
in postojim pri osebah,
ki jih prej nisem videl nikoli.
Zdaj, ko ne vidin več tistih krajev,
po katerih sem prej hodil,
in se od oddaljenosti briše iz moje krvi,
kar mi je bilo domače,
in se tistega, kar sem bil,
komaj kaj spomnim,
zdaj, globoko zašel v južna naselja
(ali severna, kdo ve),
ko že ne govorim več v svojem jeziku,
niti me z nikomer ne poveže domotožje,
ki se deduje za zemljo,
ki je nismo nikdar videli,
zdaj si bom v žep spravil prgišče
te nove zemlje
in jo pomešal z ono drugo,
ki morda nikoli ni obstojala,
toda je polnila srcé
s silno močjo svoje odsotnosti.

(Poslovenil Branko Rebozov, Bs. As., maja 2004)

LAS MUSAS

Uno espera, de noche generalmente, que las Musas aparezcan mientras, garabateando sobre el papel, se busca algún indicio de su presencia
(en pos de quién sabe qué y por qué;
separándose del mundo para unirse al mundo),
pero las Musas no aparecerán de la nada y por nada.
He prescindido en general de ellas,
sobre otros han derramado su néctar pagano, no sobre mí.
Una vez las Musas me han pedido que pase una temporada en el infierno y celebre bodas con la miseria.
Me disculpé con ellas, pero aprecio demasiado las tortas de crema y chocolate.
Otro día me han pedido que llore y me desgarre de amor por una joven, bella y presuntamente inalcanzable mujer.
Lo haría, pero más que al sufrimiento temo hacer el ridículo a esta edad.
Me han brindado luego una última oportunidad:
El precio era internarme en un safari en plena selva.
Aquella vez fue cuando les sugerí que definitivamente visitaran a otro.
Después de todo, puedo vivir sin ser como Hemingway.
Desde entonces sigo sin encontrar un buen motivo para escribir.
No dudo que las grandes verdades de la Humanidad se encuentran en un safari, frente a un león rugiente, pero estoy más seguro en el amparo de mi casa y que las grandes verdades sigan siendo palabras que nunca descubriré.

MUZE

Človek čaka, navadno ponoči, da pridejo muze.
Medtem ko se pri čačkanju po papirju išče nek znak, da so prisotne,
(kdove zakaj in kdove čemu)
in se človek ločuje od sveta, da bi se s svetom združil.
Ampak muze se ne prikažejo, niti iz nič niti za nič.
Običajno se jih jaz ne poslužujem;
one so na druge zlile svoj nektar, ne name.
Nekoč so me prosile, da bi šel za kak čas
v pekel in v zakonsko zvezo z bedo.
Oprostil sem se jim, da so mi preveč všeč
torte s čokolado in kremo.
Drugi dan so me prosile, naj se razjočem in razkoljem
od ljubezni do neke mladenke, krasne ženske.
Storil bi to, toda bolj ko trpljenja
Se bojim osmešiti pri svojih letih.
Potem so mi ponudile zadnjo možnost:
Da grem na safari globoko v pragozd.
Tokrat je bilo, ko sem jim dal vedeti,
naj se dokončno na drugega obrnejo.
Povsem lahko živim, ne da bi bil kakor Hemigway.
In od takrat ne najdem več
motivacije za pisanje.
Ne dvomim, da se ne bi velike resnice Človeštva
našle na safari pred nekim rjovečim levom,
ampak jaz se počutim bolj varnega v zavetju svoje hiše,
in velike resnice naj bodo še naprej besede,
ki jih ne bom nikoli odkril.

(Poslovenil Branko Rebozov, maj 2004)

LA POLILLA

El alegre navegar de la polilla en la luz de la ventana
cegando segundo a segundo sus ojos,
tal vez como los cielos que van y vienen en los universos de
la tarde,
tal vez como un fantasma en la rosa griega,
tal vez como navegar por las olas de tu nombre,
donde navego yo como una gris polilla
a la que han quitado el alma;
sin la luz de la ventana la polilla no tendría razón de existir,
sin la embriaguez luminosa en la que todo instante
se convierte en infinito
y en la que el dolor es sólo la apariencia de la alegría.

MOLJ

*Veselo letanje molja v okenski luči,
ki si hip za hipom slepi svoji očesi,
morda kot nébesi, ki prihajajo in odhajajo v popoldanskih vesoljih,
morda kot prikazen v grški roži,
morda kot je plovba po valovih tvojega imena,
koder plovem jaz kot sivi molj,
ki so mu dušo odvzeli;
brez okenske luči ne bi imel molj smotra za bivanje,
brez svetlobne omamljenosti, v kateri se vsak hip
spremeni v neskončnost
in v kateri je bolečina le videz radosti.*

(Poslovenil Branko Rebozov, maj 2004)

ERIKA L. POGLAJEN

¿CONOCES EL CAMINO?

¿Conoces el camino que me devuelva
a las palabras simples?
¿Que me abandone a los labios
de un hombre honesto y noble,
a las costas generosas y los jazmines dulces?

En este instante, el mundo es apenas
una calle confusa, viendo desfilar
ceguera, idiotez y cansancio.
Y, a menudo, la mezquindad
rompe en andrajos los sueños
de jóvenes, pobres y niños.

¿Conoces el camino que me devuelva
la sana picardía de reírme de mi misma,
la inspiración nocturna, las lágrimas felices
-que muchos olvidamos, pero aún existen?

¿Conoces el camino de regreso?

El aire huele a lluvia y ando
con el alma cargada de nostalgias
y dolores.
Anochece en el mundo
y son pocas las luces
que iluminan el sendero.
Algunas estrellas blancas nacen sobre mi cabeza
y me siento acompañada por Ti, aunque estés lejos.

¿Conoces el camino que me devuelva
la confianza en los hombres,
las horas serenas de una sonrisa
rosa y blanca y sin disfraces,
el buen sentido, el espíritu fuerte?

¿Conoces el camino que me aleje
de horizontes fáciles y errados,
caricias muertas,
mentiras en la voz?

También se agita la bondad
en las tierras de nadie,
las almas desérticas
y los jardines sin frutos.

La esperanza se abre paso en cada grieta,
invisible a los ojos,
sólida y misteriosa.

Y es bueno esparcir el corazón
sin garantías ni miedos...
y tal vez llorando un poco.

POZNAŠ POT?

*Poznaš pot, ki bi me vrnila
k preprostim besedam,
ki bi me prepustila ustnam
poštenega in plemenitega moškega?
Dobrotnim obalam in sladkim jasminom?*

*V tem trenutku je svet komaj
zmedena cesta, ki gleda sprevod
slepote, idiotstva in utrujenosti.
In beda čestokrat spremeni
sanje mladih, revežev in otrok
v razdrapane cunje.*

*Poznaš pot, ki bi me vrnila
k zdravi nedolžni navihanosti,
da bi se smejala nad samo seboj?
In k nočnemu navdihu, k srečnim solzam
ki jih mnogi pozabljamo, pa še obstojajo?*

Poznaš povratno pot?

*Zrak diši po dežju in stopam
z domotožjem obteženo dušo
in bolmi.
Na svetu se noči
in je malo luči,
ki razsvetljuje stezo.
Nekaj belih zvezd se rojeva nad mano
in čutim, da me spremljaš Ti, čeprav si daleč.*

*Poznaš pot, ki mi vrne
zaupanje v ljudi
in svetle ure smeha,
rožnatega, belega in brez mask,
in zdravo pamet, močan duh?*

*Poznaš pot, ki me oddalji
od lahkih in zmotnih obzorij,
od mrtvega božanja,
od laganja z glasom?*

*Tudi dobrota se razburi
v krajih od nikogar,
in opustošene duše tudi,
in vrtovi brez sadežev tudi..*

*Upanje si utira pot v vsaki razpoki
očem nevidni,
trdni in skrivnostni.*

*In je dobro razpoložiti srcé
brez zagotavljanja in brez strašenja...
In morda malo z jokom.*

PRESENCIA

Me escapé como pude -dirás que ya era hora-
del horario siniestro, cotidiano;
para perderme, quiero decir, para encontrarme
otra vez, en lo profundo de mí misma.

El crepúsculo me recibió, majestuoso,
con pinceladas de fuego y sangre,
de vez en cuando, lanzaba destellos
dibujando en el cielo felices garabatos.

Sorprendida me vi- ausente de penas-,
más presente a mi misma
que en los últimos tiempos.
Me alzaba junto al vapor
en nubecillas blancas,
que flotaban perezosamente en el aire azul.
Alguien encendió una luz
y pude sincerarme con mi Amigo.
Nos debíamos una charla.

Le pedí que me devuelva
mi antigua alma de niña.

De pronto, encontré sobre mi rostro
una sonrisa ancha y clara

y comprendí que Él mismo
la había puesto allí, con sus manos.

Negreaba la noche.
Desde la orilla, el cielo parecía
una enorme telaraña de luces simples.
Hormigueaban las estrellas,
dejando sus móviles pisadas plateadas.

Me estremecí un instante.
Recordé algo que siempre supe:
(¿cómo pude haberlo olvidado?)
Él nunca se fue.

Él es el compañero
de todas las primaveras
que me quedan por vivir.

PRISOTNOST

*Pobegnila sem, kot sem mogla
– bil je že čas, boš rekel –
od nesrečnega vsakdanjega urnika,
da bi se zgubila, bolje, da bi se spet našla
v globini sebe same.*

*Somrak me je sprejel, razkošen,
z ognjenimi in krvavimi potezami;
vsak čas je bruhal bliske
in risal po nebu posrečene čačke.*

*Bila sem presenečena, brez bolečin-
pred samo seboj bolj prisotna
kot zadnje čase.
Dvigala sem se skupaj s paro
v belih oblačkih,
ki so leno plavali v modrem zraku.
Nekdo je prižgal luč
in mogla sem se spraviti s Prijateljem.
Razgovor sva si dolgovala.*

*Da mi vrne mojo staro dušo deklice,
sem ga prosila.*

*In iznenada sem na svojem obrazu
začutil širok, jasen nasmeh*

*in doumela, da mi ga On sam
je tja položil s svojo roko.*

*Noč je temnela.
Iz obale se je nebo zdelo
Ogromna pajčevina navadnih luči..
Zvezde so migljale in puščale
svoje gibke srebrne stopinje.*

*Za hip me je pretreslo.
Na nekaj sem se spomnila, kar sem vedno vedela:
(le kako sem mogla pozabiti?)
On ni nikdar odšel.*

*On je tovariš
mojih vseh pomladi,
ki mi jih še ostaja živeti.*

VINKO RODE

RELOJ DEL SOL

"Soy una sombra
y una sombra eres tu.
Yo marco las horas,
¿y tu?"

(de la placa)

Fulgura el sol de la pampa,
octubre deslumbra, ciega;
cruzo la plaza engalanada
con el verde de primavera.

Cerca de la fuente de agua
una vez más me interpela
la sombra metafísica
que mide los pasos del día.

Una pregunta inquietante
salta de la placa metálica;
Al menos, yo marco las horas.
¿Y tu, sombra desdibujada,
qué marcan tus vacilaciones?

La tarde se estremece,
La saeta dió en el blanco.
Desconsolado me refugio
en las sombras del cercano templo.

Mas no logro acallar la duda
de que tal vez no marque nada.

SONČNA URA

»Senca sem jaz
In senca si ti.
Jaz merim čas,
kaj pa ti?«

(Napis)

Sonce sije kakor v pampi.
da oktober se slepeče smeje,
ko me nesejo čez park koraki,
ogrnjen v vigradno zelenje.

Tudi tokrat se ustavim
čisto blizu vodometa
pred neoprijemljivo senco,
ki odmerja dele dneva.

Nagajivo spet pogleda
me kovinska plošča:
Jaz vsaj ure merim,
kaj pa tebi, nesrečna senca,
meri hoja opoteča?

Ko popoldan se umakne,
sam kazalec senco išče.
Razočaran se zatečem
v mrak sosednjega svetišča.

Dvom pa grize, grize, grize:
rek ni daleč od resnice..

(Poslovenil Janko Moder)

UN EJERCICIO

Despídese la tarde silenciosa.
Los pasos del otoño a las puertas,
los álamos desnudos, hojas muertas
llevadas por el viento; leve cosa.

Presiento despedida, andar cansado,
se extingue el estío en la arena,
los corazones sangran de honda pena:
pesado avanza, inexorablemente, el hado.

No pidas gracia, no haya arrepentido;
no hay tregua en el combate de la vida!
Canta con pasión haber vivido,

enfrenta con valor la despedida!
Que estalle en el ocaso fuego y oro!
Insondable existencia - te adoro.

VAJA

*Popoldne se tiho poslavlja.
Koraki jeseni so pred vrati.
Goli topoli. Z vetrom se brati
suho listje. Vse se ponavlja.*

*Slutim slovo, korak je utrujen.
Poletje ugaša sredi sipine.
Srca krvavijo od bolečine:
usoda neizprosno napreduje.*

*Kesanja ne obujaj, milosti ne prosi,
saj v boju za življenje ni premirja!
Ljubezni hvalo poj, pogumno težo nosi,*

*dokler ti smrt slovesa ne izterja.
Zahodna stran se z zlatom v ognju kuje:
obstoj nedoumljivi - kako te obožujem!*

LITERARNA KAVARNA*

Na križišču dveh važnih cest v okraju Belgrano je kavarna. Lokal so pred kratkim predelali, lastnik je hotel pritegniti bolj izbrane goste. Pozlačeni okraski in kosi ponarejenega marmorja so pregnali duh po starinskem, ki je prej dihal med kavo in pivom, ki so ga stregli malomarni natakariji, skoraj tako stari kot prostori.

Vstopil je gost in sedel k mizi pri oknu. Razgrnil je časopis, ki ga je prinesel pod roko. Z roko je dal znak »kavico!«
uslužbencu, ki je bahavo sedel pri blagajni in si zvijal dalijevske brke. Gost se je zatopil v branje novic in skoraj ni opazil natakarja, ki mu je prinesel naročeno, skupaj z običajnimi suhimi kruhki. Čez nekaj časa, ko se mu je zdelo, da je že vse izvedel, je odložil časopis na mizo in začel stresati sladkor v kavo, kakor vsak dan. Temu opravilu se je posvetil z enako resnostjo kot prej prebiranju novic. Ko je to opravil, je vzel žličko in med mešanjem pijače begal z očmi po prostoru. Pogled se mu je ustavil na sosedni mizi, kjer je ležal zvezek s trdimi platnicami, ovit v bleščeč rdeč papir. Prepričal se je, da nihče ne sedi pri mizi, poklical natakarja in ga vprašal, če ve, čigav je zvezek. Ta ni vedel – in se je obrnil po svojem poslu.

Gost, radoveden, je vzel zvezek in začel listati. Bral je :

- *Danes mi je umrl oče. Niti ne vem, kaj to pomeni in nikdar nisem mislil, da bi smrt zadela koga iz moje družine. Zdaj sem sirota. Imam nov naziv. Kot takrat, ko sem končal univerzo ali ko sem se oženil.*
- *Vse to mi je rojilo po glavi, ko sem dobil sporočilo iz inozemstva, da je očeta zadela srčna kap, nepričakovano in smrtno, v neznanem hotelu, v nekem kraju v Evropi. Pri njem je bila moja mati, preveč pretresena, da bi lahko sama poslala sporočilo. In če pomislim, da niti ni znala jezika dežele...*

Človek z dnevnikom pred seboj je bil pretresen po kratkem besedilu v ležeči pisavi. Roka mu je samohotno segla v notranjost suknjiča po pisalo in začel je pisati, kracati:

- Šla sta na zabavno potovanje in sta uživala. Bilo je kot plačilo za življenjsko delo. In zdaj – kakšen konec !
- Med njegovo odsotnostjo sem pričakoval zanimive pripovedi dogodivščin. Želja po njih je rasla, že od malega so mi njegovi doživljaji vzbujali občudovanje. In zdaj to - !
- Preteklo je nekaj potrebnega časa in mama se je vrnila. Oče, z vso običajno važnostjo, ni korakal ob njej. Obešen je bil na njeni roki, v potovalni torbici, v kateri je bil zavojček z njegovim pepelom. Ko sem v svoji nerodnosti stegnil roko, da bi ji olajšal težo, mi je rekla : *»Tukaj je oče...«* Spreletel me je mraz in z občutkom sramote, ki se me še vedno drži, sem ji moral reči: *»Rajši ga ti nesi, pri tebi se je vedno bolje počutil.«*
- Vso pot sva molčala. Voznik taksija je molčal in ker je poznal naslov, ki sva mu ga dala, ni bilo treba več odpreti ust. Mama me ni pogledala. Jaz sem jo gledal. Skušal sem izbrisati iz spomina podobo ogromnega bitja, ki se je spremenilo v nepomemben kupček.
- Moj oče. Z vso veličastnostjo, ki jo je zame predstavljal, z vso znanstvenostjo, ki jo je raztresal v svoji okolici, spremenjen v nekaj podobnega umazanim nogavicam, ki jih prineseš od telovadbe.
- Prišla sva na mamino stanovanje. Ona je nesla torbo, jaz sem nesel kovčke. Tišina je vladala do takrat, ko sem zaprl vrata. Takrat je začela jokati. Solze so tekle sprva kot dve tenki črti po licih. Po tem je obup rasel in se razlil, solze so ji začele vreti še iz las, iz nosa, upam si reči, da še iz ušes, da se je reva glava spremenila v vrelec.
- Potlačil sem svojo tesnobo in ostal pri njej. Čez ure, ko so jo utrudili potoki solza, preliti po obrazu, je zasopala. Šel sem ven, da bi se poskusil olajšati.

Gost je odrinil zvezek in zaprl peresnik. Zganil je časopis, vzel iz žepa dva kovanca in ju pustil na mizi. Ko je nameraval oditi, je opazil, da zvezek ni bil več tam, kjer ga je bil pustil, - a ni hotel več misliti nanj.

Sredi dopoldneva je prišla v kavarno gospa. Morala bi se srečati s prijateljico, kot običajno, kadar ni učila verouka. Sedla je in začela opazovati vrvež na cesti. »Kako neumni so ljudje,« je mislila, ko je opazovala trčenje dveh vozil pred kavarno. Naveličana tolike neumnosti je po lokalu iskala pribežališče. Na mizi je zagledala zvezek s trdimi platnicami in rdečim, bleščečim ovitkom. Radovednost je premagala olikanost. Odprla je zvezek in začela brati.

– *Danes je umrl oče. Niti ne vem, kaj to pomeni.*

Potem se je pisava spremenila:

– Šla sta na zabavno potovanje...

Naglo je poklicala natakarja in prosila kavo in peresnik. Čudna tesnoba ji je krožila po žilah. Ko je čakala, je nihala z nogo, ki ji je visela čez drugo koleno s takšno silo, da je miza večkrat odskočila in ji je upravnik poslal grozeč pogled, potem pa se je spet zadovoljno nasmehnil. Končno je prišlo naročeno. Pograbila je peresnik in začela pisati :

- Čez nekaj dni, po prestani prvi grozi, sem spoznal, da zadeva z vrečico ni tako slaba. Zdaj sva z očetom lahko bliže kot kdajkoli prej. Vse nogometne tekme, ko nisva mogla biti skupaj, ker je delal do pozne ure in celo ob koncih tedna, vsi divji filmi, ki jih nisva mogla uživati, vse to se bo rešilo. Spremljal me bo v življenju. Žena me je že davno zapustila, menda zato, ker ne more imeti otrok, pravi ona. Prav mi pride družba.
- In tako sva – moj oče v vreči in jaz, zvesti in ponosni sin – začela zopet pridobivati izgubljeni čas. Hodila sva v kino, na avtomobilsko razstavo, gledat vzletavanje letal na letališču, kot takrat, ko sem bil še majhen.
- Mati je bila preveč potrta, da bi opazila, kako sem jemal očeta na sprehode. Po cele ure je ogledovala slike s potovanja, jokala ob slikah krajev, kjer sta bila srečna: na trgu svetega Marka, ob vznožju Eiffelovega stolpa (oče je bil vrtoglav). V trenutkih, ko ni gledala slik, je ležala v svojem priljubljenem stolu in poslušala glasbo, ob kateri sta tako preplesala.

Na ženino ramo je padla roka. Prijateljica je prišla prepozno in se je opravičevala. Žena je prišla k zavesti, skušala je razložiti, kaj se je zgodilo z zvezkom in kako jo je nekaj v notranjosti sililo k pisanju. Ko je hotela zvezek pokazati, ga ni bilo na

mizi. Iskala je na tleh in vse naokrog, ni ga našla. Začudena in v zadregi zaradi nerazumljivega položaja je rekla prijateljici, da bi rada odšla. Ta jo je skušala razumeti, a zaman. Izvlekla je dva novčiča in potegnila prijateljico na cesto.

Okrog poldneva je prišla v kavarno ena od številnih mladoletnic, ki jih srečujemo dandanes na cesti, s polomljenim telesom, v skrajno strganih kavbojkah in v jopici, ki je komaj pokrivala brsteče ospredje. Poiskala je mizo v mračnem kotu in se raztegnila na stolu, da bi počakala mater. Naročila je vrček in prižgala cigareto. Komaj je pokusila pivo, že je na sosednem stolu opazila rdeči zvezek. Zdolgočaseno se je zabavala s prelistavanjem. Odprla ga je in začela brati. Skraja se je čudila, potem pa jo je začelo zabavati. Hotela je dodati svoj delež.

- Tako je poteklo več mesecev, v katerih sem jemat očeta s seboj na svoje podvige. Vendar sem ga puščal pri mami, kadar sem se podajal na potepe družčine samcev in ločencev. Na nek način me je bilo sram, da bi ga silil biti priča mojih poskusov bega iz samote, v katero me je prisilila moja »ex«.
- Vse je šlo odlično. Mogel sem uživati očetovo družčino brez nevarnosti, da bi se zapletel v besedno borbo in da bi mi v čem nasprotoval. Vedel sem, da se bo najino sožitje moralo končati, a me ni skrbelo, čeprav je mama začela govoriti, da bi ga rada dala krščansko pokopati. Midva sva se še kar sprehajala.
- Neke nedelje sem se odločil, da ga peljem na nogometno igrišče. Bili smo med prvimi moštvi, kar me je skoraj osrečevalo. Oče bi se z mano veselil. Ta dan sem ga našel pred mojim domom, pri vratih, deset minut pred odhodom na igrišče. Tam sem ga zagledal in sem se odločil, da ga vzamem s seboj. Tako se je začela odiseja.
- Za začetek so mi pri vratih na igrišče pregledali torbo in po dolgem jadikovanju pred policistom so mi končno dovolili, da sem ga vzel s seboj. Pač pa sem moral ostati blizu uniformiranca, ki me je pazil, da ne bi stresel na travo vsebine moje vrečice.
- Tekma je bila imenitna. Zmagali smo z vrsto golov. Na tribuni smo bili vsi prijatelji. Šli smo na igrišče, objeti in prepevaje. Hodili smo po cesti, vihteli zlate in modre zastavice, - ko sem po kakšnih desetih minutah opazil, da sem očeta pustil v »bombonieri«. Prevzel me je moker

in mrzel strah. Začel sem teči. Čedalje bolj sem se opotekal, mahal sem kot bi plaval, grabil sem zrak kot da rešujem očeta kdovečesa – sesalca, smetišnice, polne ostan-kov jedi. Misлил sem, da sem prispel po zraku. Reditelji so me sovražno gledali, a sem jim povedal, da moram nekaj najti. Po majhnem prispevku v sklad uslužbencev so mi dovolili ponovno vstopiti. Šel sem naravnost na svoj sedež, a torba, oče, vse je izginilo.

Dekle je dvignilo glavo iznad pisanja in je opazila mater, ki jo je klicala bliže k oknu. Zaprla je zvezek, pobrala svoje stvari in šla k mami, da sta potem skupaj odšli h kosilu.

Popoldan je bil dremoten. Ni bilo gostov do pozne ure. Takrat pa je prišel starejši par in naročil svoj običajni čaj s pecivom. Natakar je vse prinesel in uživala sta svoj vsakdanji obred. Ko sta končala, je gospa, ki jo je nered motil, hotela stresti drobtine daleč od sebe. Pri tem je opazila pri stolu, kamor je odložila torbico, rdeč zvezek, ki je bleščeče vabil. Vzela ga je in odprla. Radovedna je prosila spremljevalca, naj ji bere.

Oba sta začutila potrebo po zaključku zgodbe.

- Nisem mogel drugega kot da sem sedel na deske. Občutek praznine in strašno spoznanje, da sem zgubil očetov pepel, ki zdaj ne bo deležen zasluženega pogreba, me je popolnoma omrtvil. Ostal sem tam, sedel na stopnici, gledal v neskončnost, kot da je tam najti rešitev mojega nepopisnega dejanja.
- Po dolgem odlašanjju, prežvekovaje svoje kesanje, sem storil, kar bi oče hotel. Odločil sem se zaključiti stvar, iti k materi, jo prositi odpuščanja in jo poskusiti potolažiti.
- Ko sem prišel do vhodnih vrat, kjer sva pred urami vstopila z očetom, sem srečal oba policaja: Onega, ki mi je dovolil vstopiti in tistega, ki me je med tekmo pazil. Zadnjikrat sta me poskušala najti. Pod pazduho sta imela mojo vrečo. Nisem se mogel zahvaliti brez priliva nekaj solz v napet položaj.
- Dva dni pozneje, ko je medtem oče še užival materino družbo, smo ga pokopali. Mislim, da sva bila že oba preveč utrujena.

Starca sta pripisala: KONEC in sta odšla.

Tisto noč je upravnik lokala zaprl vrata in odšel v svoje majhno stanovanje nad kavarno. Ko je stopal po stopnicah, je užival ob novi vsebini rdečega zvezka, ki ga je stiskal pod pazduho. V svoji sobi se je takoj zleknil na posteljo, odprl zvezek in bral.

Čez nekaj časa se je skozi okno, ki je bilo odprto na cesto, slišal njegov zadovoljni smeh. Mož je iztrgal popisane liste iz zvezka in jih priložil v prenapolnjeno mapo, ki jo je previdno porinil na nočno omarico. Potem je vzel zvezek, se zamislil in nekaj časa zvijal brke. Nazadnje je vzel pero, ga namočil v črnilo in na čisti list zdaj praznega zvezka napisal nov začetek:

- *Danes sem zapustil maternico, ki me je hranila do trenutka nesreče. Prerezali so popkovino, ki me je vezala s plastično placento s prozorno hrano in so me rodili nazaj v moje življenje*
- *Zdaj se moram spoprijeti s tem mojim življenjem...*

MOJCA KOBI

STRGANA NOGAVICA*

Kakšen veter, je pomislila Zora, ko je čakala avtobus. Že deset minut je tam stala, od mraza jo je grabil krč v nogah. Začela se je prestopati. Morda ji tako začne krožiti kri po nogah.

Ko se je začela premikati, je za desnim kolenom začutila nekaj mrzlega. "Samo to je še manjkalo!" se je ustrašila. Stopila je proti izložbi poleg postaje in previdno dvignila rob plašča. Zagledala je krasno luknjo v nogavici, za nameček je bila nogavica črna. Tam je prihajal mrzel tok zraka. Čutila je, kako se ji je stisnil želodec, ko je pomislila, da je bila ura že pol desetih, trgovine so bile že zaprte in nemogoče je bilo priti do novih nogavic. Bila je na polovici poti med domom in svojo bodočnostjo: kavarno, kjer bo spoznala moža, ki ga je z mamino pomočjo izbrala med petimi ali šestimi, ki so se odzvali njenemu oglasu.

Previdno se je ozirala, če ni nikogar blizu in je spet pogledala velikost nesreče. Strašno! Skozi luknjo v tesnih nogavicah je kukala lepa kepica maščobe, okrašena z očitno krčno žilo, ki je kot krona čepela vrh bule. Prevzel jo je strah. Videla je, kako je razporek požiral rahlo upanje, ki si ga je bila privoščila, ko je s to možnostjo skušala najti rešitev iz maminega varstva in njenih večnih opominov. Zora je mislila, da bi lahko skrila nesrečo, ki se je pokazala pod kolenom, če ne sleče plašča. Z vsakim premikom je rasla nevarnost, da se luknja raztegne. Sicer je vedela, da njene noge niso bile kaj posebno privlačne, vendar bo gotovo mož, ki jo čaka v kavarni, hotel oceniti postavo tiste, ki jo namerava spoznati. Medtem, ko je pamet iskala rešitev, so roke blodile po torbici za kakšnim lakom za nohte, da bi z njim zajezila raztrgano nesrečo in preprečila razlitje bule. Na srečo je našla stekleničko, čeprav je bil lak rdeč. Ko je pogledala na cesto, je zagledala avtobus, ki se je bližal. Morala

se je odločiti. Visoko je dvignila roko (da bi ne bilo kakšnega dvoma) in je ustavila avtobus. Saj je vedela, da jih je v življenju že preveč pustila odpeljati mimo.

Kupila je vozovnico in šla po pol praznem vozu, iskala je čim bolj odmaknjen prostor. Sedla je in se s težavo posvetila popravljaju nesrečne luknje. (Ko bi vsaj ne bila tako nerodno stisnjena na sedežu!) A zdaj je bila že odločno namenjena v lokal. Spomnila se je glasa v telefonu, toplega in resnega, glasa moža, ki ga bo nočno spoznala. Zvenel je vljudno, zavestno možko, ne kot glasovi soprogov njenih strank. Tisti glasovi so zveneli skoraj kot ženski, saj so skrbeli le za svoj videz, za svoja leta in vse te neumnosti. Ta pa ji je ponosno govoril o svojih petdesetih letih, povedal je, da je vdovec brez otrok, da išče sonce, ki bi ogrelo njegovo življenje. Zora je obnemela, prevzel jo je glas, ki je obljubljal več kot je ona upala sanjati.

Ko je vozilo puščalo za seboj daljave, je sklenila, da luknja v nogavici ne sme zamegliti Jožetove podobe. Vso pot je v duhu poslušala njegov glas. Obrobila je strgano luknjo z lakom, potem pa je gledala skozi okno.

Ko je dospela na cilj, je stopila iz avtobusa, živci so njenim nogam pognali krila, da bi čimprej priletela h glasu in njega gospodu. Stopila je v kavarno "Jutranji svit", kjer sta se bila zmenila za srečanje. Ustavila se je blizu vrat. Iskala je, kdo ima rdečo kravato, kakor je rekel Jože. Stopila je še malo naprej in opazila sivega možička v sivi obleki in z rdečkasto kravato. Zopet jo je prevzela tesnoba in dopovedovala si je, da ta majhen tepec ne more biti lastnik glasu, ki je razveseljeval njene zadnje dneve. Vendar se je zavedala, da si ne more privoščiti izbirčnosti. Ker se je že potrudila priti do sem, se je napotila proti mizi tega sivega bitja. Mislila je: "Morda pa je dober človek." V tem je za seboj zaslišala pojoč in resen klic: "Zora!" Skoraj v strahu se je obrnila in videla rdečo kravato, ki je valovila na belem bombažu, obrobjenim z modrim sukničjem. Dvignila je pogled in se srečala s prozornim in dobrodušnim (in debelim) Jožetovim obrazom. Čeprav je bila njegova dostojanstvena postava (zelo) obilna, je vendar zabrisala spomin na rdeče obrobjeno podobo za kolenom, ki ji je pred nekaj trenutki povzročala grde skrbi.

"Jaz sem", je rekla Zora in je vdano šla z njim k mizi ob oknu. Ko se je ponudil, da ji pomaga sleči plašč, je le za trenutek oklevala, a se ni uprla. On ni nič opazil, ker je medtem

klical natarjarja. Zora se je počutila kot velika dama, ni se zmedla. Sprostila se je in popila več kot en sam cherry, on pa je srkal kozarec domače črnine. Besede so se pretakale, pripovedovala sta si doživetja, prijetna in neprijetna.

Naslednje jutro je Zora iz svoje krojaške delavnice na dvorišču stekla k vhodnim vratom. Pozvonil je fantič iz cvetličarne. Skrit je bil za ogromnim šopkom vrtnic. Na belem lističu je bilo napisano:

“Hvala za krasen večer! Upam, da boš postala Zora, ki bo ogrevala moj svet. Se srečava nocej? Klical Te bom in se domeniva. – V upanju – Jože”

Jutro je minilo kot v sanjah. Po kosilu je v kopalnici pobrala nogavice, ki jih je prejšnji večer oprala. (Saj jih lahko doma še rabi.) V rokah so se ji zdele mehke, kot nove. Malo bolj jih je pogledala in – opazila:

Luknje ni bilo več.

BORGES V DRUGAČNI LUČI

Za 32. letnik Meddobja (št.1-2 leta 1998) je Milena Ahčin prevedla Borgesovo pripoved *La intrusa – Vsiljivka*. Zgodba je zelo čudna, zato mi je še bolj ostala v spominu. Ko se zdaj z vlakom vozim skozi naselje Turdera, se nehote spomnim nanjo. Tu se namreč stvar dogaja.

...Medtem mi je prišla v roke knjiga "*Borges a contraluz*", ki jo je napisala Borgesova prijateljica Estela Canto. Njen zajeten esej (skoro 300 strani) pomeni zelo zanimiv doprinos k življenjepisu pisatelja.

Skozi mnogo let sta se videvala. On je bil zelo navezan nanjo, saj je bil resnično zaljubljen, a ona v njega ne. Pisal ji je lepa pisma, ki so v knjigi tudi objavljena. Ona je zanj "draga, nepogrešljiva, daljna Estela". On je zanjo "moj dragi prijatelj". V knjigi podaja tudi svojske razlage nekaterih Borgesovih pripovedi, Aleph, Zahir, Božja pisava in končno tudi Vsiljivke, saj spada tudi v to kategorijo.

Avtorica trdi, da piše zgodbo razhajanja. Borges ji je sicer ponudil zakon, a ona zapiše: "Usoda naju je ločila, vendar na en ali drug način sva ostala prijatelja do konca."

Ker je dostop Estele Canto k Borgesovim tekstom res privilegiran, sem menil, da poglavje o Vsiljivki iz omenjene knjige zasluži prevod za našo revijo. Saj je zanimanje za Borgesa tudi v Sloveniji že precejšnje.

ESTELA CANTO: BORGES NA POZORNICI.

Vsiljivka. (str. 227-231)

V petdesetih letih je bilo, malo čez, ko mi je Borges prvokrat govoril o vsebini te pripovedi. Dva brata z obrobnega naselja

Turdera, pretepača in hitra za nož, sta vezana v neko pobalinsko moškost. Nekega dne eden od njiju vzame k sebi žensko. Ko vidi, da se brat zanima zanjo, mu reče, naj jo rabi. Nekaj časa si jo delita. A ker sta se zaljubila vanjo, se tega sramujeta. Problem se reši, ko žensko prodasta v javno hišo. Vendar jo eden od bratov tam obiskuje in ko drugi brat to odkrije, se odloči, da konča s tem, kar povzroča zdraho. Žensko ubije, da reši dober odnos med njima.

Ta Borgesova zgodba je ena najbolj zavajajočih. Končni zaplet niti ni sugeriran, kot je v Zahiru ali Alephu. V Vsiljivki sploh ni magičnih reči. Po okolju, kjer se dogaja, pomeni vrnitev k temam kot "Človek z roza vogala". Tisti izvrženci, ki so ga vedno privlačevali in so značilni za začetek njegove pripovedniške poti. Malopridneži so bili edini nižji sloj, ki ga je zanimal.

Ko mi je razložil pomen te zgodbe, sem bila – ne vem zakaj – prizadeta. Mislim, da me je odbilo dejstvo, da je ženska predstavljena kot predmet. Niti nima pravice, da bi izbrala enega od moških. Vsa čustva in vsa pozornost je obrnjena le na brata.

Rekla sem mu, da je zgodba temeljno homoseksualna. Mislila sem, da ga bo to zadelo, ker ga je najmanjša omemba te reči najbolj razburila. A ni bilo tako. Beseda (psevdoznanstveni neologizem, katerega zaničuje), ga je pustila čisto neprizadete. Niti ni branil razmerja. Zanj ni bilo v zgodbi nobene istospolnosti. Še naprej mi je govoril o razmerju med bratoma, o pogumu moških te vrste itd.

Vsekakor zgodbe ni napisal takoj, a misel nanjo mu je rojila po glavi. Ni je opustil, kljub temu, da sem jo označila kot nizkotno. Ni bila vredna peresa. (B. se je precej oziral na moje mnenje, celo pisal mi je tako). Skoraj vedno sem brez pridržkov hvalila njegovo leposlovje, zato sem bila razočarana zaradi take trme.

Borges je gledal na zgodbo čisto drugače kot jaz.

Čez čas, ko je pripoved izšla, sem spoznala, zakaj sem ji tako nasprotovala. Navidezno je Vsiljivka resnična zgodba, ki se dogaja med prebivalci tega naselja. Borges nam nudi ključ za razumevanje, ko pove, kakšne težave je imel, ko je hotel dati pripovedi končno obliko. Verjetno jo je narekoval svoji materi in ji je tudi omenil svoje dvome, kako bi našel dober razplet. Gospa Leonor mu je dala nasvet: Končaj jo na najpreprostejši način. Kar takole: Na delo, brat! Pozneje nama bodo pomagali krokerji. Danes sem jo ubil...naj ostane tu s svojimi cunjami. Zdaj nama ne bo več v škodo.

To je bil doprinos doñe Leonor k zgodbi. Avtor pa konča takole: "Skoro jokaje sta se objela. Odslej ju je družila še ena vez: žalostna smrt ženske in dolžnost, da jo pozabita."

Prijatelji, ki so Borgesa dobro poznali, so pogosto govorili o njegovem razmerju do matere, razmerju, ki ga je dušilo in bi ga analisti označili kot kastratsko. Vsiljivka nam razodeva značaj tega razmerja: le-to ima vse lastnosti moškega razmerja. Zato Borges nikoli ni občutil, da bi bilo v pripovedi kaj istospolnosti. Malopridneža v zgodbi izražata, kako Borges – podzavestno – občuti razmerje do svoje matere. Ni bilo nežno razmerje. Bilo je podobno krvni zavezi med možmi, ki sloni na tajnem zakoniku, ki ga zavezani niti dobro ne poznajo. Ni bilo umno razmerje, bil je ukaz.

Gotovo je doña Leonor imela rajši te vrste zgodbe kot one druge, fantastične. Od takrat naprej, ko je Georgie bil odvisen od nje, da mu je brala – in ko je začel sloveti kot literat – in po celi vrsti ljubezenskih neuspehov, se je krvna zaveza še okrepila. Leonor Acevedo, ki je sicer vedno ostajala v spoštljivi drugi vrsti, je zdaj stopila v prvo vrsto. Zdaj so bile odstranjene vse "vsiljivke"

Kadar se je Borges nagibal k svoji materi, so nastopali gavči, bodala in odločnost. Nasprotno je bilo v fantastičnem svetu, tam je bilo osvobojenje. Ampak pred novcem ali ob magični besedi, si ne upa niti izgovoriti besede ali spraviti novčič. Zanika celo, da je Aleph videl.

Nečimrnost Leonor Acevedo pred sinom se je izražala kot drznost, odločnost. Bila je že zelo stara, ko je morala na operacijo. Pa je rekla Georgiju z odločnim, živahnim glasom, prav ko so jo peljali v operacijsko sobo: "Divja unitarka!*" Takšna neustrahšenost je sina pretresla. Sam mi je povedal ta dogodek. Skoraj že na pragu smrti je starka hotela pustiti sinu še zadnjo podobo drznosti.

"Divja unitarka" je še mnogo let preživela ono operacijo. Bila je navidezno krhka ženska za tiste, ki niso mogli videti, kakšna močna volja in smela pozornost sta žareli v njenih majhnih, črnih, iskrivih očeh. V svojem domu je znala ustvariti neko čudno ozračje: kult pretepačev na nož in "botrov". Ti pretepači

---

* Unitarci so liberalci, ki so se v 19. stoletju borili proti tiranu Rozas-u. "Divji unitarec" je bil bojni krik tiranovih biričev, kadar so klali unitarce.

so bili za Leonor Acevedo vzor moškosti. Nobena reč se ni smela vtakniti v razmerje med bratoma Vsiljivke. Brutalnost zadnjih besed enega od bratov človeka kar pretrese. Vsiljivke nista ubila zato, ker bi bila v napoto, ampak iz sovraštva. "Na delo, brat, pozneje nama bodo pomagali krokarji". Starejši brat opomni mlajšega, da je važno le delo. Ženska pa, kot ničvredna reč, je dobra le za hrano strašnih pampskih mrhovinarjev. Zaničevanje velja celo za rajničino obleko: "Pusti jo tam z njenimi cunjami!"

Naravno pride do končnega objema, do sprave in do sporazuma teh čudnih partnerjev. Kdorkoli ali karkoli se vsili med njiju, je že "vrinjeno", a je le privid, nekaj, kar dovoljno ne obstoja in ne more obstojati.

Vsiljivke so si sledile v življenju J. L. Borgesa. V nekaj primerih, kot v mojem, je trpel. Ker je stvar zadevala že na realnost. V drugih primerih je vdano obdržal stvari v mejah, ki jih je dopuščala Leonor Acevedo.

E.C.

TOKIJSKI FRAGMENTI

Tokijski fragment št 1 ali: Pismo dragemu Glasu (05.05.2004)

Po dveh letih si me spet z Medom obiskal, za kar se javno zahvaljujem g. Eiletzu: brez njegovih osebnih žrtev bi te nobeno letalo ne tvorilo na Daljni Vzhod. V mojih spominih bi ti in Med počivala nekje na argentinski božji njivi. Spet sem spoznal, kako so Slovenci trdoživi. Dovolj je, da jih je nekaj in pionirsko kulturno delo se nadaljuje. Odslej imenujem tovrstna pisma iz Tokia fragmente.- Ne vem, kdaj bo spet prišel na svetlo Med s teboj, se pravi, ne vem, kdaj boš spet priletel v Náríta, mednarodno tokijsko letališče. Upam, da bom znal lepo po vrsti šteti od 1 do neznano. Fragment naj bo tudi v tem smislu, da bom pisal o stvareh, ki so me kot bralca zadele, kar je odvisno tudi od tukajšnjih japonskih okoliščin.- V Medu XXXVII 3-4 me je tokrat pritegnil esej g. dr. M. Gogale »Razmišljanje o dušnem pastirstvu v naši politični emigraciji«. Na strani 228, v prvem odstavku, pravi g. dr., »da milost naravo neskončno presega«. Menim, da nekaj s tem izrazom ni prav. Prava neskončnost je lastnost le božjega. Milost pa je od Boga ustvarjena, torej je končna. In prav zato lahko – tako izvrstno – naravo dovršuje. V Katekizmu katoliške Cerkve (1994) ni nikjer najti izraza, da bi milost naravo neskončno presejala.- Str. 229: » Ko so (nekega misijonarja) vprašali, kaj on sodi...,je odgovoril: »Jaz nisem ne ameriški ne slovenski misijonar, jaz sem božji vojščak.« Gospodu Simčiču se zdi, da je misijonarjev odgovor tale: »Nisem jabolko, nisem hruška, jaz sem sadež«. G. doktor meni, da je g. Simčič misijonarja s tem osmešil. Zdi se mi, da g. Simčič misionarja ni osmešil. Tukaj na Japonskem, torej v eminentno misijonski deželi, ljudje hočejo vedeti, od kod kdo prihaja. Če bi odgovoril, da sem misijonar (torej «božji vojščak»), bi mi rekli - kot so mi že nekajkrat -, da razumejo, da je moj poklic biti misijonar, toda od kod prihajam? Nikdar se

nisem sramoval, da bi priznal: rojen sem v Sloveniji (ki sem jo moral natančno opredeliti, kot nekaj, kar ni srbska Jugoslavija), a da sem brez državljanstva, ki so mi ga komunisti vrnili šele 1995. Japonci so večkrat blagrovali majhno Slovenijo, ki pošilja svoje Slovence kot misijonarje celo na Daljni Vzhod. – Na strani 230, 3. odstavek g. dr. meni, da Simčičev »kogar se bojiš, tega ne ljubiš« za kristjana ne bi smel veljati, ker je »dolžan ljubiti tudi svoje sovražnike« Zgoraj omenjeni Katekizem uči, da lahko strah »zmanjša ali celo uniči odgovornost za moralno dejanje«, torej tudi odgovornost ljubezni do sovražnika. V odstavku 226 4 uči: »Kdor brani svoje življenje, ni morilec niti ko je prisiljen, da napadalca ubije«. Jasno je, da se napadalca boji, ker mu ogroža življenje. Tudi ljubezen do sovražnikov ima meje. Ne Sveto pismo ne Izročilo ne vesta ničesar o prikazovanjih Vstalega Gospoda judovskim prvakom.

Prisrčno pozdravljeni !

Vdani daljnovzhodni bralec Medu in Glasa

V.K.

Tokijski fragment št. 2 ali Pismo dragemu Glasu. (06.05.2004)

Se razume, da ima zadnjo besedo o teh fragmentih glavni urednik Meda odnosno Glasa, jaz bom pač pisal kakor se mi nudi pogled na trikotnik Buenos Aires – Slovenija – Tokio. Spet sem pri branju bogatega eseja dr. Gogale v Medu XXXVII 3-4 stran 232, 5. odstavek. Berem »V ozadju tega predloga ni težko odkriti rasistično gledanje na človeka...« g. Simčič menda ne upošteva, »da se človekova identiteta presoja predvsem po kulturi, v katero je vraščen...« Menim, da gre g. Simčiču za to, da ohrani slovenstvo v tuji deželi. Slovenci smo majhen narod, vsak Slovenec je tem bolj važen. G. dr. sam prizna, da je kultura »pri potomcih izseljencev lahko drugačna kot pri njihovih roditeljih« Pa ne nujno ! Skrb za vzgojo otrok je pri starših vse tja do polnoletnosti. Če starši sredi neslovenskega okolja vzgajajo otroke v duhu slovenskih vrednot – ena od teh vrednot je spoštovanje do gostitelja – tujega naroda in njegove kulture -, s tem ne ponižujejo otrok na »stopnjo sredstva«, kot se tega g. dr. boji, in tudi identitete svojih otrok ne spreminjajo umetno: otroci slovenskih staršev so. Drugi Vat. Zbor uči v dokumentu »Gaudium et spes«: »Družina je takorekoč prvenstvena mati in vzgojiteljica za (pravilen) odnos do sveta. V njenem ozračju družinske ljubezni

otroci lažje spoznavajo pravi ustroj resničnosti. In v njej se takorekoč avtomatično vtisnejo v mišljenje razvijajočega se mladolenika preizkušene oblike človekove kulture.«(odst. 61). Če se sin slovenskih staršev kot polnoletnik potem izreče za neslovensko kulturo, je njegova odgovornost. Isti Zbor v odloku »Ad gentes« (odstavek 15) uči tudi to: »Krščanski verniki naj živijo za Boga in Kristusa v skladu s častitljivimi navadami svojega naroda. Kot dobri državljani naj zares in učinkovito izvajajo ljubezen do domovine. Istočasno se ne smejo predajati rasnim predsodkom ne zagrenjenemu nacionalizmu. Nasprotno, preveva naj jih ljubezen do vsakega človeka.« Menim, da je g. Simčič navajal primer Judov, ker so se kljub svoji majhnosti uspešno ohranili celo v njim kruti zgodovini. Judov je trenutno celo več kot Slovencev. – In ker smo že pri takozvanem rasizmu: kot toliko dobrot na zemlji je lahko rasizem dober in slab, slab po človekovi volji. Primer Japonske je zanimiv: zgodovinsko so mešanica ras, toda odkar so se te spojile v deželo japonskih otokov, se imajo Japonci za potomce tako nastale nove rase, ponosni so nanjo in zanjo skrbijo, kjerkoli se član tega občestva v svetu nahaja. Dnevni radio najprej navaja dogodke v svetu, ki so se iztekli tragično in najprej omenja usodo morda vpletenih Japoncev. Pri tem je Japoncev več kot 125 milijonov, nas Slovencev pa komaj dva milijona...

Skoraj bi bil pozabil omeniti, kako velik napredek zaznavam v poeziji Erike Poglajen: abstraktna bitja skoraj ne nastopajo več, namesto njih prepevajo konkretne stvari. Čestitam iz srca! Pristrčno pozdravljeni!

V.K.

Tokijski fragment št. 3 ali- Pismo dragemu Glasu. (07.05.2004)

Se razume, da pričakujem kritike na svoje pisanje.- tudi zato, da bosta tako Med in Glas imela dovolj snovi za tisk. Nadaljevanje je važno.- Se razume (moj drugi »se razume«), na ravni, ki jo je SKA doslej uresničevala. - Spet sem pri Medu XXXVII 3-4. Na strani 220 g. dr. Gogala odlično opiše našo politično emigracijo v Argentini: »(Vse) svetne, civilne ustanove, ki smo si jih slovenski priseljenci po drugi svetovni vojni ustvarili tukaj v Argentini in ki sestavljajo našo skupnost. Sem spadajo predvsem krajevni slovenski domovi, povezani med seboj v

krovno organizacijo. ...Dalje spadajo sem vse naše šolske, prosvetne, kulturne, socialne, gospodarske, politične in športne organizacije... Te organizacije so del civilne družbe in delujejo uživajoč popolno svobodo in enakopravnost v okviru argentinske države. ..Po zrušenju komunističnega enoumja v Sloveniji so si za svoj cilj postavile ... ohranjevanje slovenstva med nami. Na tem področju so opravile in še opravljajo izredno važno vlogo, ki nam je upravičeno lahko v ponos in veselje.« Bolj na kratko: organizirana slovenska manjšina v okviru argentinske večine. Tako g. Simčiču kot g.dr. Kremžarju je na tem, da se tako organizirana slovenska manjšina ohrani. Kar miha me, da bi jo imenoval »etnološki geto«. Gre za nestapljanje te slovenske manjšine v špansko večino s katero sicer deli življenje, ker je živi del argentinskega občestva. Morda bo kdo našel boljše besedo kot je »geto« za dejstvo organizirane manjšine, ki se hoče kot takšna ohraniti in ima v tem smislu tudi podporo 2. Vatikanskega Zbora (n.pr. Ad gentes odst. 15; Apostolicam actuositatem odst. 7; Dignitatis humanae odst.15). Sen stoletij, da bi imeli lastno državo, se nam je, Bogu hvala, izpolnil. Država je več kot pa kakšna partija, ki jo morda trenutno obvladuje. Slovenska država pomeni slovenski narod, dvignjen na raven države s svojimi tradicionalnimi vrednotami. Ena teh vrednot je katoliška vera večine Slovencev. Druga je ljubezen do slovensčine. Vse to hoče slovenstvo v svetu ohraniti. Za to se trudita tako g. Simčič kakor dr. Kremžar. Menda jima še na misel ne prihaja, da hočeta tovrstno slovenstvo odtujiti od življenja v večinskem občestvu.- Še nekaj: še bolj kot pri Judih je čut za raso razvit pri Japoncih! Ta čut skupne rasne edinosti jim daje moč, da se - takorekoč z roko v roki - izvlečejo iz naravnih in političnih katastrof.

Skoraj bi pozabil omeniti: Branka Rebozova pesmi sta krasni, a želel bi si več doslednega notranjega ritma, ki je važen za celotno stvaritev. Pesem ni proza, pravi nekje T. S. Elliot, in to zaradi vsaj notranjega ritma odnosno rimanja.

Prisrčen pozdrav!

Vdani V.K.

Tokijski fragment št. 4. ali pismo dragemu Glasu (08-05-2004)

Naj se še tako trudim, ne morem priti do spoznanja, do katerega se je dokopal preč. dr. Gogala pri svoji analizi Kremžarjevih

besed (Med XXXVII 3-4) Iz knjige dr.Kremžarja: »Med smrtjo in življenjem« povzema, da bi moral biti odnos Slovencev v Argentini »do Slovenije tak, kot da ne bi živeli v Argentini, temveč pod ljubljanskim gradom« (str.234, odst. 2 v Medd.). In na strani 236, odst. 6: »Mi tukaj v Argentini bi morali živeti kot da živimo pod ljubljanskim gradom, neslovenski naseljenci v Sloveniji pa naj bi se čimprej vključili v nove razmere in se vživeli vanje.« Toda ali ni to slednje »vključiti se v nove razmere in se vživeti vanje« veljalo tudi za slovenske priseljence v Argentino in sploh za vse priseljence? To je naraven način, da priseljenci – kjerkoli že - naletijo, kot pravi dr. Kremžar »na dobrohotnost in razumevanje.« (str. 116 v Kremžarjevi knjigi.) Čisto po nepotrebem se g. dr. Gogala boji, da bi bilo na ta način Neslovincem v Sloveniji onemogočeno, »da bi bili med seboj povezani, da ne bi pričeli delovati kot manjšina«. Po istih kriterijih, kot jih dr. Kremžar predlaga, so Slovenci v Argentini »pričeli delovati kot manjšina«, v Sloveniji pa imajo Italijani in Madžari celo svoja zastopnika v DZ. – Z ozirom na str. 241, da bi Slovenci v Argentini »moral presoditi tiste maše, ki se vrše v javnih, vsem dostopnih cerkvah«: v misijon-skem Tokiu je cerkev sv. Ignacija najbolj obiskovana cerkev, posebno zaradi ugodnih prometnih zvez. Od jutra do poznega večera se ob nedeljah in praznikih vrstijo sv. maše v različnih jezikih, čeprav večina vernikov – morda z izjemo belih tujcev, za katere imamo sv. mašo v angleščini – povprečno kar dobro govori in razume pogovorno japonščino. In vendar se počutijo najbolj »doma« v svojem jeziku. Nekateri Japonci se najraje udeležijo sv. maše v angleščini, ker se jim zdijo angleški teksti sv. maše bogatejši, po jasno izraženi vsebini, kot pa japonski. – Na str. 228-229 je govor o pomenu besede »katholikos«. V New Catholic Encyclopedia (The Gale Group, 2003, vol III.) je na strani 293 b zapisano: »Zgodovinski pregled (pojma) »katolištvo« dovolj jasno razodeva, kako zamotan je (ta pojem).« Umevati ta pojem v določenem smislu še ne pomeni »velike verske nevednosti« (stran 229 v Medd.) –

Ovitek Meddobja je krasen. Kaj ko bi pri bodoči prenovi v besedi »meddobje« bila beseda »med« bela, »dobje« pa črna?. Med podpira zdravje, Meddobje ga tudi. Od dveh »akrilov« nadarjene slikarke Helene Klemenc mi osebno najbolj ugaja »Rdeče krilo«. V »Šopku rož« je dekletov obraz čudno resen, brez smehljava. – Čudovito moderen je esej dr. Jožeta Ranta o našem jeziku! Str. 278 »vsak napad na jezik ogroža tudi

mišljenje« - bi morali v Sloveniji natiskati na velike plakate in jih porazdeliti po celi Sloveniji. Hvala, gospod doktor, za zlati nasvet: »Pišimo po svoje še vnaprej!« (stran 282, odst. 3). Pristrčen pozdrav in – če mogoče – brez zamere!

Vdani V.K.

Tokijski fragment št. 5 ali Pismo dragemu Glasu (16.05.2004)

Po osebni žrtvi dragega gospoda Eiletza sem prejel Med XXXVII in Glas takole: en izvod št. 1-2, in dva izvoda št. 3-4. Ne vem, zakaj dva izvoda; vtis sem imel, da pomenita dva izvoda klic k hitrejšemu odzivu kot pa en sam izvod. Tako sem se odzval s štirimi tokijskimi fragmenti Medu XXXVII, 3-4. Tokrat malce na glas komentiram XXXVII, 1-2. (Za vsak tokijski fragment velja, da o njegovi objavi odloča urednik). V tehtni uvodni besedi Tineta Debeljaka berem: »Naša skupnost... zdaj postaja povprečna skupnost s temu primernim številom piscev.« Zdi se mi, da je v teh okoliščinah urednikova odgovornost večja kot prej: skrbeti mora, da pisci te skupine ne zdrknejo na podumetniško raven. Kako naj skrbi za umetniško raven prispevkov? Da pošlje piscem nazaj v popravek, kadar njihov prispevek ni čisto na ravni dosedanje SKA-ine tradicije. Upam, da pisci ne bodo užaljeni in kot takšni odpovedali sodelovanje. Jasno, da se med pisce uvrščam tudi sam in da sem pripravljen popraviti, kar se bo (po treznem premisleku) zdelo uredniku vredno popravljanja. Ali pretiravam, če zapišem, da se lahko do smrti učimo? In popravljamo napake? In se iz teh napak učimo tega, česar nam drugačne vrste izkustvo ne more nuditi?

Obe Rebozovi pesmi, ena iz leta 1962 z zunanjimi rimami, druga iz leta 2003 z notranjimi rimami, razodevata resničnega pesnika, ki pa ne sme obstati pri teh dveh pesmih. Podobe so mogočne, a besede, ki se nanje nanašajo, se preveč ponavljajo; manj besed učinkuje močnejše. V pesmi »Stric in nečak« notranja ritmika ni dosledno izpeljana. Če bi bila, bi diktirala izbor besed. Pri slednjih je zmeraj nevarnost, da zdrknejo v pesniško prozo. – Škoda, da Erika Poglajen ne piše slovensko; njena pesem postaja zmeraj močnejša, zmeraj bolj konkretna, in ostaja lepa. – Da je tudi g. Gregor Papež pesnik, ne dvomim. Krasne podobe uporabljaja (v španščini), pretresljivo vsebino. Toda tudi pri njem si želim dosledne notranje ri(tmik)e; zgostila bi tako podobe kot besede; nevarnost pesmi z notranjo rimo je – pesniška proza.

– Dnevnik gospoda Vinka Rodeta sem prebral, tako zanimivo je pisan. Ko opisuje argentinsko naravo, je preveč skop z izrazi, ki bi meni, daleč tam na Daljnem Vzhodu, lahko približali to naravo, o kateri slutim, da je izredno lepa. Dramatika nekaterih dogodkov je le nakazana. Gospod Rode bi lahko postal pisec novel! – K Jevnikarjevem poročilu, ki si ga želim še bolj podrobneja, dodajam le to, da 4. odstavek na str.155 ni čisto jasen, morda samo meni, ki tistih imen podrobno ne poznam.-

Prisrčen pozdrav, dragi Glas! Tvoj daljnovzhodni bralec

Vladimir Kos.

P.S. Zame je g. Jureta Vombergarja knjižna ocena Kremžarjeve knjige dragocena; doslej nisem vedel z gotovostjo, da sta soglašala z marksizmom-leninizmom profesorja-doktorja, ki sem ju osebno poznal: dr. Janžekovič in dr. Trstenjak (str.139). Za pleterskega priorja Edgarja sem vedel, da je delal za OF-KPS; zmeraj sem se temu čudil...od nekdanj so kartuzijanci zvesti Cerkvi, tudi za ceno mučeništva.

Tokijski fragment št.6. Pismo dragemu Glasu (07.06.2004)

Tokrat mi moraš čestitati k neke vrste detektivskemu talentu: odkril sem novega slovenskega pripovedovalca! Če mi ne verjameš, preberi še enkrat zgodbo Alacran v Medu XXXVII, 3-4, str.187-207. Ker gre za začetek – vsaj po mojem izkustvu –, je še nekaj prijemov, o katerih bi človek rekel, da jih ni treba. »Ta zgodba ima naslov ...«; bolje je, ne omeniti zgodbe kot takšne; tako bomo bolj v sredi življenja. »Sem si umislil zgodbo«: jasno, da se brez umišljanja ne da priti do zgodbe; to vemo, tega ni treba posebej omeniti. O Jožetu Smolniku itak zvemo celo kopico stvari, torej ga še ni treba omeniti, preden se začne zgodba. »Ines je bila...angelskega obraza«: kakšen drug pridevnik bi jo bolje opisal. Saj je plavalasa in svetlooka, a malce otožnega pogleda. In srčno dobra. Str.190: »Ines je Jožetu tarnala...« Kak drug glagol bi bil bolj na mestu posebno ker kasneje vidimo, kako močna osebnost je in kako zna vse tiho prenašati. Tista omemba Castella, da bi se moral iznebiti Jožeta, je mojstrska poteza zgodbe: tako, vsaj za nekaj časa ne mislimo več na Valentina in pričakujemo spopad med tekmečema. Str.195: »obiskal stranišče v pritličju.« Realistično špansko, ampak bi »baño particular« ali kaj podobnega ne bilo lepše? Str. 199: »Dobri Manuel...« Iz vsega razgovora izstopa ta dobrota, ni je treba posebej omeniti. Str. 203: »fantu, mlademu morilcu...« To spoznanje bi moral pripovedovalec bolj temeljito pripraviti. Jože kot inženir

bi lahko odkril nekaj pri tistem vozičku, česar drugi niso videli. Pa recimo, da to ni mogoče v tej zgodbi. Zakaj je Valentin sploh grozil Jožetu z alacranom? Saj sta se zmeraj nekako razumela. Psihologija tega srečanja bi morala biti še malce bolj dognana. Jožetova pripoved bi morala izzveneti v pravico samoobrambe. Navsezadnje je Valentin po svoje – otroško do neke mere – odstranil Anastazija, da obrani svojo mater pred zmeraj večjim trpljenjem. Jože ni mogel imeti nobenega na vesti, čeprav tako pravi Valentinu (str.206). Motiv samoobrambe bi napravil Jožetov »sva drug drugega rešila« bolj razumljiv. Seveda, če je pripovedovalec želel vnesti Slovenca, ki trpi zaradi nerazrešenih dogodkov, potem ima Jože po svoje prav. Še bolj napeto bi bilo, če bi Castello še enkrat nastopil. Saj je Jožetov tekmeč v zgodbi.- Zgodbo sem užival v njenih argentinskih podrobnostih. Vse je tako živo opisano. In napeto. Upam, da bo naš pripovedovalec v naslednjih zgodbah tako živ kot so žive predstave na televiziji ali filmu. Mi, ki beremo, moramo biti prestavljeni v svet dogajanja tako, da pozabimo pripovedovalca – razen če sam nastopa v zgodbi – in nas zagrabi pripovedovalčev svet. Mimogrede: ko sem zgodbo dodobra prebral, mi je bilo lepo pri srcu. In zato sem si upal pripovedovalca kritizirati. Upam, da svojega talenta ne bo zakopal nekje ob argentinskem morju.

Pri nas je zdaj deževna doba, ki požira kisik, tako da ga ni dovolj v zraku. V takšnem času se prilaga lepa zgodba. N.pr. Alacrán.

S pozdravi pripovedovalcu ostajam vdani

Vladimir Kos.

Iz pisma iz Tokya, 27.4.2004:

Iskren boglonaj za načrtovani kritični članek g. dr. Ranta o »filozofiji, našem vsakdanjem kruhu«. Prosim, objavite ga v celoti. Osebnost bi si želel še en članek gospoda doktorja: o premalo dokazanih trditvah in kje se morda skriva v tekstu »petitio principii«. Hvaležen mu bom, ker če me bo prepričal, bom potem (morda v 2. izdaji) tekst primerno izpopolnil.

G.dr. Rantu se zahvalim za kritično, in vendar dobrohotno oceno mojega teksta!

Prisrčen pozdrav!

Vdani Vladimir Kos.

„RANA, KI JE ARGENTINA NI ZACELILA“

(Pogovor z Marijanom Eiletzom,
objavljen v reviji AMPAK št. 8/9 leto 2003)

*Vaša knjiga *Moje domobranstvo in pregnanstvo*, ki ste jo izdali pred leti in ki je sprožila kar precej odmevov – tako v Sloveniji kot tudi v Argentini. Kakšni so bili odzivi, še posebej s tiste strani, o kateri pišete in do katere ste bili – vsaj takšen je vtis – kljub vsemu kritični. Ste do svojega domobranstva vzpostavili kritično distanco?*

Če najprej odgovorim na prvi del vprašanja: z odmevom moje knjige sem zadovoljen. Ideološko nisem odstopil niti za las od tistega, kar sem vedno čutil, in sicer je to odklon do komunizma kot ideologije in zavračanje njegove revolucije, ki je bila čisto nekaj drugega kot osvobodilni boj, osvobodilna borba. To sta bili dve absolutno različni stvari, ki so ju potem komunisti združili v eno in vrgli v isti žakelj.

Kar pa se moje knjige tiče: v njej sem to dvojce hotel ločiti, torej povedati, da smo na naši, domobranski strani – še prej so bile to vaše straže – in v slovenski legiji, ki sem ji pripadal, bili absolutno na zavezniški strani. Morda je bila izjema peščica ljudi. Vse domobranstvo z oficirji vred je čutilo pripadnost jugoslovanski kraljevi vojski. Prepričani smo bili, da delamo za zaveznike, ki nas bodo nekoč priznali oziroma spoznali, da je boljševistična revolucija na Slovenskem v rokah izdajalskega komunizma, ki hoče z revolucijo priti na oblast in ki je protikapitalistično, protiameriško, protizahodno usmerjeno.

Precej ostra stališča...

Če mislite s tem moje stališče do domobranstva moram takoj reči, da to stališče ni bilo ostro, niti negativno, čeprav je bilo, kot sem v knjigi na široko popisal, večkrat vprašljivo glede na našo politično in strateško usmerjenost. Domobranstvo je bilo kot posledica boljševističnega nasilja nad civilnim prebivalstvom moralno popolnoma upravičeno in potrebno. Vsakdo ima

pravico braniti svoje življenje in imetje. Jasno pa je, da domobranstvo ni bilo namen samemu sebi, ker se je ustanovilo takorekoč "slučajno", kot ena izmed možnih rešitev po turjaški krizi v protikomunističnem taboru.

Izhajate iz Maribora, ki je bil do izbruha druge svetovne vojne takorekoč dvojezično mesto z močno nemško manjšino. Kakšni so bili tedaj odnosi med t.i. staronemško manjšino in Slovenci? So Nemci avtomatično podpirali nacionalni socializem ali so bili tudi oni razdeljeni?

Tedaj tega nisem opazil. Mislili smo, da je vse, kar je dišalo po Nemcih, nacistično. Sovražili smo jih in napadali. Dejansko je izgledalo vse bolj nacistično, čeprav tega ne gre posploševati. Kasneje so mi povedali, da določeni Nemci niso bili nacisti. Bili so pač Nemci, niso pa simpatizirali s Hitlerjem. V Buenos Airesu sem spoznal nekaj Nemcev, ki so se izselili iz Maribora v Argentino po letu 1918 in so kasneje, po letu 1948, nekatere naše imigrante lepo sprejeli. Vsekakor ti ljudje niso bili nacisti, niti rasisti.

V vaši knjigi je zanimiv zlasti začetek druge svetovne vojne, ko so Nemci vdrli v jugoslovanski zračni prostor. Doslej je uradno veljalo, da odpora ni bilo, vi pa pišete oziroma opisujete malce drugače.

Med Pohorjem in Kozjakom je bilo na agresorje sicer iztreljenih nekaj strelcev, vendar to ni pomenilo dosti. Čim so se prikazali nemški tanki, se je jugoslovanska vojska, ki se je premikala z volovskimi vpregami, takorekoč razkropila. Edino, kar sem videl na lastne oči in kar me je kot petnajstletnika, navzlic nič dobrega obetajočim razmeram navdalo z upanjem, je bila zračna bitka med jugoslovanskim in nemškim lovцем. Takrat sem bil v Lembergu in opazoval, kako naš avion zasleduje nemškega. Najprej sta s severa priletela proti jugu in jugoslovanski je streljal rafale proti agresorju. Čez nekaj minut sta se spet pojavila, tokrat sta letela nazaj proti severu, bila sta že bližje drug drugemu, in kar naenkrat se je iz nemškega lovca začelo kaditi. Kmalu zatem je strmoglavil za bližnji hrib.

Kdaj pa se je v Mariboru pojavil Hitler? Kaj je to pomenilo za Slovence?

Tedaj sem bil še vedno v Lembergu, kamor nas je poslal oče iz nevarnega Maribora, čeprav smo vedeli, kaj se dogaja. To so bili grozni občutki. Hitler se je nekaj dni po okupaciji pojavil v Mariboru s svojo zloglasno izjavo »*Machen sie mir dieses Land wieder deutsch!*« in mariborski Nemci, »*folksdojčerji*«, bilo jih je kar precej, so to seveda z navdušenjem sprejeli. Hitler – tako mi je pravil prijatelj antinacist – je šel s svojim spremstvom po mariborskih ulicah, ljudje so naredili špalir in on je tam obstal, ker je hotel videti od blizu tega tirana. "Ko sem gledal sprevod", mi je pripovedoval, se je nenadoma mimo pripeljal Hitler in najina pogleda sta se srečala in čutil sem nekakšen šok. "Začutil sem silno karizmo, njegovo hipnotično silo". No, jasno je, da Hitler v Mariboru ni mogel spreobrniti Slovencev, ker so dobro vedeli, s kom imajo opravka, vendar pa je nezaslišano, kako je temu človeku uspelo obrniti in potegniti za seboj praktično ves nemški narod.

Tudi kasneje, v Argentini, ste se spet srečali s fenomenom vodje. Na oblast je prišel Peron.

V Argentino smo šli, kot sem to popisal v knjigi, predvsem zato, ker je bila naša emigracija v Italiji in Avstriji sestavljena v glavnem z družinami z otroci in starejšimi ljudmi. Severna Amerika, Kanada, Avstralija so jemale samo mlade in močne ljudi. Če bi hoteli tja, bi morali vsi, ki smo bili mladi zapustiti svoje družine, ki bi jih Italija in Avstrija po vsej verjetnosti poskušali vrniti Jugoslaviji. A prišla je ponudba iz Argentine, kjer je izseljenski duhovnik Janez Hladnik od argentinske vlade dosegel, da izjemno sprejmejo vse Slovence, ne glede na starost in poklic. To je bila lepa gesta. Podpisal jo je sam Peron, za kar mu moramo biti hvaležni.

Argentina je očarljiva dežela, polna protislovij, ki jih sami Argentinci ne razumejo. Njene naravne lepote so nepopisljive, tudi večina njenega prebivalstva je zelo prijazna do tujcev. Njeni kulturni dosežki so svetovnega slovesa, pa vendar boleha na čudni bolezni. Pisatelj Aguinis je to poimenoval „strahotna očarljivost Argentine“.

Rekel bi, da je Argentina skrivnostno privlačna in obenem odvrtna. A moram tudi reči, da smo povečini Slovenci v njej našli mnogo tega, kar smo v Evropi pogrešali: mir, svobodo, delo.

Ko smo se v letu 1948 naselili v Argentini, je bil na oblasti general Peron. Takrat se je Argentina kopala v zlatu, ki ga

je zaslužila s prodajo živil vojskujočim se deželam. Vedeli smo kljub vsemu, da gremo v deželo, katere vlada se počasi bliža fašizmu, ne sicer v italijanskem smislu, pa vendar. Peron je bil učenec dveh totalitarizmov, nemskega in italijanskega (katere je od blizu proučeval kot vojaški ataše pred vojno). Bil je zelo ambiciozen in se je dobro zavedal svojih „liderskih“ zmožnosti. Zamislil si je svoj recept za Argentino, malce fašizma, malce socializma in precej nacionalizma, iz česar je napravil neko svojo doktrino, ki pravzaprav ni bila prava doktrina, ki bi imela kakšne filozofske temelje, temveč populistična demagogija, ki se je kmalu začela imenovati „peronizem“.

Na začetku je Peron še dopuščal, da so imeli Judje svoje manifestacije, kot se spominjam neke proslave na trgu Retiro. Ves trg so napolnili. Tedaj glede tega še ni bilo nobenega problema. Potem pa je Peron začel počasi pritiskati na opozicijske stranke, pa tudi na katoliško Cerkev in napetost se je postopoma večala. Nekaj let zatem je Peron ukazal svojim bandam vrsto nezaslišanih dejanj, kot n.pr. požig sedeža Radikalne stranke in Jockey kluba, požig sedmih cerkva v Buenos Airesu, aretacije stotin političnih nasprotnikov, duhovnikov in študentov... Postal je diktator v najhujšem pomenu.

Požig krščanskih cerkva?! Mislite sinagog?

Ne, Peron proti Judom ni nastopal javno, čeprav je bil precej antisemitsko usmerjen. Bil pa je postopoma vedno bolj napadalen do krščanstva, ker je videl, da se je tudi Cerkev obrnila proti njemu. Sočasno je napadal tudi demokratični in liberalni sistem ter Angleže in Američane, pa seveda tudi domačo oligarhijo. Med svojimi govori v množičnih koncentracijah je grozil in hujskal razjarjene množice. S tem si je nakopal mnogo sovražnikov. Na univerzah je bila študentarija vsa proti njemu, kakor tudi ves „višji“ in večina srednjega sloja. Potem je končno leta 1955 vojska naredila revolucionarni udar, tako imenovano „osvobodilno revolucijo“, ki smo jo vsi pozdravili z velikim veseljem. Zares je bilo olajšanje nepopisno in tudi veselje ljudi, ko so vojaki pod vodstvom generala Lonardija prikorakali na glavni trg Plaza de Mayo. Še nikdar nisem videl v Argentini na enem mestu zbranih toliko ljudi in toliko veselja kot takrat.

Kaj pa Eva Duarte alias Evita Peron?

Evita je bila Peronova žena in izjemen fenomen, o kateri je napisanih že več knjig in narejenih več filmov, ki vsak po svoje prikazujejo to sporno osebnost.

Ni pa bila protikrščansko usmerjena, Cerkev je izkoristila kot modni dodatek...

Ni bila izrecno protikrščanska, a tudi ni čutila prevelike simpatije do kat. Cerkve. Pač pa je bila protioligarhična, protikapitalistična in proti vsakomur, ki ni bil pristaš Perona. Absolutno pa je bila to demagoška in fanatična osebnost, ambiciozna, ošabna in zvita. Svoje „dobrodelno“ delovanje je izvajala na diktatorski način, s hudimi pritiski in izsiljevanjem. Resnica pa je, da je tudi pomagala na videz revnim ljudem, t.im. „descamisados“ (v večini delomrznežev). Delila jim je razne podpore in darila, ki so bila včasih kar absurdna. Peron jo je pri tem podpiral, čeprav je prišlo med njima včasih do trenja, ker je Evita postajala čedalje večji protagonist, kar pa Peronu ni preveč prijalo. Namesto da bi Evita ljudi navadila na delo – tedaj je bilo v Argentini na voljo ogromno delovnih mest – jim je raje razdeljevala stvari in s tem spodkopavala voljo do dela. Takrat je Argentina postala za širše mase „dobrodelna dežela“. Narasla je tudi korupcija v vladnih organih, prav posebno pa v delavskih sindikatih, ki so preko Perona dobili veliko moč.

V zadnjem letu, dveh je Argentina zdrsnila v hudo gospodarsko krizo. Kako je lahko po letih relativne ekonomske in socialne stabilnosti sploh prišlo do tega?

Po padcu Perona leta 1955 se je začelo v Argentini obdobje izmeničnih in kratkotrajnih demokratičnih vlad in vojaških diktatur, ki so včasih trajale le nekaj mesecev. Vse so se pa karakterizirale po korupciji in nesposobnosti. Zadnji vojaški udar, ki je leta 1976 odstavil razkrojeni peronistični režim pod predsedstvom druge Peronove žene Marije Isabel, je nadaljeval z vojno proti marksističnim revolucionarjem –ta se je začela že v šestdesetih letih – vendar je to opravljal na mnogo bolj radikalen in krut način. Res je, da so revolucionarji že prej pobili okoli 3.000 ljudi, civilistov in vojakov, a vojaška diktatura je likvidirala nekaj nad 18.000 gverilcev in njihovih somišljenikov, od katerih ni ne spiskov, ne grobov. Teh ran Argentina še danes ni zacelila.

Končna demokracija je v Argentini zavladata decembra 1983. Vsa ta leta se je Argentina skušala na bolj ali manj posrečen način reševati iz gospodarskih kriz, ki so bile pač njena kronična bolezen. Reševala se je vselej z novimi zunanji krediti, ki jih nikoli ni odplačevala in so jo navsezadnje privedli do gospodarskega in političnega razsula....

... pa vojna za Falklandsko otočje.

... Malvinska vojna ji rečemo mi. Otoki se imenujejo Malvinas. Ta spopad, oziroma poraz, je bil zadnji sunek, ki je vojsko vrgel z oblasti in prisilil generale, da so vodstvo v državi prepuščili civilistom.

Je pravilen vtis, da je do spopada za Falklandsko otočje oziroma Malvinas, kot jim pravite v španščini, prišlo predvsem iz notranjepolitičnih razlogov? Kakšnih strateških razlogov za invazijo na tiste puste otoke najbrž ne gre iskati.

Otoki so argentinski. Zgodovinsko gledano je to dejstvo. Ko je nastala Argentina v letu 1810, je bil na Malvinah argentinski guverner. Angleži so nekaj let kasneje z nekimi piratskimi invazijami to otočje zasedli. Za Argentinec je bil to trn v srcu, tega pač nikoli niso mogli pozabiti. Na zemljevidih so jih – in jih še danes – označujejo kot argentinski teritorij, v šolah so stalno učili, da je to del Argentine itd. Takratni vojaški predsednik general Galtieri, ki je ukazal invazijo, je vse skupaj demagoško izrabil za nekakšno mobilizacijo ljudstva. Se pravi, da ni šlo za kakšne vojaške ali strateške razloge. Šlo je za povsem notranje politične razloge. Nekaj dni pred invazijo je na Plaza de Mayo demonstrirala množica nezadovoljnih protestnikov, ki so vpili proti Galtieriju. A nekaj dni zatem, že tisto jutro po razglasitvi okupacije Malvinov se je trg spet napolnil z množico – tokrat so kričali v podporo generalu Galtieriju in mu ploskali. To je bil tipičen argentinski paradoks. Kot veste, je potem vse skupaj, mislim na invazijo, propadlo. Spominjam se tistega jutra, ko sem poslušal po radiu poročila o invaziji in rekel ženi »kaj pa je tebe treba bilo!«. Absurdno je bilo napasti takšno velesilo, kot je bila tedaj (in je še) Britanija, ki je bila članica Nata. Treba je pa priznati, da so se mnogi argentinski vojaki, zlasti letalci in mornarji, hlabro borili. Zlasti letalstvo se je dobro odrezalo in na njihov račun so se ustvarjale cele epopeje, čeprav je bil končni rezultat neizbežen: Argentina je izgubila vojno proti Natu, pa še Malvine....

V naslednjih letih, pod civilno oblastjo se je začelo obdobje gospodarskega razcveta, ki se je dramatično končalo pred poldrugim letom, z zlomom bančnega oziroma monetarnega sistema. Zakaj? Zaradi premočnega dolarja in previsoke inflacije?

Res je. Predsednik Carlos Menem, peronistični kandidat, ki je zmagal na volitvah po demokratični poti, se je mnogim zdel že na začetku popoln polom, katastrofa za Argentino. Toda Menem se je potem popolnoma obrnil, češ, da je sedaj peronizem nekaj drugega. Modernizirati je hotel Argentino kot neko zahodno državo in jo industrializirati, dobiti nove kredite itn. Bili smo presenečeni, da je za sodelavce in svetovalce postavil ljudi iz najbolj liberalnih kapitalističnih krogov, ki so res pripravili neke nove smernice, gospodarski program za državo, kar se je zelo hitro poznalo tudi v praksi in ekonomiji. Menem je angažiral tudi ministra Cavalla (*Domingo Cavallo, argentinski gospodarski minister, veljal za izredno vplivnega človeka, dokler ga niso sredi lanskega leta zaprli zaradi obtožb o nezakoniti prodaji orožja Hrvaški in Ekvadorju, op. D.S.*), ki je bil dober na svojem področju. To je nekaj časa trajalo, potem pa so potrebovali nove fonde in začeli s privatizacijami državnega premoženja, zlasti podjetij. Na teh licitacijah je prihajalo do številnih poneverb in nezakonitosti. Tečaj nacionalne valute (peso) so v razmerju do dolarja postavili na 1 proti 1. Kljub številnim opozorilom ekonomistov, da je potrebna devalvacija in izhod iz konvertibilnosti, Cavallo ni popustil. Nato se je zamenjala tudi vlada, na oblast so prišli radikalci pod vodstvom predsednika Fernanda De la Rue, ki je pokazal izrazito nezmožnost v svoji funkciji, v bistvu ni mogel več rešiti ničesar in je navsezadnje moral celo s helikopterjem pobegniti pred razjarjeno množico, zbrano na Plaza de Mayo. Verjetno so vam ti prizori znani s televizije. Skratka, takrat smo se znašli na ruševinah argentinske ekonomije. Peso je devalviral v razmerju z dolarjem na 1 proti 4, danes je to razmerje malce boljše, približno 1 proti 3. V enem tednu smo zamenjali pet predsednikov, eden od njih je javno oklical „default“ in v tem prejel močan aplavz skoraj celotnega parlamenta. Država je nekaj dni zatem (pod predsednikom Duhaldejem) v najbolj kriznih časih zasegla vse bančne depozite v tujih valutah, kar je oškodovalo večino Argentinecev, ki so imeli svoje prihranke v bankah – kajpak v dolarjih, ker v svoj peso niso imeli nikoli preveč zaupanja. Seveda je kriza prizadela tudi večino Slovencev v Argentini.

Ste tudi vi kaj izgubili?

Smo, potem smo se nekaj časa borili s tožbami proti državi in banke so morale določen del zaseženih deviz vseeno vrniti.

Vendar pa mnogi še do danes niso dobili nazaj svojega premoženja, ki so ga imeli v bankah.

Vsekakor je bil to velik udarec za Argentino. Ekonomska kriza je povzročila tudi politično nestabilnost v finančnih institucijah in ukinitve tujih investicij. Potem je začasni, od parlamenta izvoljeni predsednik Duhalde, vodil politiko do letošnjih volitev, a je bil nesposoben izvesti kakršnekoli premike na bolje. Vzdrževal je kvečjemu *status quo*. Plačal ni niti centava zunanje dolga, čeprav je obljubljal tujemu kapitalu, da bo to uredil. Vlado je po volitvah predal novoizvoljenemu, prav tako peronističnemu predsedniku Nestorju Kirchnerju, ki sedaj poskuša delati čarovnije. Narod, ki na volitvah voli populistične vlade in ne skuša popraviti svojih napak iz preteklosti, ne more pričakovati nič dobrega.

Zanimivo se mi zdi, da ko govorite o modernih argentinskih politikih, uporabljate izraz peronisti oziroma antiperonisti. Je v Argentini še vedno prisotna ta delitev?

Je; ni sicer tako žolčna in bojovita kot nekoč, a obstaja še vedno. Oni se sicer imenujejo *justicialisti* (Partido Justicialista Argentino), vendar se uporablja še vedno izraz *peronizem*. Nima pa nič skupnega s tistim starim *Peronovim* peronizmom. Danes gre v bistvu bolj za borbo za oblast med frakcijami, ki so sprte in razdeljene med seboj. Rekel bi, da gre za nadaljevanje hipnotiziranja množic, ki jih vodijo demagogi brez načrtov, obljublajo pa blagostanje brez naporov in žrtev. Vemo, da iz tega ne bo nič nastalo. Bil je en sam predsedniški kandidat, in sicer Lopez Murphy, ki je predstavljal novo liberalno pot in je imel odlične sodelavce, a je dobil šele tretje mesto po številu glasov. To pa zato, ker volivcem ni obljubljal tistega lahkotnega blagostanja, kar so delali drugi. Dokler bo večina ljudi glasovala za prijetno zveneče iluzije, dotlej bodo takšne demagoške vlade vladale narodu. Krivi niso tisti, ki vladajo, temveč tisti, ki so jih izvolili.

Tu ste odprli odlično možnost prehoda iz argentinske na slovensko zgodbo; aktualne kritike slovenske oblasti, ki je zadnjih deset let bolj ali manj nespremenjena, se ravno ob tej tezi, ki ste jo postavili, razvodenijo. Hočem reči, volivci so tisti, ki so doslej vedno izvolili takšno oblast, kot jo imamo oziroma dajali absolutno prednost eni stranki. Kako v tem pogledu vidite slo-

vensko opozicijo oziroma tisti dve stranki, ki sta se razglasili za edino pravo opozicijo? Kaj si mislite o tej, človek bi rekel nerazumni nesposobnosti, da bi ta opozicija že enkrat osvojila oblast in tam ostala dalje kot šest mesecev?

To je huda bolečina, ki jo čutimo že mnogo let. Po eni strani zaradi tega, kar se dogaja v vladnih krogih. Govorim o kontinuiteti prejšnjega režima, ki je trikrat, štirikrat prebarvana in zavita v nek lep liberalni papir, kar pa nima prav nič skupnega z liberalizmom. K temu lahko dodamo še vrsto obtožb o korupciji na različnih nivojih slovenske družbe, pa o pomanjkanju bistvenih vrednot, kot so pravica, resnica, poštenost, narodna zavest itd. Na opozicijski strani pa je to, kar se dogaja, nekaj žalostnega. Ta razdeljenost na dve strani je boleča, mislim seveda na krščansko stran, kajti socialdemokratska stranka drži svojo linijo, ki jo zelo spoštujem. Nekdanja Slovenska ljudska stranka, ki se je konec osemdesetih poimenovala slovenska krščanska demokracija in se pred dvema letoma spet razbila, je pa sploh nekaj problematičnega. Že to samo ime SLS, ki ima stoletno zgodovino, je bilo izrabljeno in to je nekaj hudega. Tega, kar se dogaja v Sloveniji na strani nekdanjih pomladnih strank, enostavno ne morem sprejeti. Zame je to drugi Turjak....

Ampak stanje, kakršno je danes, je posledica oziroma rezultat zadnjih volitev, ki so bile demokratične. Temu najbrž ne boste oporekali?

Stanje je takšno kot je. Najprej je potrebno vedeti, da volitve v Sloveniji niso obvezne, kot na primer v Argentini. Kar je najvažnejše je pa dejstvo, da so mediji v veliki večini v rokah kontinuitete, ki so oblikovali javno mnenje.

Torej imate obvezno volilno pravico?

Tako je. V Sloveniji pa ni tako. Poglejte, koliko ljudi ne gre na volišče. Volilna udeležba je menda nekje okrog 65 odstotna. Se pravi, da premnogi ljudje ne gredo na volitve. Morda so pesimisti, mislijo, da nima smisla, da bo vse ostalo tako, kot je. Neka apatija, neka nedoslednost, ki si je ne morem razložiti, je v zraku. Poleg tega imajo ljudje, zlasti starejši, v kosteh še vedno nekakšen strah. To sem stalno opažal v Sloveniji. Nekateri ljudje, ki so živeli pol stoletja pod totalitarizmom, še danes v pogovorih v javnih prostorih šepetajo ali pa vsaj pritajeno govorijo. Grozno.

Zanimive stvari ste opazili...

Če bi bil vsak Slovenec nepristransko informiran in bi brez bojzani izjavil na svobodnih volitvah tisto, kar misli, potem bi kontinuitetni režim že zdavnaj propadel.

Ne vem, če se lahko strinjam s tem. Vendar pa tudi nisem v položaju, da bi polemiziral z vami. Vseeno pa me zanima sledeče: se strinjate s tezo, da so Slovenci v političnem smislu konservativni, da prisegajo na neko, vsaj navidezno stabilnost in varnost. To bi utegnili razložiti, namreč ta status quo, dejstvo, da večina državljanov enostavno noče tvegati sprememb, ker se bojijo, da bi se jim potem še slabše godilo. Komentar?

V bistvu se strinjam z vami. Z eno besedo: ljudje se bojijo, da bi izgubili službo ali pa da bi izgubili kakšno pravico. Vendar pa za takšen strah ni nobenega razloga. Zakaj bi se moral v Sloveniji spremeniti položaj, če bi na oblast prišla denimo Bajukova vlada?

Saj je prišla. Za približno pol leta.

Res je in tu se vedno govori o tem, koliko napak je ta vlada napravila. Ampak to so floskule in sovražne medijske izmišljotine. Te kritike so popolnoma brez osnove. Koliko pa je Bajuk lahko napravil v tistih nekaj mesecih. Kolikor vem, je izvedel precej pozitivnih ukrepov, poskušal popraviti vrsto krivic iz prejšnjih časov, napraviti deželo bolj demokratično. Vedeti moramo, da Slovenija ni povsem pravna država. To vedo vsi. Nič se ni naredilo, da bi se razjasnila preteklost. Sodna oblast je še zmeraj v rokah bivših, politično usmerjenih sodnikov. Kot zanimivost naj povem, da je Slovenija edina država v Evropi, ki nima niti enega samega vojnega zločinca. Vsi pa vemo, da na ozemlju Slovenije leži ogromno število trupel (ocenjuje se 300.000) brez sodbe po vojni ubitih ljudi. Obstajajo priče pobojev, ogromno je bilo napisanega o tem, na razpolago so dokazi. Ampak kljub vsemu nihče za to ni bil odgovoren, nihče kriv nobenega zločina, nihče ni bil postavljen pred sodišče. Ali so vsi tisti nesrečneži napravili samomor? To je nezaslišano. To je tudi absolutno pomanjkanje čuta za resnico, za pravico.

Povojni poboji. V vaši knjigi je nekaj zanimivih delov, kjer krivdo za te zločine posredno prelagate na ramena političnega

vodstva domobranske strani v državljanski vojni. Dejstvo je, da je to vodstvo v udobnem hotelu sredi Celovca po 8. maju 1945 mirno gledalo, kako se ljudje vračajo v Slovenijo, kjer so jih čakali partizani z bajoneti, obenem pa to vodstvo ni bilo sposobno navezati neposrednih stikov z zahodnimi zavezniki. Kako to, da nihče od teh veljakov ni spoznal, v kakšni grozljivi stiski so se znašli desettisoči domobrancev in civilistov?

To ne bo držalo. Na noben način nisem krivde za zločine prelagal na ramena našega vodstva. Naj bo jasno to, da sem se dotaknil kot hipoteze le vprašljivosti morebitnega prebega vse domobranske vojske in njih razpršitvi po koroških hribih, kjer bi jih morali angleški biriči loviti enega za drugim, da bi jih mogli predati Titovcem. Naši voditelji so pač slepo verjeli besedam angleških oficirjev in samo v tem sem jih kritiziral. Za razjasnitev vseh okoliščin Vetrinjske tragedije bi bila potrebna dolga razprava, kjer bi moralo sodelovati kar precej zgodovinarjev, pravnikov in še živih prič. Lahko dodam samo to, da smo bili na naši strani vsa leta vojne pod vodstvom slovenskega narodnega odbora oziroma Narodnega odbora za Slovenijo, kot se je takrat imenoval, ki je bil v stikih z našo vlado v Londonu. Stiki so se potem malce zrahljali, zlasti ko je Stalin v odnosu do Zahoda dosegel svoje pravice in ko je v Jugoslaviji Josip Broz postal sogovornik zahodnih zaveznikov. Enotni smo bili glede našega cilja, ki je bil svobodna, demokratična in suverena slovenska država v sklopu Jugoslavije. Ko pa smo razočarano spoznali, da smo se zmotili glede zahodnih zaveznikov, ker smo bili slabo obveščeni, smo se v zadnjem obdobju vojne morali umakniti na Koroško. Prvotno smo nameravali na Primorsko, a ker so nam komunisti pretrgali transportne poti, nam je ostala Koroška. Tam pa se je zgodilo nekaj zelo hudega: ker smo se vsi predali angleškim četam, smo verjeli, da Angleži vedo, kdo smo in da nismo kolaboracionisti ali kvizlinška vojska, ampak kvečjemu neka policijska vojska, ki je bila v bistvu pod vodstvom naših nacionalnih politikov. Motili smo se. Izvedelo se je, da se je izvršila neka krvava kupčija med Angleži in jugoslovanskimi komunisti: šlo je za zasedbo Koroške s strani jugoslovanskih čet, ki so se jih Angleži želeli znebiti, a ker tega niso mogli doseči brez uporabe sile, so se domenili za zamenjavo. Vrnili so vse ujetnike, t.j. slovenske domobrance, četnike, hrvaške ustaše, Ruse, vlasovce, Bolgare itd. Angleži so dobro vedeli, da jih pošiljajo v smrt, v klavnico, čeprav so vsem lagali, da jih pošiljajo v Italijo. To se je potem tudi

zgodilo. Žrtvovali so te ujetnike in rešili Avstrijo pred jugoslovansko okupacijo. Slovenci smo zaradi te pogodbe izgubili Koroško, kar je eden izmed glavnih Brozovih grehov. Drugi, mnogo strašnejši pa je pokol, do katerega je prišlo po vrnitvi ujetnikov. Kar se je zgodilo, je nezaslišano.

Preden ste se, kot pravite, umaknili na Koroško, ste bili domobranci v glavnem zbrani v Ljubljani, kjer je bilo nekaj sto Nemcev. Zakaj jih niste napadli, zakaj jih niste razorožili in se potem poskušali z zahodnimi zavezniki separatno pogajati o vdaji? Ste sploh razmišljali o tem?

Takšne ideje so se pojavile. Naš komandant, stotnik Hočevar, je to nekoč omenjal zboru podoficirjev in zato smo samo čakali, da se upremo Nemcem in jih razorožimo. Ne smemo pa pozabiti, da se je tedaj valila skozi Ljubljano cela divizija do zob oboroženih in divje razporeženih Nemcev. Zavezniki so že bili v severni Italiji, Rusi pri Berlinu itd. Konec vojne se je neizbežno bližal. Spraševali smo se, kaj narediti. Začeti se pogajati z Angleži? Ne, to bi bil absurd, saj niti prej niso mogli dobiti dobrega stika z njimi. Vmes je prišlo tudi do Jaltske pogodbe, ki je bila precej usodna za našo stran. Po tretji strani pa bi v tistem trenutku naš upor proti Nemcem izzval njihovo strahovito maščevanje nad nami in našim civilnim prebivalstvom: če bi jim skočili v hrbet, potem bi se ti kot ranjena žival znesli nad Slovenci. Resda so takrat že izgubljali vojno, a so bili še vedno neprimerljivo močnejši in številnejši od nas. Komaj so čakali na priložnost, da se znesejo nad nekom. Upor bi torej ogrozil obstoj naroda, prav gotovo pa vsaj porušenje Ljubljane, kot so to že pokazali v Varšavi. Ne vem, kakšen smisel bi potemtakem takšen upor sploh imel.

Bili pa so še drugi načrti. Recimo Rupnikov, za katerega sem izvedel šele kasneje. General Rupnik in njegova skupina so načrtovali, da se domobranstvo kompletno umakne v gorenjske hribe in se tam drži tako dolgo, kolikor bi se dalo. Nekoč sem vprašal gospoda Kocipra, ki mi je to pripovedoval, kaj bi se po takšnem scenariju zgodilo z nami, pa je odvrnil, da bi nas vse pobili. Vprašal sem ga, ali ne bi bilo to samomorilno dejanje. Odgovor je bil, da bi tako vsaj častno umrli.

Ko sva pri častnih dejanjih, pač ne moreva mimo zloglasne domobranske prisege na bežigranskem stadionu. Je bila ta prisega za vas kot vojaka častna?

Domobranska prisega je bila izsiljena s strani Nemcev! Tekst je bil dolgo časa predmet pogajanj med nemškim in našim štabom. Na splošno je bil znotraj domobranstva odpor do takšne prisega, čeprav sta bili možnosti samo dve: da se razpustimo in gremo v hribe k četnikom, torej h kraljevi vojski, ali pa da nas Nemci razorožijo in pošljejo na vzhodno fronto. Na koncu se je naš štab po posvetovanju s politiki in škofom Rožmanom odločil, da prisego z nekoliko spremenjenim tekstom kljub vsemu sprejme. Tolažili smo se s tem, da takšna prisega tako ali tako ne bo veljavna. Zame osebno pa že veste, kaj sem opisal v svoji knjigi glede prisega in kaj sem storil.

Zakaj naj ne bi bila veljavna?

Domobranska prisega je bila izsiljena od nemškega okupatorja, torej kot taka je bila neveljavna. Tako je ugotovil med drugimi tudi zgodovinar Boris Mlakar v svoji publikaciji „*Domobranska prisega*“, kjer tudi zanika, da bi se prisega nanašala na Hitlerja. Podobne prisega so bile tedaj izsiljene od Nemcev še v drugih okupiranih deželah za vojaške formacije pod nemškim nadzorstvom in če jih primerjamo z domobransko prisego, „*je treba ponovno ugotoviti, da je bila tudi v tem pogledu ta prisega posebnost.*“ Vprašal bi se, kakšno primerjavo bi mogli očitati slovenskim komunistom, ki so „prisegli“ zvestobo Stalinu...?

Kakšni pa so bili odnosi s partizani? Gotovo ste imeli vsaj kakšne tajne stike. Z današnjega zornega kota si je težko predstavljati, da bi bilo med državljansko vojno sovražstvo tolikšno, da niti minimalno komuniciranje ne bi bilo možno.

O tem je bilo že precej napisanega. S komunisti je bil dialog popolnoma nemogoč in absurden. Ko se je leta 1941 Slovenija znašla okupirana s strani treh okupatorjev, so se naši voditelji takoj zedinili, da ustanovijo podtalno politično skupino, ki bo delovala kot začasna vlada na Slovenskem, obenem pa manjšo vojaško enoto, ki bo odšla v hribe in občasno pokazala zobe okupatorju, skratka tako kot v drugih okupiranih deželah Evrope. Takšna taktika bi bila za tako majhen narod, kot je slovenski, tudi najbolj racionalna. Načrtno in frontalno napadati Nemce in Italijane, pred katerimi je takrat klonila takorekoč vsa Evropa, je bilo samomorilsko dejanje.

Po koncu pakta med Hitlerjem in Stalinom, ko so tudi naši komunisti nehali kolaborirati z Nemci in jih končno začeli ime-

novati okupatorje, ko se je „antiimperialistična“ fronta prelevila v „osvobodilno“, tedaj je šele postalo jasno, da komunistom ne gre toliko za osvoboditev naroda, temveč za revolucijo. Usoda naroda se jim ni zdela pomembna, boj proti okupatorju je bila zgolj pretveza, čeprav osebno zelo spoštujem vse tiste, ki so se odločili, da se bodo proti okupatorju borili v okviru osvobodilne fronte. Že večkrat sem rekel, da bi se – če bi ostal na Štajerskem in se ne bi napotil v Ljubljano – zelo verjetno pridružil partizanom. Ponekod je bila to edina možnost.

Na žalost pa komunistična stran kasneje, ko se je konflikt že začel in ko je prišlo do določenih pogovorov, denimo na Grčaricah, na Turjaku, ko so bili sklenjeni dogovori za predajo, enostavno besede nikoli ni držala. Videli smo, da z njimi pač dialog ni mogoč, ker lažejo. Vedeli smo, da iščejo le oblast, do katere so hoteli priti na vsak, tudi na najbolj krvav način. To nam je postalo jasno, ko so začeli pobijati naše ljudi, civiliste. Ko je bila leta 1942 v Šentjoštu ustanovljena prva vaška straža, je bilo pobitih že okrog 900 Slovencev na ulicah Ljubljane in na podeželju, civilistov, duhovnikov in tudi otrok....

Kakšna narodno osvobodila borba je to bila?

Nekje sem zasledil podatek, da je bilo okrog 900 mrtvih tudi na nemški strani – in to v celotnem obdobju okupacije (april 1941 – maj 1945)! Mar to pomeni, da so partizani pobili več Slovencev kot Nemcev?

Drži. Torej 900 okupatorjev in prek 15.000 Slovencev! Ti podatki kažejo, kam je dejansko vodila ta NOB, pod vodstvom KP, kaj je zasledovala. Ne smrt okupatorju, ampak poboji političnih nasprotnikov in vzpostavitev totalitarne diktature.

Se razklanost med starimi v Sloveniji začenja zmanjševati; ko se po tolikih desetletjih vračate v domovino, najbrž bolj opazite razpoloženje ljudi. Se strinjate, da bo vstop v Evropsko unijo, kar je takorekoč pravica mladih, pomagal ozdraviti slovensko duševno travmo? Verjetno se boste strinjali, da so mladi zdaj povsem neobremenjeni s herojskimi pridobitvami revolucije, četudi se marsikdo še boji nekakšne dolge roke stare garde iz ozadja.

Stara garda še vedno dominira in ne dopušča, da bi začeli iskati krivce zločinov. Sprenevedanje v zvezi z legalnostjo in

legitimnostjo pobojev je sramota za slovensko pravosodje in parlament. Tudi tega še nismo odkrili, kdo si je zamislil boljševiško revolucijo v Sloveniji, ki ni bila iz socialnega vidika prav nič potrebna. Izvedba revolucije v času sovražne okupacije pa je bilo pravo veleizdajstvo. S temi ljudmi in njihovimi neposrednimi nasledniki je celo danes nemogoč razgovor. Imam pa drugačen pogled glede mladine, ki danes odrašča v slovenskem svetu; to so neobremenjeni ljudje, na žalost zelo malo poučeni o naši polpretekli zgodovini, pa vendar se med njimi veča število takih, ki iščejo resnico. Mislim, da so pošteni kot vsi normalni ljudje na svetu. To pomeni, da poslušajo tudi "našo" resnico. Če prej ne, bo objektivna resnica prišla na dan čez nekaj desetletij. In potem se bo marsikaj, kar je danes zapisano v šolskih in zgodovinskih učbenikih, obrnilo in pokazalo v povsem drugi luči.

ANDREJA MRAK

POLITIČNI IN DRUŽBENO GEOGRAFSKI VIDIKI SLOVENCEV V BARILOČAH (ARGENTINA)*

Diplomska naloga – Ljubljana 1999

Mentor: dr. Milan Gufon)

(II. DEL)

6. 2. 13. JEZIK KOT ELEMENT NARODNE ZAVESTI

Jezik je prav gotovo najvidnejši znak spreminjanja etnične identitete. Ne le, da zaradi neznanja slovenskega jezika veliki večini slovenska skupnost postane nedostopna; jezik kot sredstvo komunikacije omogoča osvajanje norm, mišljenja, skratka vseh objektivnih in subjektivnih znakov, ki jih posameznik pridobi v procesu socializacije. Jezik je temeljni element in osnovno orodje socializacije obenem.

Jezik in kultura sta povezana v ožjem in širšem smislu besede. Govorimo lahko o triplastni soodvisnosti med jezikom in kulturo:

- jezik je proizvod kulture;
- jezik je pogoj kulture;
- jezik je del kulture.

Jezik kot proizvod kulture odraža splošno normo ljudi, ki ga uporabljajo; bržčas je to najbolj standardizirana oblika kulture. Kot del kulture predstavlja jezik njen izjemno pomemben element. Je kazalo, merilo kulture. Njegova raba v katerikoli obliki je obenem način kulturnega vedenja. Etnije, narodi in nacije so praviloma definirane z jezikom. Jezik je torej tudi najbolj vidni zunanji znak, simbol etnične pripadnosti (Južnič, 1989).

Že v uvodnih poglavjih je bil jezik definiran kot najpogostejši kriterij etničnega razlikovanja. Izhajajoč iz tega bi lahko jezik posplošili na zunanji kazalec etnične pripadnosti, kar pa še zdaleč ni tako enostavno, kot se sprva zazdi. Ni namreč nujno, da so vsi, ki znajo slovensko, tudi slovensko zavedni, in da drži, da tistim, ki ne znajo slovenščine, za slovenstvo ni mar.

* Izpuščena so prva poglavja, ki govorijo o izseljenstvu, Argentini in Bariločah, kakor tudi vsi grafikoni, tabele in zemljevidi

Vsekakor pa je dejstvo, da je jezik izredno pomemben element narodne in etnične identitete.

Materin jezik so povojni priseljenci, ki so se poročili s slovenskim partnerjem, v veliki večini vestno prenašali na svoje potomce. Za ene je bila izbira slovenskega partnerja pogoj za ustvarjanje družine, drugi pa so se odločili za poroko z neslovenskim partnerjem. Dobiti slovenskega partnerja je bilo v tedanjem času precej težje zaradi velike razdalje in slabe prometne povezanosti s prestolnico.

Kjer sta bila oba zakonca Slovenca, so praviloma vsi otroci govorili slovensko, v mešanih zakonih pa le nakateri posamezniki. Ker večino časa z otroki ponavadi preživijo matere, je bilo zaradi poročanja slovenskih fantov z neslovenkami že s poroko pričakovati, da otroci ne bodo več znali slovenskega jezika. Tudi starih staršev, ki bi na vnuke lahko prenesli znanje jezika, v veliki večini primerov ni bilo.

V izjemnih primerih je Slovenec, poročen z neslovenko, svoje otroke naučil slovenskega jezika ali pa dosegel, da njegovi otroci vsaj razumejo slovensko.

Analizirana bodo reprezentativna leta 1958, 1978 in 1998. V začetnih letih so vsi Slovenci v Bariločah govorili slovensko. Ko so se samski fantje začeli poročati, so se nakateri poročili z neslovenkami. V mešanih zakonih so se začeli rojevati Slovenci druge generacije, ki niso več govorili slovensko. Precej fantov pa je uspelo dobiti slovenske neveste in v "čistih" slovenskih zakonih svoje potomce vzgajati v slovenskem duhu.

Leta 1958 je v Bariločah živel 73 Slovencev, od teh jih 9 ni govorilo slovensko. 8 od njih je bilo pripadnikov druge generacije, rojenih v mešanih zakonih, eden pa je bil pripadnik prve generacije primorskih Slovencev, ki se je v Bariloče priselil po drugi svetovni vojni in je materin jezik pozabil. Doma so govorili špansko, čeprav sta bila oba starša Slovenca. Slovenski jezik je leta 1958 govorilo 64 oseb oziroma 88 % Slovencev.

Leta 1978 je v Bariločah živel 193 Slovencev, od tega slovensko ni govorilo 68 oseb. Velika večina je pripadnikov druge generacije povojnih priseljencev iz mešanih zakonov, nekateri pa že tretje in četrte generacije Primorcev, en pripadnik prve generacije Primorcev pa je slovenščino pozabil. Med njimi so tudi 4 pripadniki druge in tretje generacije povojnih priseljencev, ki so se rodili v slovenskih družinah, a jim starši niso posredovali znanja slovenščine. Delež Slovencev, ki govorijo svoj izvorni jezik, se je v 20 letih zmanjšal na 65 %, bilo pa jih je 125.

Najnovejši podatki za leto 1998 kažejo, da od 326 Slovencev ne govori več slovensko 156 oseb. V glavnem so to pripadniki druge in tretje generacije iz mešanih zakonov, nekaj potomcev Primorcev četrte generacije in eden prve, 4 pa so rojeni v slovenskih družinah. 20 od teh 156 Slovencev približno razume ali celo malo govori slovensko, od teh je 15 otrok, ki obiskujejo tečaj ABC po slovensko. Slovensko danes govori še 170 oseb, kar je 52% slovenske bariloške populacije; vir: popis na terenu 1998.

V 50 letih (1948 – 1998) je delež Slovencev, ki govorijo slovenski jezik, padel na 52%. Absolutne številke kažejo, da njihovo število sicer narašča, vendar po mnogo manjši stopnji kot število neslovensko govorečih. Indeks rasti med letoma 1958 in 1998 kaže za slovensko govoreče vrednost 266, za neslovensko govoreče pa 173.

V Bariločah se slovenščina kot pogovorni jezik uporablja v krogu slovenskih družin in pri vseh dejavnostih, ki so povezane z delovanjem SPD.

Raba jezika se med generacijami razlikuje. Pripadniki *prve* generacije slovenščino uporabljajo takorekoč vedno, ko imajo za sogovornika Slovenca, ki govori slovensko. Tudi znotraj slovenske družine se vedno govori slovensko. Tisti, ki so se poročili z neslovinci, v krogu družine uporabljajo španščino, v pogovorih s Slovenci pa v glavnem slovenščino. Nakateri so tudi svoje otroke skušali naučiti jezika in v izjemnih primerih jim je to tudi uspelo, drugi pa so dosegli, da otroci vsaj razumejo slovensko. Teh primerov je kljub vsemu izredno malo. V dveh slovenskih družinah starši znanja slovenščine niso prenesli na svoje otroke. Gre v glavnem za starše, ki so ob prihodu v Argentino bili še zelo majhni in so se šolali in odraščali v španskem okolju, zato jim je španščina bližja. Lahko bi rekli, da so v podobni situaciji kot pripadniki druge generacije.

Pri pripadnikih *druge* generacije je stanje drugačno. Mnogo lažje jim teče španščina in veliko se jih med seboj raje pogovarja po špansko, kljub temu da znajo slovensko.

“Vem, da moji otroci med seboj govorijo po špansko, kljub temu, da znajo slovensko. Ne bom rekla, da mi je vseeno in priznam da me boli. Vsi pa vedo, da se bo v naši hiši, dokler bova z možem živa, vedno govorilo samo slovensko,” je povedala pripadnica prve generacije.

To je iz praktičnih razlogov povsem razumljivo, saj se šolajo in odraščajo večinoma v španskem okolju, zato jim je španščina

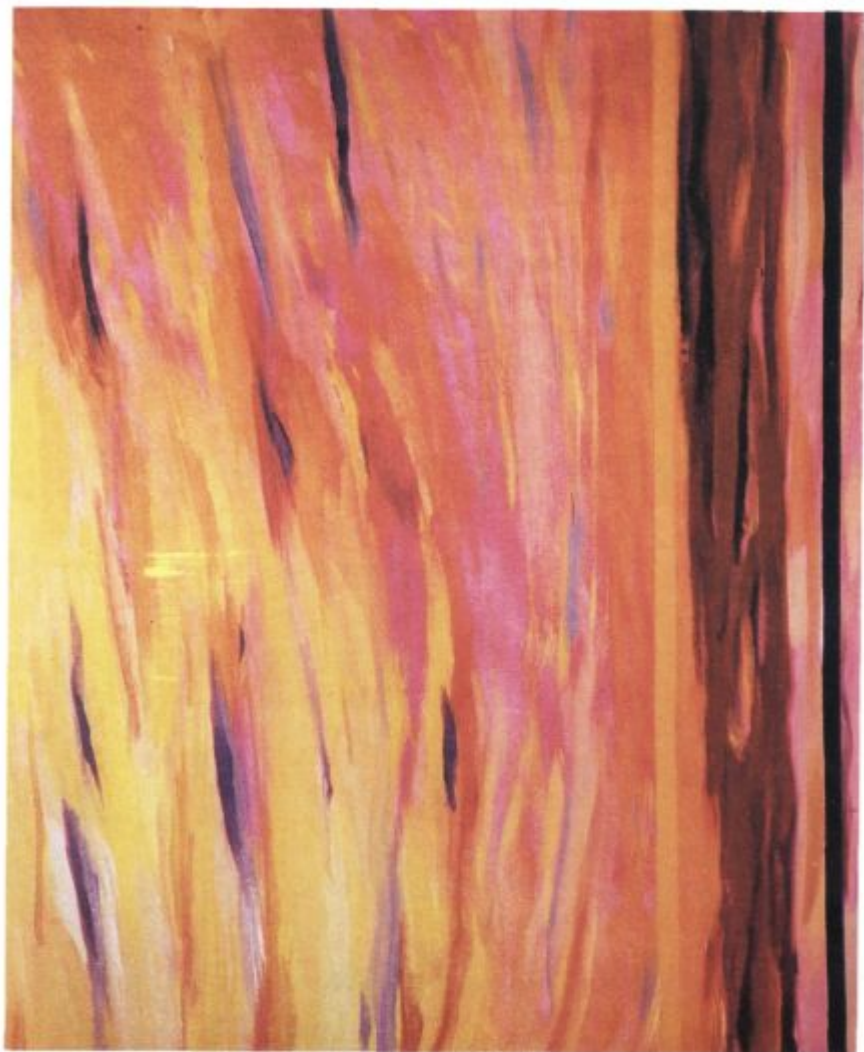
precej bližja. Vendar pa v krogu domače družine, v okviru prireditev in srečanj SPD in v pogovorih s Slovenci prve generacije vedno govorijo slovensko. Če se poročijo s slovenskim partnerjem, znanje slovenščine prenašajo na svoje otroke in se v krogu svoje družine trudijo govoriti slovensko. To je največkrat posledica velikega spoštovanja do staršev in slovenske zavesti, ki so jo od njih prejeli. Mnogi v krogu družine uporabljajo oba jezika. Če se poročijo z neslovenskim partnerjem, ponavadi njihovi otroci ne govorijo več slovenskega jezika. Nekateri pa kljub temu želijo, da bi se njihovi otroci vsaj deloma seznanili z jezikom njihovih staršev, zato jih vpišejo v tečaj ABC po slovensko. Treba pa je poudariti, da je v Bariločah nekaj zelo zavednih pripadnikov druge generacije, ki med sabo govorijo samo slovensko. Španščino uporabljajo le, kjer je potrebno, tj. na delovnem mestu in v argentinskem okolju. To so tisti, ki jim je zaradi izredno plodne slovenske vzgoje slovenstvo mnogo bližje kot argentinsko okolje in so po starših prevzeli tudi izjemno čutenje in močno slovensko zavest. Slovenijo čutijo kot domovino, čeprav je nekateri še niso obiskali.

“Jaz imam dve domovini. Vzgojena sem v ljubezni do slovenskega naroda in se čutim z njim povezano. Upam, da bodo tudi moji otroci čutili tako. Ta ljubezen je namreč veliko bogastvo, ki mi pomeni srečo, slovenščina pa je del tega bogastva. Ti verjetno to težko razumeš...”

Pripadniki tretje in četrte generacije slovenskih staršev ponavadi slabše znajo slovensko. Vzrok je v tem, da pri mnogih doma uporabljajo oba jezika, velik pa je tudi vpliv argentinske šole in okolja. Slovenska zavest je tu mnogo manjša in slovenstvo bolj ohlapno. Mnogi so v tem trenutku še otroci ali mladoletniki in zato večinoma še neporočeni. Med seboj večinoma govorijo špansko, v krogu družine pa mešano. Znanje slovenščine utrjujejo v slovenski šoli. Otroci mešanih zakonov po večini ne znajo več slovenščine, nekatere pa starši vpišejo v tečaj ABC po slovensko.

Tudi v tretji generaciji so nekateri otroci še vedno vzgojeni v močnem slovenskem duhu in jim je slovenščina glavni jezik sporazumevanja. Ti otroci ponavadi tudi bolje sodelujejo v slovenski šoli in poznajo domovino svojih prednikov.

Slovenski potomci, rojeni v slovenskih družinah, v veliki večini pred vpisom v šolo ne znajo špansko. Nekateri se španskega jezika deloma naučijo z gledanjem televizije ali pri igri s špansko

Ivan Bukovec: "Vsi sončni zahodi" - olje.

govorečimi otroki. V vrtcu ali šoli zato nimajo težav in se španščine zelo hitro naučijo. V slednji se sčasoma tudi lažje izražajo in komunicirajo ter imajo večji besedni zaklad. Če se posebej ne zanimajo za slovenščino, ta ostane na stopnji jezika sporazumevanja s skromnejšim besednim zakladom, ki ga tudi tedenska slovenska šola ne more izboljšati. Z drugimi besedami, če se starši ne trudijo, da bi njihovi otroci bolje govorili in pisali slovensko, potem te vrzeli tudi slovenska šola ne more zapolniti.

V dveh primerih sta Slovenca znanje slovenščine posredovala svojim zakonskima partnericama, ki sta se navdušili nad Slovenijo, a jezika ne obvladata do te mere, da bi se doma pogovarjali slovensko. Tudi nekateri otroci zato le delno znajo slovensko.

Posebej je vredno omembe, da je slovenski oče, poročen z neslovenko, svoje otroke naučil slovenščine. V Bariločah se je to zgodilo v dveh primerih.

Posredovanje slovenščine otrokom v mešanih zakonih je zelo težka naloga, ki terja veliko časa in potrpljenja, zato je razumljivo, da so tovrstni primeri izredno redki, pa toliko bolj občudovanja vredni.

6. 2. 14. POSELITEV

Način, kako se priseljenci naselijo v novem okolju, ima razmera velik vpliv na intenzivnost ohranjanja in izginjanja etnične identitete. Vpliva na družabno življenje, vzdrževanje stikov, ustanavljanje organizacij in nenazadnje na obstoj organizirane izseljenske skupnosti ter njen pomen v širšem okolju. Kjer gre za razpršeno naselitev, so ponavadi stiki med ljudmi šibki (Kanada, New York, Chicago), kjer pa je poselitev bolj strnjena, so stiki močnejši (Cleveland – »ameriška Ljubljana«) (Lukšič – Hacin, 1995).

Organizirano življenje in medsebojna povezanost izseljencev sta odvisna od zavesti posameznikov o začasni ali trajni izselitvi. Od razpršene ali strnjene poselitve je odvisno, ali se med izseljenci ohranja velika ali mala tradicija. Pri razpršeni poselitvi največkrat zasledimo vzdrževanje male tradicije, kar je prisotno tudi pri nakaterih primerih strnjene naselitve. Velika tradicija pa je vezana na trdno, dobro organizirano in inštitucionalizirano skupnost, ki nastane predvsem pri strnjeni naselitvi ljudi v novem okolju (Lukšič – Hacin, 1995).

Povojni priseljenci v Argentini so si že od začetka prizadevali, da bi se naselili čim bolj strnjeno, saj so hoteli med seboj ohranjati stike in pomagati drug drugemu, kot so se navadili še v begunskih taboriščih v Evropi. V Buenos Airesu so se tako v prvih letih, če je le bilo mogoče, naseljevali čim bolj strnjeno. Na območjih, kjer se je v bližini naselilo več Slovencev, so začeli graditi slovenske domove. Mnogi so gradnji slednjih posvečali večjo pozornost kot gradnji lastnih hiš, iz česar je razbrati njihovo izjemno željo in interes po povezovanju z rojaki s podobno usodo.

"Ob koncu tedna sem se dve uri vozil, da sem lahko prišel pomagat graditi slovenski dom. Delali smo složno, zagnano, z veliko mero požrtvovalnosti in nikomur ni bilo težko priti; saj smo vendar delali za našo, skupno stvar. Tudi če nismo imeli zase, da je le za dom bilo... Danes pri mladih ni več te zagnanosti."

V Velikem Buenos Airesu je SPIE postavila naslednje domove, ki delujejo še danes:

- Slovenska hiša na ul. Ramón L Falcón, v mestu Buenos Aires,
- Naš Dom San Justo,
- Slomškov dom Ramos Mejía,
- Slovenska Pristava Morón-Castelar,
- Slovenski dom San Martín,
- Slovenski dom Carapachay,
- Hladnikov dom Slovenska vas – Lanús.

Pred leti je obstajal še Dom v Berazategui na jugu Buenos Airesa, ki pa je zaradi odselitve družin pred 10 leti prenehal z delovanjem.

Najgostejša in najbolj strnjena slovenska poselitev v Velikem Buenos Airesu je nastala v občini Lanús, v predelu, ki se imenuje Slovenska vas. Tu se je v prvih letih po Hladnikovem posredovanju naselilo veliko število Slovencev.

"Naselje je bilo Slovenija v malem. Prodajalci, ki so tu hoteli kaj prodati, so se morali naučiti vsaj nekaj slovenskih besed."

Danes tu še vedno živi bolj ali manj strnjeno naseljenih okoli 600 Slovencev oziroma 100 slovenskih družin.

Pri poselitvi igra pomembno vlogo tudi velikost mesta, kamor se priseljenci naselijo. Če gre za manjše naselje, kjer je vse na dosegu roke, je težnja po strjnjeni poselitvi manjša, saj so razdalje v vsakem primeru kratke in stiki mogoči v vsakem trenutku. Drugače je v velemestih, kot je Buenos Aires, kjer

priseljence naselitev na drug konec mesta že vnaprej obsodi na izolacijo od ostalih zaradi velikih razdalj in otežkočenega prometa. "Običajno je neka narodna manjšina naseljena precej strnjeno na nekem ozemlju, tako ji često pripada tudi upravna avtonomnost. Po drugi strani pa skupnost, kot je naša v Argentini, more biti precej razpršena (in to velja tudi za veliki Buenos Aires) in zanjo ozemlje ni proenstven dejavnik družitenega (skupnostnega) čutenja" (Žužek, 1999).

Poselitve pred letom 1958 nisem podrobneje analizirala, saj je bila z izjemo redkih družin, še precej nestalna. Ob prihodu prvih slovenskih povojnih priseljencev so bile Bariloče majhno mestece z nekaj tisoč prebivalci. Samski fantje so stanovanje našli v patagonskih gostiščih ali pri slovenskih družinah. Slovenci so se pogosto selili in menjavali delo, zato je bila tudi poselitev precej nestanovitna. Mnogi so se v teh prvih letih selili tudi večkrat letno, nekateri pa so po nekaj letih Bariloče zapustili in se odselili drugam.

Ščasoma pa so se znašli vsak po svoje in dobili stalnejšo zaposlitev ali pa začeli z lastno obrtjo ali s storitvami. V drugi polovici 50. let si je večina začela ustvarjati družine, se naseljevala v lastne domove in se tako ustalila.

Leta 1958 torej lahko govorimo o začetkih bolj ustaljenega naseljevanja. Poselitev je skoncentrirana na območju 1 km² in je strnjena na območju današnjega središča mesta. Opaziti je dve območji večje koncentracije, prvo v središču mesta na ulicah Gallardo, Elflein, Moreno in Mitre, kjer je živela večina, drugo pa na ulici 9 de Julio, kjer je tudi Stan. Zunaj mesta je bilo pet slovenskih domov:

- 2 na Katedralu,
- 1 v Llao Llao,
- 1 na Avenida Bustillo, km 3.
- pod Tronadorjem (ena družina se je sezonsko selila na relaciji Tronador – Katedral).

Upoštevati je treba, da so tega leta Bariloče zavzemale le malo večjo površino kot današnje središče, z izjemo posameznih hiš zunaj mesta. Zato je razumljivo, da so se Slovenci večinoma naselili prav tu. Zunaj središča mesta in vzdolž obalne avenije Bustillo so se začenjale posamezne gradnje, iz katerih so nastala kasnejša naselja in soseske.

Do leta 1978 se je število slovenskih domov precej povečalo in prvotna poselitev se je zelo razpršila. Na to so vplivale širitev mesta in nove gradnje v mestni okolici. Še vedno je bilo največ

slovenskih domov v središču mesta, vendar na precej večji površini kot leta 1958. Največ Slovencev je živel na ulicah Gallardo, Elflein, Tiscornia, Moreno in Mitre, nekaj se jih je naselilo v Barrio Belgrano, še vedno pa so bili bolj skoncentrirani na ulici 9 de Julio. Opaziti je začetke naseljevanja v Melipalu proti SZ, kjer je danes eno pomembnejših slovenskih naselitvenih središč v Bariločah. Nekaj domov je moč zaslediti še v južnejših predelih mesta, poselitev pa se je razširila tudi proti severovzhodu v smeri železniške in sedanje avtobusne postaje. Zunaj mesta je bilo sedem slovenskih domov:

- 2 na Katedralu,
- 1 v Llao Llao,
- 2 na Avenida Bustillo, km 6,5,
- 1 na Avenida de los Pioneros, km 7,
- 1 v Villa Lago Gutierrez.

V primerjavi z letom 1958 gre za bolj razpršeno poselitev, ki se je že začela širiti na severozahodno in severovzhodno obrobje mesta. Vzroki so bili razširitev poseljenih površin, gradnja hiš in želja po bivanju v lepšem, neurbanem okolju, saj so zelene površine v urbani coni nezadostne in manjše, kot so potrebe prebivalcev.

V zadnjih dvajsetih letih do leta 1998 je mesto najhitreje raslo in se močno razširilo. Naraslo je tudi število slovenskih domov, slovenska poselitev pa se je močno razširila in razpršila.

Poleg že omenjene močne koncentracije v središču mesta na ulicah Gallardo, Elflein, Tiscornia, Moreno, Mitre in 9 de Julio je gostejša slovenska poselitev v Melipalu, Jardín Botánico, Barrio Belgrano, v okolici avtobusne in železniške postaje ter vzdolž obalne avenije Bustillo in Avenida de los Pioneros do 5. km. Nekaj domov je razpršenih v smeri proti južnemu delu mesta in v okolici pokopališča.

Precej Slovencev se je naselilo tudi zunaj mesta, in sicer:

- 2 na Katedralu,
- 1 v Llao Llao,
- 1 na Avenida Bustillo, km 6,5 (El Mirador),
- 2 na Avenida de los Pioneros, km 6,7 in 7,
- 1 v Villa Lago Gutierrez,
- 4 na Avenida Bustillo, km 6, 7,5, 12 in 23,
- 1 na Peninsula San Pedro Sz od Bariloč,
- 1 v Villa los Coihues,
- 1 v Costa del Sol V od Bariloč.

V poglavju o Bariločah so bile predstavljene določene ekološke značilnosti posameznih delov mesta. Omenjen je bil problem pomanjkanja zelenih površin, ki povzroča preseljevanje prebivalcev iz urbanega dela mesta v bolj zeleno okolje. Ta trend je opazen tudi pri nekaterih Slovencih, saj so se začeli množičneje naseljevati v Melipalu in vzdolž obalne avenije, ki veljata za prestižnejši del mesta z visoko kvaliteto bivanja. Mnogi živijo tudi zunaj mesta, veliko pa še vedno v urbanem delu.

Predstavljen je bil tudi problem stihijske rasti in razvoja naselij ob robu mesta, v katerih gre za nezadovoljene osnovne potrebe po stanovanju, hrani ter izobrazbi. Ta naselja niso povsem vključena v socialno strukturo mesta, v njih je nizka kvaliteta bivanja. Razvidno je, da Slovenci v teh predelih ne živijo, kar posredno priča tudi o njihovi socialni in gospodarski stabilnosti.

6. 2. 15. POVEZOVANJE MED SLOVENCI V BARILOČAH

Ko govorimo o slovenski bariloški skupnosti, s tem v glavnem mislimo na tiste Slovence, ki se dejansko čutijo za pripadnike te skupnosti.

Že v začetkih naseljevanja nekateri Slovenci niso dosti zahajali med rojake in se ponavadi z leti še bolj odtujili, še posebej zato, ker so se v glavnem poročali z neslovenkami. Nekaj se jih je po par letih odselilo iz Bariloč.

Spet drugi so bili v začetku zelo aktivni člani skupnosti, vendar so se kasneje od nje odtujili zaradi porok z neslovenkami ali iz drugih razlogov. Nakateri pa so kljub porokam s tujkami ostali aktivni člani skupnosti in vsa leta sodelovali v SPD.

Najpomembnejši za obstoj in razvoj slovenske skupnosti pa so bili tisti, ki so vsa leta aktivno sodelovali in se trudili za njen nadaljnji razvoj. Ti so bili vseskozi gonilna sila SPD in se trudili slovenstvo prenašati na potomce. V glavnem so se poročili s Slovenkami in vsa leta zavestno gojili slovenstvo in se zavzemali za "slovensko stvar".

Stiki so bili seveda zdaleč najmočnejši pri prvi generaciji, pri nadaljnjih pa sta čut slovenstva in odnos do skupnosti odvisna predvsem od vzgoje, ki so jo dobili od staršev. Tako aktivnejši člani izhajajo iz slovenskih družin, ki so veliko prispevale k razvoju in ohranjanju skupnosti. So pa seveda tudi določene izjeme.

Slovenci, ki so se kasneje priselili v Bariloče iz Buenos Airesa, pa so s skupnostjo zelo različno sodelovali. Nekateri so takoj postali aktivni člani SPD, drugi pa sploh ne pridejo v skupnost. Slednje velja predvsem za tiste, ki so bili v mladih letih deležni prestroge slovenske vzgoje, zato se jim je slovenstvo uprlo. Veliko pa jih ne čuti potrebe, da bi se družili s Slovenci, in se jim zdi skupnost preveč zaprta. Predvsem tisti, ki imajo neslovenskega zakonskega partnerja, poudarjajo, da v Stanu nimajo česa iskati, saj njihove družine ne govorijo slovensko.

Slovencev v Bariločah se v glavnem povezujejo v okviru delovanja SPD, če seveda upoštevamo le glavne prireditve, namenjene vsem. Mnogi pa se srečujejo in družijo zasebno, kar je prav tako pomemben del povezovanja.

Statistični podatki kažejo, da se je v letih 1947 – 1998 od 509 Slovencev s slovensko skupnostjo redno povezovalo in sodelovalo 183, občasno pa 78 oseb.

Med tistimi, ki so se redno družili, je bilo 80 pripadnikov prve, 76 druge in 27 tretje generacije, med tistimi, ki so se povezovali le občasno, pa 31 pripadnikov prve, 30 pripadnikov druge ter 17 tretje in četrte generacije. Skupno je torej v vseh letih obstoja povojne skupnosti povezovanje potekalo med dobro polovico Slovencev.

Leta 1998 pa se je od 326 Slovencev z rojaki vsaj občasno povezovalo 160 Slovencev, kar je zopet približno polovica. Od 160 je bilo 59 pripadnikov prve, 62 druge in 39 tretje in četrte generacije.

Statistika torej kaže na sodelovanje polovice Slovencev, vendar je treba poudariti, da mnogi sodelujejo le občasno. Najaktivnejši so tisti, ki so tudi člani SPE, čeprav so tudi tu redke izjeme, katerih število je zanemarljivo.

Dokaj realna je trditev, da predstavljajo najaktivnejše jedro slovenske skupnosti člani SPD. Žal so podatki o članstvu skozi vsa leta nekje založeni, dostopni pa sta bili prva in predzadnja članska knjiga, iz katerih sem uspela dobiti podatke o članstvu za leta 1952 – 1956 in 1980 – 1995, torej skupno za 20 let. Podatki bodo pokazali, kolikšen delež Slovencev je članov SPD, oziroma kolikšen delež jih aktivneje sodeluje v okviru Slovenske skupnosti.

V začetnih letih je v okviru društva sodeloval precejšen delež Slovencev, z leti pa je njihov delež padel. To je posledica pove-

čanja njihovega skupnega števila, velikega števila tistih, ki so nehali sodelovati, in njihovih otrok. Zaradi mešanih zakonov je upadel delež slovensko govorečih, kar omejuje tudi sodelovanje s skupnostjo, ki pri druženju uporablja le slovenski jezik. Ohranjanju slovenstva in slovenskega jezika je namenjen pretežen del delovanja društva (predvsem slovenska šola in tečaj ABC po slovensko).

Za ponazoritev navajam nekatere reprezentativne izjave Slovencev *prve in druge* generacije o njihovem sodelovanju v slovenski skupnosti.

IZJAVE SLOVENCEV PRVE GENERACIJE

"Cela naša družina je zelo povezana s Slovenci in vsi smo člani SPD. Udeležujemo se skoraj vseh prireditvev in med rojaki se dobro počutimo."

"V Buenos Airesu sem vedno sodeloval s Slovenci, a na določeni stopnji sem se tega naveličal. Celo nehali sem govoriti slovensko. Tu v Bariločah pa sem se zopet uživel v slovensko skupnost. Vlečejo me moje korenine."

"Z otroki sem hodila v Stan, ko so bili še majhni, potem ne več. Pač težko je, ker ne znajo slovenščine in nimajo tam kaj iskati, ker vsi govorijo le slovensko. Včasih imam občutek krivde, ker jih nisem naučila, a to je zelo težko. Kako bi se ob tem počutil moj mož?"

"Sem zelo povezan s skupnostjo, v glavnem se družim s Slovenci, z Argentinci bolj malo. Svojega izvora ne pozabiš zlahka in te vleče k svojim."

"Včasih sem veliko sodeloval, hodil v hribe in to... Zdaj ne več, me ne vleče tja, se mi zdijo vsi sprti."

"Ne hodim več med Slovence, polno jih je pomrlo.."

"Ne zamudiva niti ene prireditve, razen če ni višja sila. Večinoma sva v slovenski družbi, dostikrat se dobimo tudi privatno, ne le v Stanu."

"Naše življenje se vrti okoli skupnosti, vsi sodelujemo po najboljših močeh."

"Od samih začetkov aktivno sodelujem s slovensko skupnostjo."

"Vseskozi se družim s Slovenci pa tudi otroke in ženo sem naučil slovensko. V Stan pripeljem tudi ženo, otroci pa ne zahajajo več."

"Ko so bili živi še starši, smo bili vsi tesno povezani s Slovenci. Zdaj grem le še zelo redko."

"V Stan ne hodim, se pa družim s Slovenci. Igramo karte."

"Sodelujeva, kar se le da. Moja žena je bila prva ženska, ki je začela hoditi v "parlament."

"Od začetkov smo šli vsi po svoje, ti šumski brati. Dobro se razumem z vsemi Slovenci, a s SPD nisem več tako povezan. Zdaj so bolj mladi taglavni."

"Odkar je umrl mož, grem le še občasno k slovenski maši, to je vse. Sem pa stalno v stikih s slovenskimi prijatelji."

"Slovenci so moja družba od nekdaj. Po petdesetih letih sem še vedno močno navezan na slovenstvo in vse kar je slovenskega. Veliko pomagam v Stanu pri prireditvah."

"Slovenska skupnost se mi zdi geto in so zelo zaprti, se družijo bolj med sabo. Najprej sem se družil z njimi, potem pa sem se poročil s tujko in se od skupnosti oddaljil. To je razumljivo, saj v Stanu ne govorijo drugače kot slovensko."

"Z možem sem večkrat šla v Stan in vedno so me lepo sprejeli, čeprav ne znam jezika. Se mi zdi, da se jim je lepo zdelo, da kažem zanimanje za Slovenijo. Tudi zdaj, ko je mož mrtev, imam veliko prijateljev Slovencev."

"Smo bolj malo vključeni v skupnost, a včasih le gremo na prireditve. Letos je šla hči prvič na Capillo s SPD in je rekla, da bo še šla."

IZJAVE SLOVENCEV DRUGE GENERACIJE:

"Slovenska skupnost je že od malih nog bila del mojega življenja in ne morem si zamisliti, da bi bilo drugače. Tudi otroci že kažejo veliko zanimanje za slovenstvo in radi sodelujejo pri prireditvah."

"S Slovenci se ne družim, njihove družbe sem se naveličal v Buenos Airesu."

"Najin oče se je družil s Slovenci, a v klub ni dosti zahajal. Naju je vzel s sabo na Miklavža, to je vse, česar se spomnim. Znava nekaj slovenskih besed."

"S Slovenci se družim bolj malo, lahko bi rekel priložnostno, saj nimam veliko časa. Imam pa stike s sorodniki v Sloveniji, kjer sem bil že dvakrat, in tudi pišem po slovensko. Slovenci v Bariločah se mi zdijo precej politično usmerjeni in zaprti za argentinski krog."

"Imam stike s posameznimi Slovenci, v Stan pa ne hodim. Ob srečanjih se pogovarjamo vedno slovensko."

"Nekaj časa smo z brati hodili v klub, a smo nehali, ker ne znamo jezika."

"Slovenci tu se držijo bolj skupaj. Včasih sem šel v Stan, zdaj ne več."

"Naša družina je zelo angažirana kar se tiče društva. Tudi otroci so si v slovenski šoli že pridobili slovenske prijatelje."

"Družim se le z nekaterimi, otroci hodijo na tečaj ABC po slovensko. Na prireditve pridem zelo redko."

"Govorimo samo slovensko in vseskozi sodelujemo s SPD. Jaz učim v slovenski šoli."

"Preveč so me silili v slovensko šolo, zato sem se zdaj odtujila."

"S Slovenci se ne družimo kaj dosti, v glavnem imamo argentinske prijatelje. Hodim k slovenski maši, v Stan pa ne."

"Slovenci so preveč zaprti, preveč jih skrbi za svoj kotichek. V Buenos Airesu so bolj odprti."

"Bi zelo rad pripeljal kdaj otroke, a kaj bodo tam delali, če ne razumejo slovensko. Zato tudi sam pridem bolj poredko. Morali bi se bolj odpreti tudi ostalim potomcem, čeprav ne znajo jezika."

Spet gre za zelo različne in na trenutke nasprotujoče si izjave. Predvsem tiste, ki so poročeni z neslovenskim partnerjem zelo moti, da se v Stanu govori samo slovensko in se zato počutijo, kot "da ne sodijo tja".

"Mi se že tako borimo proti asimilaciji. SPD je društvo Slovencev in če hočemo še naprej ohranjati slovenstvo, moramo ohranjati tudi jezik, ki je pogoj obstoja slovenstva. Ni, da bi bili ostali nezaželeni, vendar je naša želja, da Stan ostane slovenski. Nikomur nismo pokazali vrat, če je prišel."

"Morda na zunaj zato zgleda, da smo zaprti, ker govorimo slovensko. Če hočemo še naprej ohranjati naše izročilo, je to nuja, sicer je brez pomena, da govorimo o slovenskem društvu. Če ina kdo željo po ohranjanju slovenstva, je vsekakor dobrodošel."

"Vem, da je danes težko, saj slovenščina počasi, a vztrajno izginja. A zdi se mi prav, da naše društvo še naprej podpira ohranjanje jezika, za kar smo se mi trudili petdeset let. Enkrat nas bo itak dohitela asimilacija, a dokler se bomo še čutili Slovence, nam ne more biti vseeno."

Ohranjati Stan kot sedež slovenskega društva terja odločitev, ki po drugi strani posredno zapre vrata potomcem Slovencev, ki ne govorijo več slovenščine.

Prav zato so v zadnjih letih za otroke mešanih zakonov začeli s tečajem ABC po slovensko, ki je naletel na dober odziv. "Človeka slej ko prej vleče k svojim izvorom. Mladež bo slej ko prej hotela spoznati domovino svojih prednikov. Znanje slovenščine jim bo pri tem zelo pomagalo in slovensko govoreči bodo imeli boljše možnosti, da Slovenijo vzljubijo. Znanje slovenščine je znanje jezika, ki je podarjeno. Zato nikakor ne razumem tistih, ki pravijo, da bi želeli, da bi njihovi otroci znali slovensko, za to pa ne naredijo ničesar. Kjer je volja, je tudi pot."

6. 2. 16. SLOVENSKO PLANINSKO DRUŠTVO

Zamisel o ustanovitvi SPD se je rodila 6. 2. 1951 med izletom v Bariločah živečih Slovencev na goro Capillo. Dobrih štirinajst dni pozneje je potekal ustanovni občni zbor in vpisal sedemnajst ustanovnih članov, ki so se jim pozneje pridruževali vedno novi, tudi iz Buenos Airesa, kjer so le nekaj mesecev pozneje ustanovili tudi samostojno sekcijo SPD" (Arko, 1991).

"Ustanovitev SPD v Argentini je izzvala med našimi rojaki - kot več ali manj ustanovitev vsakega slovenskega društva - kup ugovorov, pomislekov in ugibanj. O umestnosti obstoja takega društva v deželi, ki je pretežno ravninska. Doma, meni ta ali oni, doma že, saj nam je stvarnik ogradil našo domovino z najčudovitejšim in najbogatejšim okvirjem svojih stvaritev. Pohod v naše gore in še doživljanje gora z motrenjem mogočno kipečih vršacev, ki so prava prisposoba življenjske sle, nam je vlil novih življenjskih moči in volje ter nas nemara zdramil iz pojemajočih sil in otopelosti. Sredi dinamične razgibanosti narave smo našli na vsakem koraku tudi idiličen kotic, ki je pomirjujoče vplival na včasih presilno utripajoče življenjske sunke. Romantičnost celote pa je nudila ravnovesje prozaični vsakdanjosti. Doma smo se lahko zatekli v samoto pred človekom, ne da bi nas narava zapustila same, in njena bujnost je prehajala tudi v nas ter nas oplajala z zavestjo življenjske sle.

Tu pa so na domovino spominjajoči gorski predeli vse predaleč in vse pretežko dosegljivi, da bi njihov goli obstoj opravičeval dramljenje naše otopele planinske zavednosti in spodbujanje k planinski dejavnosti.

Narod, ki raste med gorami kot mi Slovenci, občuti gore kot eno prvin, ki oblikujejo njegovo svojskost, prav tako kot zgodovina, kultura... Če hočemo torej tudi v tujini ostati varovalci slovenskega

značaja, posebnih značilnosti, ki so v njem, moramo biti zvesti tudi zavesti gorništvu, ki nam je imanentno.

In ko stojimo že pred tolikokrat razglabljana dilemo: ali naj hote pospešujemo čimprejšnjo asimilacijo z okoljem ali pa kolikor se da dolgo ohranjamo svoje slovenske značilnosti med nami in rodom, ki raste iz nas, tudi gorništvu ni brez pomena. Za nas ni oklevanja pri odločitvi, da smo dolžni ohranjati in gojiti vse, kar je del našega slovenstva." (Petriček, 1955).

To stališče je eno bistvenih vodil, ki so spodbudila ustanovitev SPD in tako dala slovenskim rojakom tudi v tej smeri ohranjati v odraslih in vzgajati v mladini oni bistveni sestavni element, katerega so v nas neizbrisno uklesale naše slovenske gore. Poleg tega nagiba obstaja še drug, t. i. etični nagib, ki poudarja naravo, ki gorništvu in gorniku postavlja etično-moralne zakone (Petriček, 1955).

O uspehih v slovenskem gorništvu v Argentini oziroma slovenskem gorništvu pred prihodom povojne politične emigracije ne moremo govoriti. Edini, ki je bil gorniško aktiven, je bil duhovnik Jožko Kastelic, ki pa je žal leta 1940 podlegel najvišji gori Južne Amerike Aconcagui. Kastelčeva nesreča in zveneče višine sedemtisočakov so bili edini pojmi, ki so jih poznali slovenski emigrantje, preden so stopili na tla južnoameriške celine in se odločili za naselitev v "argentinsko Švico" (Arko, 1960).

PLANINSKA DEJAVNOST

Navdušeni planinci so se takoj lotili tudi osvajanja dotlej še deviških vrhov in njih krščevanja s slovenskimi imeni.

"Katedralski stolp, prijetna plezarija v granitu nekako četrte stopnje v takratnem povprečnem evropskem merilu, je veljal ob našem prihodu v Bariloče v letih 1948 - 1950 za najtežjo opravljeno turo v pokrajini, ki se je naglo dvigala iz zaspane pionirske naselbine v mednarodno izletniško središče." (Arko, 1977)

Že leta 1951 je Katedralski stolp (2405 m) podlegel Tončku Pangercu in Dinku Bertonclju, leto prej pa sta prvi slovenski vzpon na goro Tronador (3554 m) opravila Dinko Bertoncelj in Janez Flere.

V začetku leta 1952 je naveza Bertoncelj - Jerman preplezala vrh, ki se je prej po italijansko imenoval Nepremagljivi zvonik (Campanile Invencibile), še neosvojeni stolp v južni katedralski

steni. 100 metrov visoka špica od tedaj ponosno nosi ime Slovenski zvonik (Campanile Esloveno). Istega leta je bil osvojen tudi Tumov stolp v gorski skupini Tres Picos, južno od Bariloč. V isti skupini je naveza Pangerc – Šilar izvedla prvenstveni vzpon na Freyev stolp (Torre Frey) (Arko, 1977).

V pustnih dneh 4. in 5. 2. 1951 so Slovenci v Bariločah organizirali slovenski skupni izlet na Cerro Capilla. Gore takrat niso prav nič poznali in čolnar Thienemann, ki jih je pripeljal čez jezero, jih je izkrcal, kjer se mu je zdelo najpametneje. Pri sodbi je jemal v poštev predvsem dokaj nemirno jezero, prav nič pa bambusove gošče na pobočjih Capille. Račun so pošteno plačali, ko so se otovorjeni s težkimi nahrbtniki prerivali čez drn in strn skozi bambus proti grebenu. Med potjo in na povratku so izmenjevali različne misli, predvsem pa sta se porodili dve ideji, ki sta se pozneje uresničili (Arko, 1991):

- da je treba postaviti na vrhu Capille železen križ;
- da je treba ustanoviti SPD.

Poglavitna pobudnika zamisli o društvu sta bila Tonček Pangerc in France Jerman, ki sta 22. 2. 1951 sklicala ustanovni občni zbor. Od sedemnajstih ustanovnih članov je bilo na ustanovnem občnem zboru prisotnih dvanajst (France Jerman, Vojko Arko, Blaž Razinger, Janez Duhovnik, Slavko Adamič, Janko Bradač, Miha Robenik, Ciril Jereb, Andrej Kukovica, Milan Godec, Boris Černigoj in Rudi Padovan), ostali ustanovni člani pa so bili Davorin Jereb, Janez Flere, Dinko Bertoncely, Bara Remec in Tonček Pangerc.

Prvi nastopi bariloških fantov v nekaterih smuških in gorniških disciplinah so pokazali, da se na tem področju odpirajo široke možnosti razvoja in uveljavljanja v naglo se razvijajočem argentinskem andinizmu (Debeljak, 1961).

Slovenska gorniška dejavnost se je usmerila v dve smeri: Deloma so slovenski planinci izvedli čisto slovenske podvige kot samostojna skupina ali pa sodelovali z drugimi argentinskimi klubi in organizacijami, zlasti s Clubom Andino Bariloche.

Podobno, kot so že delali v Sloveniji, so na najpomembnejše težko dostopne točke namestili knjige, kamor je plezalec lahko vpisal svoje ime, vzpon ter pozdrav za tiste, ki so mu sledili. Položili so jih v zavetje glavnega stolpa na Katedralu (Torre Principal), na vrhu Kapele (Cerro Capilla), Črnega vrha (Cerro Negro), Južnega vrha (Pico Sur) itd. Po zgledu tistega na slovenski Škrlati so postavili par centov težak križ na Kapelo (Capilla) (Debeljak, 1961).

Predeli južnega Katedrala, zlasti osrednje doline, so bili precej težko dostopni. Pot do tja je vodila po zoprnih meliščih. 3. 9. 1952 je na pomembni seji in ob udeležbi številnega članstva SPD sklenilo, da zgradi stezo ob potoku Van Titter do spodnjega katedralskega jezera, zdaj Lagune Tonček. Obravnavali so tudi nadaljnji program in pretresali možnost zgraditve planinske koče v tem predelu. Steza je bila v glavnem dokončana jeseni 1953.

V zadnjih mesecih dela na stezi so večkrat spali v katedralskih gozdovih, zato so potrebovali zavetje. Tako so naleteli na ogromno skalo, nagnjeno s spodnjim robom za več metrov proti dolini. To naravno streho so izrabili za bivak in ga poimenovali Pod skalco. Poleti 1953 - 1954 so prostor izdatno razširili in postavili lesene pograde, dotok turistov pa je botroval ideji, da bi zavetišče zaprli z lesenimi stenami. Vse, kar so slovenski planinci v Bariločah naredili je bilo mogoče napraviti le z odločno voljo, kajti razpoložljiva sredstva so bila več kot skromna. Zato je razumljivo, da so si zbrali za zgled skalaša Klementa Juga, ki je smatral trdno voljo za najpomembnejši dejavnik v gorah in življenju. Ob 30-letnici Jugove smrti v triglavski steni mu je SPD odkrilo lepo spominsko ploščo na podnožju Slovenskega zvonika. Sicer se točnega datuma (11. 8.) zaradi slabega vremena ni bilo moč držati, cilj pa je bil dosežen 26. 9. 1954 (Debeljak, 1961).

Prisotnost Ottona Meilinga, starega gorskega vodnika in enega najznanejših bariloških andinistov, je potrdila vez med slovenskim in bariloškim andinizmom.

Zaradi izjemnih dosežkov sta tehnična sposobnost in izredna energija slovenske plezalske družčine postali znani v argentinskih planinskih krogih. Čeprav je planinstvo v Argentini zajelo razmeroma majhen krog ljudi, je vendar uvrstilo v svoj zbor nekaj izobražencev in podjetnih osebnosti, kot se je to v pionirskih časih alpinizma tudi v Evropi dogajalo. Želja po neznanem in nedoseženem, tako značilna za klasični alpinizem, je zmeraj rogovilila tudi po argentinskem andinizmu. Razmeroma blizu Bariloč se razprostira razsežna gorska veriga, ki jo pokriva najpomembnejša poledenitev izven polarnih ozemelj, Patagonski celinski led (Debeljak, 1961).

Club Andino Bariloche je spremljal napore okrog San Valentina, neosvojene najvišje gore Južnih Andov in nanj decembra 1952 organiziral odpravo. Vrh je osvojilo 7 Bariločanov, med njimi Slovenca Bertancelj in Pangerc.

1954 leta je CAB poslal novo patagonsko ekspedicijo v pogorje Paine na čilsko ozemlje. Ob prvem obisku Bariločanov je že dostop do najvišje konice Paine predstavljal hud problem in raziskovalni poizkusi so komaj utirali prve sledove v nedotaknjeno divjino. Prevelik zagon, ki je hotel izsiliti naglo odločitev, je izzval težko gorsko nesrečo; 17. 1. 1954 je ledeniški plaz zasul Slovenca Tončka Pangerca in Avstrijca Herberta Schmolla. To je bila velika izguba za bariloški in slovenski andinizem. V spomin nanju je CAB po njiju poimenoval dve jezerci v Katedralnem pogorju. (Laguna Tonček in Laguna Schmolli).

Kmalu po tem dogodku so Argentinci segali še dalje in začeli pripravljati odpravo, ki naj bi zavzela Dhaulagiri, enega takrat še neosvojenih osemtisočakov. V to odpravo je bil vključen tudi Dinko Bertoncelj, ki je tako postal prvi Slovenec, ki se je podal v Himalajo. Dosegel je višino 7600 m, kar je še nekaj let ostal slovenski višinski rekord. S tem je nedvomno kronal vse dotedanje planinske uspehe slovenskih izseljencev in se zapisal tudi v slovensko planinsko zgodovino (Arko, 1977).

Leta 1955 so Bertoncelj, Arnšek in Arko osvojili deviški vrh v Katedralskih stolpih in ga poimenovali Barin vrh (Pico Bara) (Kambič, 1997).

Šele 1. 1957 je krenila nova odprava CAB na jug v pogorje Paine, ki je po nesreči leta 1954 postalo še bolj privlačno in izzivalno. Ker so čilske oblasti prepovedale vzpon, je uspela izvesti le prvenstveni vzpon na Cerro Balmaceda, pri katerem je sodeloval Slovenec Ivan Arnšek. Drugi del odprave, v katerem je bil tudi Slovenec Davorin Jereb, je kljub prepovedi skušal osvojiti vrh Zahodni Paine, vendar brez uspeha (Jereb, 1960).

Dinko Bertoncelj je v letih 1957 - 1958 sodeloval pri argentinskih raziskovalnih odpravah na Antarktiko, kjer je preživel več let in bil tako po vsej verjetnosti prvi Slovenec, ki mu je do tedaj uspelo kaj takega (Arko, 1977).

Leta 1961 je Dinko Bertoncelj preplezal najtežjo severovzhodno prvenstveno smer na Slovenskem zvoniku.

Ker so za prvi križ na Kapeli uporabljali povsem neprimeren material, ki ni mogel kljubovati patagonskim viharjem, so ga morali deset let kasneje (1962) zamenjati s trdnejšim in primernejšim.

Počasi so se bariloški "bratje" ustalili, si ustvarili družine in se vpletali v bariloško vsakdanjost. Planinski zagon je pojenjal, zopet pa sta ga zbudila brata Peter in Jure Skvarča iz Buenos Airesa.

Najprej sta v okolici Bariloč in Mendoze presegla dosežke "šumskih bratov", nato pa sta se pridružila najpomembnejšim raziskovalcem južnih Andov. V obdobju 1961 – 1971 preplezala sedemindvajset deviških vrhov in prvenstvenih vzponov na jugu Argentine in območju Patagonskega celinskega ledu. Skupaj ali posamično sta dosegla precej prvenstvenih vzponov (Cerro Pier Georgio (2719 m), Cerro Steffen (3050 m), Gorra Blanca (2920 m), Cardenal Cagliero (2600 m), ognjenik Lautaro (3380 m), Cerro Norte (2730 m) itd.).

Peter Skvarča je l.1967 osvojil najvišjo goro Južne Amerike Aconcaguo (6959 m), Jure Skvarča pa je leta 1971 sodeloval pri argentinski odpravi na Mount Everest in dosegel višino 7050 m.

Leta 1966 sta v viharju na Tronadorju izginila Tomaž Kralj in Božo Vivod iz Buenos Airesa.

Poleti 1977 - 1978 so ponovno pozidali kočico *Pod skalco*, ki je leta 1970 pogorela.

Najnovejša generacija bariloških slovenskih gornikov pa zvesto nadaljuje delo predhodnikov, "šumskih bratov". Tako so se v zadnjem času zavzeli, da bi zgradili kočjo prav tam, kjer se je pred tolilikimi leti porodila zamisel o ustanovitvi SPD, na Capilli. Capilla je bila precej težko dostopna, pot do tja je vodila po zoprni hudourniški strugi. Leta 1983 so začeli sekati stezo skozi pragozd. Zaradi globokih jarkov in bujnega rastlinstva je delo počasi napredovalo. Leta 1987 je nekaj strel povzročilo velikanski požar, ki je sčistil bambusovo goščo, tako značilno za bariloške gore. Proti zgornjim predelom se je usmerila steza, ki je bila skončana leta 1990. Nato so delo usmerili v gradnjo kočje, ki so jo končno odprli 25. 2. 1996 ob 45. obletnici ustanovitve SPD. Poimenovali so jo Bivak Slovenija (Vivac Slovenia) (Razinger, 1996).

Najvažnejše planinske in alpinistične uspehe v zadnjih letih dosega Bariločanka Monika Kambič, ki od leta 1995 živi v Sloveniji. Planinska zveza Slovenije ji je že trikrat (1996, 1997 in 1998) podelila priznanje za najuspešnejšo alpinistko leta. Najvažnejši podvig je dosegla leta 1998, ko je preplezala 3441 metrov visoki Fitz Roy v argentinski Patagoniji (Duhovno Življenje, 1998).

Planinsko udejstvovanje bo spričo tolilikih uspehov slovenskih andinistov gotovo ostalo neizbrisno znamenje tudi v prihodnje in trajno pričalo o slovenskem delovanju in prisotnosti v Argentini.

SLOVENSKO SMUČANJE V BARILOČAH

Zgodba katedralskih smučičšč se je začela že v begunskih taboriščih v Avstriji. Fantje, ki so se navduševali za beli šport so se spoznali z avstrijskimi tekmovalci, ti pa so jim povedali za smučarski center pod Andi. Leta 1948 je namreč nekaj Avstrijcev tekmovalo v smučarskem centru Cerro Catedral v bližini mesteca San Carlos de Bariloche v argentinski Patagoniji (Arko, 1977).

Leta 1949 pozimi sta se najprej predstavila v katedralskem smučarskem centru France Jerman in Janez Flere in tekmovala v smučarskem teku. Za njima je prispel Dinko Bartoncelj in se poskušil v alpskih disciplinah. V teku sta Slovenca postavila temelje argentinskemu teku na smučeh z uvedbo pravilne tehnike, ki je prej tu niso poznali.

France Jerman je bil dvajset let argentinski državni prvak v smučarskem teku, postal vojaški trener in civilni organizator omenjene discipline in slednjič tudi argentinski zastopnik v mednarodni smučarski zvezi. Trojica Jerman-Flere-Kukovica je tekla in zmagala za Argentino na tekmah v Čilu (Arko, 1977).

Dinko Bartoncelj se je takoj uvrstil med najboljše argentinske alpske smučarje in bil v letih 1952 - 1956 član argentinske državne reprezentance in državni prvak v slalomu. Nekajkrat je postal tudi državni prvak v smučarskih skokih. Dolga leta je bil tudi direktor argentinske državne šole za smučarske učitelje in tudi argentinskih in severnoameriških smučarskih šol (Arko, 1977).

Tudi nadalje so Slovenci posegali po najvišjih mestih v državi v alpskih disciplinah, tako so Janez Flere ml., Veronika Flere in Marjan Marolt v 70. in 80. letih postali državni prvaki (Esqui en Argentina, 1988), Jermanovi sinovi pa so nadaljevali očetovo tradicijo v smučarskem teku in bili vrsto let državni prvaki in skupaj z Janezom Fleretom ml. zastopali Argentino na zimskih olimpijskih igrah v Innsbrucku leta 1976 in v Lake Placidu leta 1980 (Arko, 1977)

SLOVENSKE SMUČARSKÉ TEKME

Pobudo za organizacijo prvih slovenskih smučarskih tekem je dal France Jerman. Sedem Slovencev se je 9. 9. 1951 zbralo na pobočjih gore Ñireco, z namenom izvesti smučarsko tekmo-

vanje. Le dva (Jerman in Razinger) sta bila res dobra smučarja, a nista tekmovala, ampak le prevzela organizacijo in izvedbo tekme. Ostali (Godec, Polegek, R. in V. Arko, Adamič) so tekmovali bolj za šalo kot za res, saj namen tekem ni bil dosežati vrhunske rezultate, temveč bolj druženje in zabava (Arko, 1997).

Od tedaj organizirajo slovenske smučarske tekme vsako leto (razen 1962, 1964, 1966, 1975 in 1976) in so postale tradicionalne. Tekme so prva leta potekale na pobočjih hribov Ānireco in Otto, sčasoma se je vedno bolj zahtevalo, da so v skladu z običajnimi tehničnimi predpisi, tako je po letu 1965 postalo prizorišče vsakoletnih tekem smučišče Katedral (Razinger, B. ml., 1997).

Zmagovalec prejme za nagrado Pokal Jožeta Polegeka, v spomin na moža, ki je bil na prvih tekmah zadnji, a vedno prvi, ko je bilo treba pri SPD kaj napraviti (Arko, 1997).

Pokal se podeli na že tradicionalnem mestu ob jezeru Mascardi vsako leto ob zaključku sezone na družabni prireditvi, ki je bila v preteklosti povezana s praznovanjem 29. oktobra, od leta 1991 pa je namenjena prav podelitvi smučarskega pokala in zabavi.

Tekem se lahko udeleži vsak Slovenec, ne glede na starost, spol ali zmožnosti. Število udeležencev se vsako leto spreminja, odvisno od količine snega, ponavadi se zbere na štartu 15-20 navdušenih slovenskih smučarjev. Z leti se tekmovalci menjavajo, a osrednja misel ostaja vedno ista: v zimskem direndaju vzdrževati prireditve, ki družijo slovensko srenjo v priljubljeni športni panogi in ohraniti nakaj slovenskega pod patagonskim nebom na najjužnejši slovenski postojanki na Zemlji (Razinger, 1996).

PROSVETNO DELOVANJE DRUŠTVA

Na začetku je društvo skrbelo v glavnem za potrebe gornišstva in priskrbelo opremo za plezanje. Ker ni imelo lastnih prostorov, so se seje večinoma odvijale v gostilnah in privatnih hišah, zato se je že kmalu pojavila potreba po društvenih prostorih. Potrebovali pa so tudi prostor za slovenske turiste iz Buenos Airesa, ki si niso mogli privoščiti dragih bariloških hotelov.

S pomočjo buenosaireške sekcije SPD se je ideja leta 1955 uresničila z nakupom zemljišča in stavbe, ki je še danes sedež društva. Planinski stan je tako *"menda postal prvi slovenski dom novih naseljencev v Argentini."* (Arko, 1991).

Planinski stan, kot so poimenovali stavbo, je od tedaj naprej postal središče in zbirališče slovenske bariloške skupnosti. Tu so se začele odvijati najrazličnejše kulturne, zabavne, družabne in tudi izobraževalne dejavnosti.

Namen vseh teh prireditvev je dati slovenskim rojakom možnost, da se občasno sestanejo in prijateljsko pomenijo ter da se ne bi zavest slovenske skupnosti preveč zrahljala. Prireditve so bile namenjene tudi pridobivanju denarnih sredstev za delovanje društva in predvsem oživitvi slovenske zavesti med mladimi.

S tem narodno-kulturnim delom je društvo razširilo svoj strogo odmerjeni planinski delokrog, kar je razumljivo, saj je bilo in je edino slovensko društvo v Bariločah.

Leta 1957 si je zastavilo cilj urediti Planinski stan, da bo čimprej služil kot zavetišče članom in gostom ter tudi kot počitniška kolonija mladinskim skupinam in okrevanja potrebnim otrokom iz Buenos Airesa, pa tudi kot skupni dom bariloškega društva za njegove prireditve. Temu je bilo posvečenih največ aktivnosti v tem letu, tako da je Stan že začel služiti svojemu namenu. Prve prireditve so bile zelo obiskane, ena pomembnejših pa je bil obisk škofa Rožmana, ki je Stan blagoslovil.

V prvih letih obstoja SPD sta njegovi glavni dejavnosti gornišтво in smučanje. Sčasoma je članstvo rastlo, nastale so tudi prve družine in s tem potreba po razširitvi dejavnosti SPD. Začelo je organizirati družinske izlete v okolico Bariloč.

Stan je vsako leto dobival popolnejšo obliko, začeli so že tudi z nakupovanjem opreme in potrebnih rekvizitov.

Leta 1961 se je prireditvam v stanu pridružilo miklavževanje za otroke in odrasle, saj so se družine bariloških Slovencev počasi večale.

Že poročilo iz leta 1962 ugotavlja, da se SPD ne more več imeti za zgolj planinsko organizacijo, ampak da združuje planinstvo s prosveto, kulturo, telovadbo in se loteva tudi narodne in verske vzgoje mladine, organizira praznovanje narodnih in verskih praznikov, proslav v spomin na povojne žrtve (domobranske proslave) in drugo. Sredi 60. let se je aktivnost društva zmanjšala, kar je bila posledica umiritve planinskega udejstvovanja. Skoraj vsi prej tako zagnani gorniki so si uredili družine in se skušali finančno uveljaviti. Sledila je takoimenovana črna doba SPD, ko so prireditve zamrle in se ni dogajalo prav nič

spodbudnega. Seje društva so bile zelo redke, število udeležencev na njih pa zelo skromno. Zmanjkalo je idealizma, volje in časa. Razen nekaterih stalnih prireditev, kot so miklavževanje, smučarske tekme in šole, se ni dogajalo nič posebnega.

Stanje je v predsedniškem poročilu iz leta 1967 opisal tedanji predsednik društva France Jerman z besedami: *"Čisto logično in prav smo storili, da smo društvu poleg planinske počasi dali druge funkcije in naloge, ki so se v naši mali skupnosti pokazale za potrebne. Seveda so nas pri tem doletele povsem druge naloge, vendar pa smo jih z večjim ali manjšim navdušenjem sprejeli. Z eno besedo, iz našega SPD je nastalo navadno prosvetno društvo, če ga smem tako imenovati, ker se za kulturo in prosveto nismo kaj dosti brigali. Pa ravno tu ne smemo ostati malobrižni. Zaradi naroda in naše mladine, ki kaj hitro raste, je nujno potrebno, da prenehamo z životarjenjem in vsaj od časa do časa damo kaj od sebe. Naj nas ne moti ime društva, glavno je, da smo pod našo streho, koder se bomo nemoteno pogovarjali med seboj in z našo mladino po naše (slovensko), če ne več, bomo že s tem dosegli naš namen!"*

Sredi 70. let celo tri leta zapovrstjo ni bilo rednega letnega občnega zbora SPD. To mrtvilo je 1978 leta prekinila pobuda o reorganizaciji društva, ki naj bi dobilo tudi status pravne osebe. Slovenska skupnost je tega leta na povabilo občine sodelovala pri prazniku snega (Fiesta nacional de la nieve). Na glavni ulici se je predstavila svojo stojnico s slovenskimi jedmi in pijačami in se ob tej priložnosti bariloški javnosti prvič predstavila slovenske narodne noše. Iz tega praznika je kasneje nastala posebna prireditev, posvečena narodnim skupnostim v Bariločah (Fiesta de las colectividades), na kateri Slovenci od tedaj sodelujejo vsako leto.

Leta 1979 je SPD dobilo ponoven polet in začelo preurejati in povečevati Stan. Spet so se oživile prireditve, na katerih je sodelovala mladina, začeli pa so se že tudi prvi postopki za pridobitev statusa pravne osebe. Ponovno je bilo odprto zavetišče *Pod skalco*, ki je pogorelo leta 1970.

Dotlej je društvo sicer delovalo in opravljalo zastavljene naloge, ni pa bil urejen njegov pravni status, zato se je pojavila ideja o njegovi preureditvi.

Po letu 1980 se je uredil njegov pravni status, dobilo je status pravne osebe, s tem pa tudi pravila, ki določajo njegove smernice. Vsako leto je obvezen sklic občnega zbora, na katerem

se pregleda delovanje in poslovanje društva, napisati je treba poročilo tudi v španskem jeziku in ga po potrebi predložiti na vpogled sodniku miru, ki nadzoruje pravne osebe.

Po ureditvi pravnih temeljev je društvo dobilo nov zagon, ki ga je uspelo obdržati vse do danes. Prevezelo je vedno več obveznosti glede različnih formalnosti, kot so sodelovanja na vse številnejših občinskih ter vojaških prireditvah in praznikih, kar je zaradi nagle rasti mesta Bariloče razumljivo.

Leta 1980 je v Bariloče na povabilo SPD prvič prišla slovenska folklorna skupina iz San Justa in popestrila slovensko predstavitev na prazniku narodnih skupnosti. Zaradi izredno uspešnega nastopa je na to prireditve v letih 1980 - 1991 še večkrat prišla.

Leta 1981 so v mestu odprli Trg narodnih skupnosti (Paseo da las colectividades) v čast narodnih skupnosti, ki žive v Bariločah. Tu je prvič zaplapolala slovenska narodna zastava brez peterokrake zvezde.

V 80. letih so se vrstili pomembni obiski. Med drugimi je 1982. leta bariloško skupnost obiskal ljubljanski nadškof Šuštar, l. 1987 pa koprski škof Piriš. Ti obiski so za bariloško skupnost in vse argentinske Slovence izjemnega pomena, saj je cerkev bila in je eden pomembnih povezovalnih in spodbujevalnih dejavnikov pri ohranjanju slovenstva.

V letih 1985 - 1986 so se na pobudo SPD na bariloškem radiu LRA 30 vsako nedeljo od 10.00 do 12.00 vrstile slovenske radijske oddaje. Njihov namen je bil, da bi poslušalcem radija predstavile Slovence, Slovenijo in slovensko bariloško skupnost ter njeno delovanje v Bariločah. V njih je bila predstavljena zgodovinska, kulturna in verska dejavnost slovenskega naroda ter posredovana slovenska glasba.

Na lokalni bariloški TV postaji Canal 6 so leta 1986 predvajali enourni film o delovanju slovenske bariloške skupnosti, ki je prav tako nastal na pobudo SPD.

Medtem so se vrstile tudi igre, zabavne prireditve, veselice, skupinski izleti, silvestrovanja, knjižni sejmi in razstave. Vse te prireditve so se odvijale v prostorih Stana, tja pa se je po letu 1991 preselila tudi slovenska osnovna oziroma ljudska šola, ki se ji je nato pridružila še srednja šola.

V občinskih razstavnih prostorih v središču mesta je februarja 1991 SPD ob 40 obletnici obstoja pripravilo veliko umetniško razstavo o zgodovini, kulturi in delovanju Slovencev ter slovenske bariloške skupnosti.

Leta 1991 so bariloški Slovenci z navdušenjem pozdravili slovensko osamosvojitvev in od tedaj naprej kot praznik državnosti začeli praznovati 25. 6. (in ne več 29. 10. kot prej). Argentinske oblasti so Slovence že poprej obravnavale ločeno od Jugoslavije in Slovenijo priznavali kot posebno politično enoto. Ob raznih proslavah so vedno izobesili slovensko narodno in ne jugoslovansko zastavo.

Leta 1992 je bila v Stanu zelo bogata razstava o Kapeli, ki je pripomogla k temu, da je Narodni park dal dovoljenje za postavitvev slovenskega bivaka na Kapeli. Ogle dal si jo je namreč ekološki predstavnik parka in ugotovil, da bi postavitvev bivaka kronala slovenska prizadevanja na tej, lahko rečemo slovenski gori, čeprav bo stal na ekološko spornem območju.

Leta 1993 so se pojavile prve ideje o:

- graditvi novih prostorov Stana;
- povečavi in izboljšanju obstoječega Stana.

Istega leta se je SPD povezalo s Planinsko zvezo Slovenije zaradi praznovanja 100-letnice organiziranega planinstva v Sloveniji. Ta praznik so v Bariločah praznovali s slovensko večerjo v Stanu, za širšo publiko pa so ob jezeru Gutiérrez priredili pravi argentinski asado.

Leta 1994 se je pojavila pobuda o organizaciji slovenskega tečaja za otroke iz mešanih zakonov (ABC po slovensko), ki ne znajo slovensko. Tečaj od leta 1995 redno poteka.

Istega leta je začela delovati tudi slovenska otroška in plesna skupina odraslih v okviru plesne šole Alondra, ki od tedaj predstavlja slovenske folklorne plesne, glasbo in narodne noše na prazniku narodnih skupnosti.

Z otvoritvijo novega dela Stana. je bila maja 1996 uresničena prva od idej iz leta 1993. To priložnost so obeležili z mašo, blagoslovitvijo novih prostorov, razstavo s slikovnimi prikazi društvenega življenja ter s skupnim kosilom.

V letih po osamosvojitvi Slovenije so se začeli tudi vse številnejši obiski iz Slovenije in slovenskega zamejstva v Argentini.

V Bariloče so tako prišli slovenski politiki (Peterle, Janša idr.), glasbeniki (tržaški in logaški pevski zbor, zbor Gallus, Andrej Šifrer, Smrtnikovi bratje idr.), cerkveni predstavniki (koprski škof Pirih, ljubljanski nadškof Rode) in drugi. Omenjeni obiski so obiskali tudi druge številčnejše slovenske naselbine v Argentini.

6. 2. 17. SLOVENSKO IMENOSLOVJE V PATAGONSKIH KORDILJERAH V OKOLICI BARILOČ

Bariloče so bile v začetku petdesetih let kup lesenih hiš in natlačenih delavskih gostiln, v katere je usoda zanesla tudi gručo novonaseljenih slovenskih fantov, planincev, zbranih z vseh vetrov. Bivši domobranci, četniki, nemški in zavezniški vojaki, kak partizan. Vsi pa so imeli skupno to, da so želeli pozabiti noro vojno in so bili zaverovani v gore in smuči.

Tedaj je v Bariločah že obstajal Club Andino Bariloche (CAB). Bližnji vrhovi so že bili osvojeni, skozi nadotaknjeno divjino pa tudi nekaj steza in planinskih koč je bilo že urejenih.

Novi slovenski Bariločani so poskusili ponoviti smeri, ki so veljale za zahtevne in uvideli, da so jim brez težav kos. Takoj se je porodila zamisel o izvedbi nečesa novega, težjega, kar naj bi prišlo v zgodovino andinizma in pričalo o slovenski prisotnosti v deželah pod Južnim Križem.

Prvi izziv je bil neosvojeni stolp v bližnjem katedralskem pogorju, ki je bil prej znan pod imenom Campanile.

13. 12. 1952 je naveza Dinko Bartoncelj in France Jerman dosegla cilj in stolp od tedaj naprej nosi ime SLOVENSKI ZVONIK (CAMPANILE ESLOVENO). Nekaj let po prvem vzponu je slovenska plezalna družčina postavila na podnožju zvonika spominsko ploščo znanemu slovenskemu gorniku Klementu Jugu.

Slovenski planinci so nato začeli urejati planinsko stezo ob potoku Van Titter, ki nosi vode dveh osrednjih katedralskih dolin in dveh jezer. Stezo so poimenovali SLOVENSKA STEZA (PICADA ESLOVENA). Na tej stezi so sčasoma zgradili tudi planinsko zavetišče KOČICA POD SKALCO (REFUGIO PIEDRITA).

Planinska nesreča v južnih Čilah leta 1954 je prinesla v katedralsko pogorje še dve novi imeni: LAGUNA TONČEK (po Tončku Pangercu) in LAGUNA SCHMOLL, obe v spomin na plezalca, ki ju je zasul ledeni plaz. Na spominski plošči ob jezeru Tonček piše, da je bil andist Tonček rojen na Bledu v Sloveniji.

Tudi daljši greben nad Freyevo kočo v Katedralskem pogorju je dobil slovensko ime BARIN VRH (PICO BARA) po slovenski slikarki Bari Remec, ki je ovekovečila kočico Pod Skalco s svojimi indijanskimi risbami.

Leta 1970 je požar uničil kočo Pod Skalco, ki jo je SPD obnovilo l. 1979. Tedaj je dobila tudi novo ime KOČA POD SKALCO

ROBERT PETRIČEK (REFUGIO PIEDRITA R. PETRIČEK) v spomin na dolgoletnega požrtvovalnega predsednika buenosaireške sekcije SPD.

Na eni najbolj slovenskih gora v bližini Bariloč Kapeli pa zaenkrat še ni veliko slovenske toponomije. Bolj za šalo uporabljajo ime SLOVENSKA TRAVA (PASTO ESLOVENO), ki je nastalo zaradi napačne presoje ob prvem vzponu, ko so menili, da na vrhnjem pobočju Kapele vidijo travnik. Ko so prišli tja, so namreč ugotovili, da gre za dva metra visoko bambusovo goščo.

Široka polica pod drugim vrhom na Kapeli je dobila ime JUGOSLOVANSKA AVENIJA (AVENIDA DE LOS YUGO). Ime Jugo so prinesli v Bariloče bivši zavezniški vojaki in se je za nekaj let oprijelo slovenskih pionirjev.

Drugi vrh Capille je dobil ime BLAŽEV VRH (PICO BLAS), ker se je ob prvem vzponu nanj povzpел Blaž Razinger, misleč, da je višji od glavnega vrha.

V dolini pod vrhom pa so mladi slovenski planinci ob 50-letnici društva postavili bivak in ga poimenovali BIVAK SLOVENIJA (VIVAC SLOVENIA).

Jugozahodno od Kapele je vrh, ki ga je leta 1990 preplezalo pet slovenskih planincev pod vodstvom Dinka Bertonclja. Vrh so poimenovali DINKOV VRH (CERRO DINKO).

Južno od Bariloč leži poljedelsko mesto Bolson, še južneje pa se razteza prostran gorski svet. V pogorju Tres picos (Trije vrhovi) so slovenski bariloški plezalci zapisali slovensko ime TUMOV STOLP (TORRE TUMA), poimenovan po prvem slovenskem alpinistu in ideologu slovenskega alpinizma.

Ob izviru reke Turbio ob čilski meji stoji vrh z imenom ARKOV VRH (CERRO ARKO), ki ga je leta 1969 krstil letonski meteorolog v spomin na kronista andskih vzponov Vojka Arka.

Dalje proti jugu se nad mestom Esquel dviga gorska skupina Pirámides, v kateri so mladi argentinski plezalci enega od vrhov poimenovali SLAVKOV STOLP (TORRE SLAVKO) po nadobudnem slovenskem mladeniču Slavku Bavdažu, ki se je ponesrečil leta 1958 (Arko, 1993).

NA JUGU PATAGONIJE

Od leta 1963 sta se na patagonski jug vse pogosteje podajala slovenska alpinista brata Skvarča, ki sta preplezala številne nove

smeri in osvojila nemalo novih vrhov. Zagnana plezalca sta v Kordiljerah zapustila veliko slovenskih imen, med katerimi prevladujejo osebna imena Slovencev, ki so jih Andi pogubili. Severno od vrha vulkana Lautaro sta krstila 3000 m. visoko ledeno goro PANGERČEV VRH (CERRO PANGERC).

Na ponesrečena alpinista Tomaža Kralja in Boža Vivoda, ki sta se ponesrečila na Tronadorju, spominjata imeni dveh vrhov v osrčju patagonske ledene planote TOMEKOV VRH (CERRO TOMEK) in VIVODOV VRH (CERRO VIVOD).

Zahodno od jezera Viedma je 2700 m. visoka gora dobila ime BOJEV VRH (CERRO BOJ) v spomin na sina predsednika buenosaireške sekcije SPD Petrička, ki je umrl v prometni nesreči.

V osrčju kontinentalnega ledu leži tudi VRH 29. OKTOBRA (CERRO 29 DE OCTUBRE) poimenovan po narodnem prazniku, ki ga je emigracija dolga leta praznovala kot dan neodvisnosti od Avstroogrške in prve slovenske vlade.

Po Petričkovi smrti leta 1970 sta severno od zaliva Moyano (zahodno od jezera Viedma) brata Skvarča poimenovala KASIKOV VRH (CERRO CACIQUE). Kasike v kastiljščini pomeni poglavar, kar je tudi Petričkov vzdevek.

Ob raziskovanju bariloških okoliških gora se je porodilo marsikatero ime za posamezne skale in vrhove, ki pa so večinoma utonila v pozabo. Izjema je eden najbolj nespametnih nazivov. Še zdaj namreč vsi kličejo sedelce nad jezerom Schmoll v katedralskem pogorju NOGOMETNO IGRIŠČE (CANCHA DE FOOTBALL), kot ga je leta 1952 piomenoval eden od šumskih bratov.

Vsa omenjena slovenska imena v okolici Bariloč so uveljavljena, saj jih najdemo na krajevnih zemljevidih in v vodnikih ter so znana obiskovalcem.

Drugače pa je z imeni v južnih Andih, kjer so uveljavljena le Cerro 29 de octubre, Cerro Boj, Cerro Vivod in Cerro Cacique, ostale so opustili.

V novejšem času slovensko imenoslovje v patagonskih Andih dopolnjujejo tudi alpinisti iz matične Slovenije s poimenovanji zahtevnih alpinističnih smeri. Ti dosežki bodo za vedno ohranili imena slovenskih plezalcev v alpinistično najbolj zanimivih predelih patagonskih Andov (Arko, 1993).

6. 2. 18. OSNOVNA ŠOLA JAKOBA ALJAŽA

V jezikovnem pogledu slovenska osnovna šola temelji na predpostavki, da učenec ob vstopu v prvi razred prinese s seboj aktivno znanje materinščine, ki se v času celotnega šolanja permanentno utrjuje v govorjeni in pisani obliki v družini in skupnosti. Pri tem je kot rečeno cilj vzgojiti Slovenca, vendar ob izdatnem sodelovanju družine in slovenskega okolja, ustvarjenega v slovenskih domovih. Šola je tako predvsem dopolnilo in regulativ celostne slovenske vzgoje in izobrazbe, posredovanih zunaj šolskih zidov (Golec, 1997).

Potreba po tej šoli se je v Bariločah pokazala, ko so se slovenski bariloški pionirji ustalili, se zaposlili in si tudi že ustvarjali družine. Otroci so rasli in pojavile so se prve ideje o organizaciji slovenske osnovne šole.

V Buenos Airesu je krovna organizacija Zedinjena Slovenija že pred tem organizirala osnovnošolsko izobraževanje, tako je pod njeno okrilje stopila tudi bariloška osnovna šola.

Pouk se je začel leta 1964, ko je bilo vpisanih prvih pet učencev. Prvi dve leti je bila šola enorazredna, poučevala pa je samo Milena Arko. Leta 1966 je začela sodelovati še Zora Grzetič in bila imenovana za ravnateljico šole. Takrat je pouk obiskovalo že enajst otrok in razdelili so ga na dva oddelka, leta 1968 pa so priključili še tretji oddelek.

Pouk je najprej potekal v Stanu, nato pa na domu gospe Arko, ki je bila dolga leta voditeljica in učiteljica. Njej gre pripisati največ zaslug za izvajanje tečaja v začetnih letih. Zadnja leta, ko gre za precej številčnejše skupine kot pred leti, pa se pouk spet odvija v Stanu enkrat tedensko po štiri šolske ure.

V osnovni šoli je osem razredov, vendar zaradi premajhnega števila učencev doslej še nobeno leto niso izvajali pouka v vseh hkrati. Do leta 1991 je pouk potekal le v dveh skupinah (nižja in višja), nato pa se je zaradi številčnejših generacij začel odvijati v več starostnih skupinah. Od l. 1991 zato potrebujejo tudi več učiteljic.

V začetku so uporabljali knjige, ki so jih prinesli s sabo iz Slovenije, učbenike in šolske pripomočke so nato učiteljice dobivale iz Buenos Airesa (Slovenski svet in Zdomski živ žav) in iz avstrijske Koroške, iz Slovenije pa iz ideoloških razlogov niso hotele prejemati učbenikov z izjemo slovnice. Okvirni program, ki ga bariloška podružnica prejema od matice, seveda v veliki

meri prilagajajo bariloškim razmeram. V šoli poučujejo naslednje predmete:

1. vercuk
2. slovenščino, (branje, slovstvo, slovnica)
3. zgodovino,
4. zemljepis,
5. petje.

Telesno vzgojo so iz praktičnih razlogov črtali s programa. Poleg naštetih predmetov se ocenjujejo tudi obisk, pridnost in vedenje.

Učiteljice izberejo na podlagi dogovora. Za poučevanje ne potrebujejo posebne izobrazbe, razumljivo pa je, da so izbrane na podlagi sposobnosti, ki jih zahteva učiteljsko delo. Trenutno večinoma poučujejo učiteljice, ki pripadajo drugi generaciji in so že rojene v Argentini. Delo opravljajo prostovoljno in brezplačno.

Prvo leto je bila ravnateljica Zora Grzetič, nato je za 25 let to delo prevzela Milena Arko (do leta 1987), ko jo je zamenjala Zdenka Jan. Istega leta je v okviru slovenske osnovne šole začel delovati tudi slovenski otroški vrtec.

Leta 1992 je ravnateljstvo prevzela Marta Jerman, l. 1997 pa jo je zamenjala Lija Kambič, ki je edina učiteljica, rojena v Sloveniji.

Podatki o številu učencev so pomanjkljivi. Od začetkov l. 1961 do leta 1987 je slovensko šolo obiskovalo okoli 40 učencev.

Ti podatki nam pričajo, da je v zadnjih letih število slovensko govorečih otrok precej naraslo. Trenutno odraščata že tretja in četrta generacija in sodeč po številčnosti otrok v vrtcu tudi v prihodnjih letih njihovo število ne bo padlo.

6. 2. 19. SREDNJEŠOLSKI TEČAJ "RAVNATELJ MARKO BAJUK"

Slovenski srednješolski tečaj RAVNATELJ MARKO BAJUK v Buenos Airesu je zelo pomembna ustanova slovenske organizirane skupnosti. To je vzgojna in izobraževalna ustanova na ravni srednjih šol s slovenskim učnim jezikom. Tečaj je bil ustanovljen leta 1961 v Buenos Airesu, ime pa je dobil po odličnem in zaslužnem šolniku in političnem emigrantu Marku Bajuku.

Ideja se je pojavila po letu 1954, ko so z dovoljenjem jugoslovanskih oblasti Slovenijo lahko zapustili svoji političnih emigrantov.

Tako so v Argentino prišli številni mladi Slovenci, ki so odlično govorili materin jezik in so se najprej začeli zbirati na literarnih krožkih. Tu se je na pobudo Marka Kremžarja porodila ideja o izobraževanju v slovenščini in tako je nastal srednješolski tečaj. Stopil je pod okrilje Zedinjene Slovenije, ki je predstavница in krovna organizacija slovenske skupnosti v tej deželi (Načela, pravilnik in poslovnik, 1988).

Glavni namen tečaja je posredovati svojim dijakom na ravni srednješolske izobrazbe in edinole v slovenskem jeziku najlepše duhovne in materialne stvaritve slovenskega človeka od njegovega prvega nastopa na prizorišču svetovne zgodovine do današnjih dni.

Ker je jezik najvidnejši in najpristnejši izraz narodnosti, je seveda slovenski jezik privilegirani učni jezik na tečaju, pa tudi iz vzgojnih in metodoloških ozirov edini dovoljeni pogovorni jezik v šolskih prostorih. Močan je tudi poudarek na krščanskih načelih (Načela, pravilnik in poslovnik, 1988).

Sedež tečaja je v slovenski hiši na ulici R. L. Falcon 4158 v Buenos Airesu. Sestavni del srednješolskega tečaja so tudi odseki ali podružnice, ki so zunaj delovnega območja osrednjega tečaja. Pod imenom Slovenskega srednješolskega tečaja Ravnatelj Marko Bajuk delujejo le, če jih kot take sprejme središčni tečaj, izvajati pa morajo njegova načela in namene in mu sporočiti seznam učnega osebja ter ga o svojem delu obveščati. Učila, učni načrti in učni programi se morajo v glavnem skladati s središčnim. Vodstvo tečaja sestavljata ravnatelj in profesorski zbor (Načela, pravilnik in poslovnik, 1988).

Učni načrt tečaja obsega ponavadi 15 do 20 dni v letu (ponavadi gre za sobote) in ima 5 učnih ur na dan. Celotni tečaj traja 5 šolskih let, prične se marca in traja do novembra. Predmeti so naslednji (Napotki za šolsko leto 1997, 1997):

1. verouk
2. slovenščina (slovnica, živa beseda, slovstvo, almanah)
3. svetovni nazori
4. zemljepis slovenske dežele
5. zgodovina
6. petje

Predmeti so ocenjeni z ocenami od odlično do nezadostno, za prestop v višji letnik sta dovoljena največ dva popravna izpita, sicer je treba letnik ponavljati (Napotki za šolsko leto 1997, 1997).

Tečaj odlikuje visoka stopnja organiziranosti, dijakom pa so na voljo raznovrstna učila in knjižice, izdelani posebej za tečaj. Bariloški srednješolski tečaj je podružnica buenosaireškega Srednješolskega tečaja Marko Bajuk. Pobudo zanj so dali starši otrok, ki so že končali ljudskošolski tečaj. Ta je obstajal že prej, vodila in organizirala pa ga je Milena Arko.

Ker je slovenska skupnost v Bariločah precej manjša od tiste v Buenos Airesu, je število dijakov precej manjše, čemur je treba prilagoditi in organizirati program ter učni načrt. Ker je dijakov iste starosti dostikrat premalo, da bi sestavljali letnik, so pogosto združili dijake podobnih starosti in tako sestavili skupine za določen letnik.

Tečaj v Bariločah se je začel leta 1973. Najprej so imeli težave pri pridobitvi prostora za pouk, vendar so le dobili na voljo prostor v salezijski šoli Don Bosco, kjer je pouk potekal vse do leta 1991, ko se je začel odvijati v Stanu.

Kot že rečeno se je slovenski srednješolski tečaj v Bariločah razvijal precej drugače kot v Buenos Airesu. Do leta 1978 je najprej trajal le 3 leta, po tem letu pa so začeli s 4-letnim tečajem. Pouk poteka enkrat tedensko, vsak učni dan traja tri ure po 45 minut. Odvija se v času šolskega leta.

Tudi glede predmetov obstajajo razlike med matičnim in bariloškimi tečajem. V Bariločah so že od začetka poučevali naslednje predmete:

1. slovenščino (slovnica, slovstvo, jezikovne vaje)
2. zemljepis in narodopisje
3. zgodovino
4. Slovenci v svetu

Leta 1982 so dodali:

5. verouk

leta 1989 pa še:

6. živa beseda
7. zaslužni slovenski možje
8. svetovni nazori

Leta 1985 so črtali predmet Slovenci v svetu, tako so zadnja leta dijaki poslušali naslednje predmete:

1. slovenščina in slovstvo
2. svetovni nazori
3. verouk
4. zemljepis
5. zgodovina

Število dijakov se iz leta v leto zelo spreminja in je odvisno od številčnosti generacije. Leta 1995 tečaj ni potekal, ker ni bilo dijakov.

Pogoj za sprejem v šolo je znanje slovenščine. Profesorji so izbrani po dogovoru, glede na primernost in pripravljenost, pogoj pa je tudi določeno znanje na posameznem področju, tako šoli ni očitati pomankanja strokovnosti. Profesorjevo delo je izključno prostovoljno in zanj ne prejema plačila.

Pri podajanju snovi imajo profesorji precej svobode. Prvi so si pomagali s knjigami, ki so jih prinesli iz domovine, in pouk oblikovali sami. V pomoč so jim bile še skripte in učbeniki iz Buenos Airesa in avstrijske Koroške, ki pa so jim bili zaradi drugačne zasnove pouka le vodilo. V novejšem času imajo zaradi močnejših stikov s Slovenijo manj težav z učili, saj sta se povečala pestrost in dostopnost učbenikov in druge literature v slovenščini.

Pri izdelavi skript za določene predmete so s prispevki sodelovali tudi dijaki, uporabljale pa so jih še naslednje generacije. Ravnatelj tečaja v letih 1973 – 1987 je bil dr. Vojko Arko, nato ga je zamenjala Marjanka Kremžar - Jerman, hči enega začetnikov srednješolskega tečaja v Buenos Airesu, ki je v organizacijo in vodstvo tečaja v Bariloče vnesla določen vpliv in novosti iz prestolnice. Po njenem odhodu v Slovenijo leta 1991 je mesto ravnatelja prevzel Milan Magister ml., ki to funkcijo opravlja še danes. V zadnjih dveh letih mu pri delu pomaga Terezka Žužek.

Bariloški srednješolski tečaj ima stike z matičnim tečajem v Buenos Airesu, od koder dobiva različne učne pripomočke. Bariloška podružnica mu vsako leto pošlje podatke o številu učencev in njihov učni uspeh ob zaključku šolskega leta.

Glavni namen bariloškega srednješolskega tečaja je, da se dijake na njem seznanijo z domovino svojih prednikov, toliko utrdijo znanje slovenščine, da lahko berejo, pišejo in govorijo brez težav, in pa seveda tudi, da bi se mladi rod med seboj bolj spoznal in ohranjal prijateljstvo.

6. 2. 20. ABC PO SLOVENSKO

ABC po slovensko je slovenska šola oziroma tečaj za otroke iz mešanih zakonov, ki ne govorijo slovenskega jezika. Namen

tečaja je, da se ti otroci do določene stopnje naučijo slovensko, brez iluzije, da bi jo gladko govorili.

Program je nastal leta 1966 v Buenos Airesu, na pobudo Marjane Batagelj, ki je za ta tečaj sestavila tudi program in učni načrt. V tistih časih slovenščina ni veljala za privilegirani jezik, zato se je ideja sprva zdela brezupna. Sčasoma je pridobivala pomen, ki je danes po osamosvojitvi Slovenije še večji zaradi možnosti pogostejših stikov in obiskov domovine prednikov in zavesti, da je znanje dodatnega jezika koristno.

Učni načrt predvideva več razredov oziroma stopenj. Na začetni stopnji gre za učenje jezika skozi igro, v naslednjih stopnjah pa za vedno zahtevnejše oblike, tj. govorjenje, branje in pisanje.

V Bariločah se je tečaj začel leta 1995. Njegova pobudnica in voditeljica je Marija Eiletz. Tečaj poteka v prostorih Planinskega stana tedensko ob sobotah popoldne in traja tri ure. Učiteljice težijo k temu, da ves čas govorijo v slovenščini in jo skušajo otrokom čim bolj približati.

Program bariloškega tečaja ni povsem enak kot buenosaireški. Posamezne elemente tečaja prilagajajo in nekatere po potrebi tudi dodajo, da je primernejši za izvajanje v bariloških razmerah, kjer je število otrok neprimerno manjše kot v prestolnici. Bariloški tečaj ima štiri razrede, v katere so otroci razdeljeni po starosti:

- 4-5 let
- 6 let
- 7-11 let
- 12-14 let

Poučujejo jih štiri učiteljice, ki delo opravljajo prostovoljno in brezplačno. Uporabljajo učbenike Marjane Batagelj in druge, ki jih za učenje slovenščine uporabljajo na podobnih tečajih na avstrijskem Koroškem. Leta 1998 je tečaj obiskovalo 18 otrok. Tečaj je še v začetni fazi, zato je težko oceniti njegovo uspešnost. Noben otrok še ni končal vseh štirih razredov, da bi se videlo, koliko je napredoval.

Pričakovanje, da bi se otrok slovenščine naučil samo z obiskom tečaja, je nerealno. Za obvladanje jezika do stopnje govorjenja ga je potrebno čimveč govoriti in uporabljati, kar pa je v družinah mešanih zakonov težko izvedljivo, večinoma uporabljajo le španščino.

Udeležba na tečaju pa kaže željo slovenskih staršev, da njihovi otroci dobijo vsaj delček tega, kar so sami dobili od svojih staršev, in da slovensko tradicijo nadaljujejo tudi njihovi otroci.

6. 2. 21. KNJIŽNICARSTVO IN BRALNA KULTURA MED BARILOŠKIMI SLOVENCMI

V začetkih naseljevanja Slovencev v Bariloče je bilo na voljo zelo malo slovenskih knjig. Nekaterim je v osebni prtljagi sicer uspelo prinesiti kako knjigo, vendar je bilo njihovo število izredno majhno. Možnosti za pridobitev knjig iz domovine tedaj zaradi onemogočenih stikov skoraj ni bilo, zato so si prinesene knjige med seboj izposojali.

Takoj ob prihodu v Argentino je slovenska skupnost v Buenos Airesu začela skrbeti za izdajanje izseljenskih časopisov in revij, ki so postali dostopni tudi bariloškimi Slovencem. Časopisom in revijam so se sčasoma pridružile še knjige izpod peresa slovenskih izseljenskih kulturnih ustvarjalcev.

Bariloški Slovenci so nekaj knjig zbrali in spravili v hiši gospe Skobčeve, vendar se nihče ni posebej potrudil, da bi jih uredil in jih dal na voljo za javno rabo v obliki knjižnice.

Za ureditev knjig se je zavzel Lovro Jan iz Buenos Airesa, ki je v Bariloče prihajal na počitnice. Že v Buenos Airesu je aktivno sodeloval pri izdajanju revije Duhovno življenje in Oznanila. Uredil je knjige in nastala je bariloška knjižnica, sam pa je po priselitvi v Bariloče leta 1988 postal njen knjižničar.

Od nastanka knjižnice, ki je police dobila v Stanu, so knjige javno dostopne vsakomur. Zbirka obsega okoli 800 slovenskih knjig, ki so bile vse podarjene, z izjemo vsakoletne zbirke Mohorjeve družbe, ki jih plača SPD. Darovalci knjig so bili sprva le posamezni Slovenci, sčasoma pa tudi nekatere založbe iz domovine⁽¹⁾.

V knjižnici najdemo v glavnem verska in leposlovna dela velikih slovenskih piscev, knjige Mohorjeve družbe in seveda knjige o gorništvu in Sloveniji.

Izposojanje knjig iz knjižnice ni prav množičen pojav, kar pa bi po mnenju knjižničarja težko smatrali za realen pokazatelj razširjenosti slovenske bralne kulture med bariloškimi Slovenci. Danes je namreč moč slovenske knjige dobiti iz Slovenije, poleg tega pa jih ima velika večina doma bogate lastne knjižnice in si manj izposojajo knjige iz Stana.

1. Celjska Mohorjeva družba je darovala 80 knjig....

Nekaj družin si stalno izposoja knjige, ostali Slovenci pa le izjemoma. Po knjižničarjevi oceni si letno izposodi okrog 100 knjig, kar verjetno pomeni vsaj še enkrat toliko bralcev.

V zadnjih letih je slovenska knjiga v Bariločah dobila številne nove bralce po zaslugi organiziranega knjižnega sejma. Prvi knjižni sejem slovenske knjige je bil leta 1988 in postal tradicionalen. Odvija se vsako leto v prostorih Planinskega stana. Organizacijo in prodajo vodi knjižničar, ki skrbi tudi za naročanje in dobavo knjig. Namen sejma je širiti slovensko bralno kulturo med bariloškimi Slovenci.

Gre izključno za prodajo novih knjig, ki še niso bile prebrane in so lahko tudi starejšega datuma izdaje. Sejem traja dva dni in ga je moč zaradi velikega interesa podaljšati. Razstavljenе knjige so le na ogled, naroči pa se jih naknadno. Družbe, ki tja pošljejo knjige, dajejo tudi ugodnosti in popuste, plačajo poštnino in celo pošljejo brezplačne izvode. Najboljše sodelujejo z Družino, Ognjiščem in s Celjsko Mohorjevo družbo.

Opaziti je, da ljudje najraje berejo duhovno branje, saj vsako leto prodajo veliko izvodov Svetega pisma.

V zadnjih letih je opazna manjša prodaja knjig kot v preteklosti. Največ knjig je bilo prodanih na sejmu leta 1991, kar je razumljivo, saj so se prav tega leta odprla vrata domovine in od tedaj ni več ovir pri nabavi in naročanju knjig od tod. Knjižničar se spominja, da so tistega leta pošle vse knjige.

Najbolj brane slovenske revije in časopisi v Bariločah, sodeč po številu naročnikov, so:

- Svobodna Slovenija (29),
- Oznanilo (69),
- Duhovno življenje in Božje stezice (26),
- Misijonska obzorja (21),
- Misijonski svet (28).

Posamezniki prejemajo še:

- Ognjišče,
- Družino,
- Tabor,
- Stik.

Veliko je zanimanje za vsakoletne zbirke knjig celovške in Celjske Mohorjeve družbe, ki imajo skupno 20 naročnikov

Ivan Bukovec: "Trdno in giblivo" - olje.

6. 2. 22. GLASBENA DEJAVNOST

Za slovenske izseljence je bila glasba že od začetka velikega pomena. Začelo se je že v taboriščih, kjer je begunce povezovala ista usoda. Med organizirane oblike druženja je spadalo tudi petje v pevskih zborih, slovenske pesmi pa so odmevale tudi ob drugih priložnostih. Ob skupnem petju sta se med begunci spletla močna vez in občutek povezanosti, ki jim je bil v tistih trenutkih tolažba in zatočišče.

“Mi Slovenci smo vedno radi peli! Kjer koli se nas je nabralo nekaj skupaj, povsod je odmevala slovenska pesem. To nas je še bolj povezalo med seboj in nam dalo občutek, da čeprav smo daleč od doma, smo še vedno sinovi in hčere iste domovine. Tako radi smo peli naše slovenske pesmi!”

“Kjer je odmevala pesem, tam smo bili Slovenci!”

Glasbeno udejstvovanje se je nadaljevalo tudi po priselitvi v novo domovino, tako v Argentini še danes deluje nekaj slovenskih pevskih zborov.

Tudi bariloški Slovenci so s svojim glasbenim udejstvovanjem, posebej po zaslugi nakaterih posameznikov, dosegli izjemne dosežke.

Že predvojni slovenski priseljenci – Primorci so ob skupnih srečanjih radi “kakšno tadomačo zakantali.” S to tradicijo so nadaljevali tudi povojni priseljenci, ki so v prvih letih bivanja našli zatočišče v patagonskih hotelih, “pajzlih”. Posebej veseli in razigrani so bili, če je vmes posegel tudi “glaž” vina. Razen s petjem so se nakateri posamezniki radi izkazali tudi z recitiranjem pesmi slovenskih pesnikov.

V Bariločah sicer nikoli ni bilo slovenskega pevskega zbora, ki bi ga sestavljali samo Slovenci, kar je zaradi njihove maloštevilčnosti razumljivo. Nekateri posamezniki pa so vseeno poskrbeli, da smo Slovenci tudi tu postali znani kot dobri pevci in izvrstni zborovodje.

Prvi Slovenec, ki se je začel ukvarjati z glasbo, je bil organist Fric Omerzu, doma iz Srtomelj pri Brežicah. Že leta 1949 je ustanovil prvi bariloški cerkveni zbor v župniji Inmaculada Concepción v Bariločah. V njem so poleg Italijanov, Nemcev in Argentinecev peli tudi Slovenci. Leta 1952 se je zbor precej povečal in začel peti v bariloški katedrali. Čeprav je bila zasedba zbora narodno precej heterogena, je ob posebnih priložnostih zapel tudi slovenske cerkvene pesmi. Omerzujev zbor je pred

20 leti razpadel, precej Slovencev pa tudi danes poje v zboru bariloške katedrale, ki je njegov naslednik.

Največji prispevek k slovenskemu glasbenemu ustvarjanju v Bariločah pa je skozi dolga leta nedvomno prispevala Lučka Kralj – Jerman, doma iz Gorice. V Argentini je postala glasbena pedagoginja in dirigentka, pri znanih glasbenikih na Dunaju, v Regensburgu v Nemčiji in Montserratu v Španiji pa študirala petje in flavto. Leta 1967 je v Bariločah ustanovila pevski zbor Otroci in mladi pevci iz Bariloč (Niños y jóvenes cantores de Bariloche), ki je pod njenim vodstvom postal svetovno znan mladinski zbor. Pri renesančnih skladbah ga je spremljal tudi kvartet ali kvintet kljunastih flavt, pel pa je tudi s komornimi in filharmoničnimi orkestri. Med drugim je zbor pel številna zahtevna dela kot so kantante J. S. Bacha, Brittnov Vojni rekvijem, pa dela Vivaldija, Mozarta, Hydna, Purcella in Mendelssohna, torej tako klasične kot moderne avtorje. Koncerte je imel po Argentini in Evropi (v Švici, Italiji, Nemčiji, pa tudi v Sloveniji) (Tavčar, 1998).

V tem zboru je poleg Argentinecvelo tudi veliko Slovencev. Po dolgi vrsti let uspešnega vodenja je Kraljeva dirigentsko mesto leta 1987 prepustila Andreju Janu, Slovencu druge generacije, ki zbor vodi še danes. Rodil se je v Buenos Airesu, od leta 1988 pa živi v Bariločah. Po poklicu je diplomirani višji profesor zborovodstva in profesor klavirja.

Zbor prireja letno okoli 20 koncertov, najvažnejši med njimi pa je Koralni Božič (Navidad Coral), ki poteka že vrsto let v bariloški stolnici in čigar pobudnica je bila Lučka Jerman. Koncert ocenjujejo za edinstveno kulturno prireditev in je že presegel zgolj krajevni pomen. Tudi pod Janovim vodstvom se je zbor proslavil s številnimi uspešnimi nastopi in gostovanji po Argentini in drugih državah.

Na mnogih koncertih so mladi bariloški pevci izvajali dela najpomembnejšega slovenskega renesančnega skladatelja Jacobusa Gallusa. Andrej Jan ga je začel intenzivno študirati in je ugotovil, da je bilo premalo pozornosti posvečene njegovi sakralni glasbi, ki je kakovostnejša od posvetne.

1991 je napisal Gallusovo monografijo v kastiljščini pod naslovom Predstavitev glasbe Jakobusa Gallusa (Iacobus Gallus, Introducción a su música), pri čemer ga je finančno podprlo tudi slovensko veleposlaništvo v Buenos Airesu. Knjiga špansko govoreči latinskoameriški publiki odkriva in predstavlja našega izjemnega skladatelja.

Leta 1992 je RTV Slovenija izdala zgoščenko 14 Gallusovih motetov v izvedbi bariloškega otroškega pevskega zbor.

Poleg zborovskega izvajanja slovenske glasbe pa je slovensko glasbo širši bariloški javnosti v okviru slovenske radijske ure posredoval tudi lokalni bariloški radio.

Po zaslugi teh izredno aktivnih in požrtvovalnih posameznikov je slovensko glasbeno ustvarjanje v Bariločah doseglo izredno visoko raven.

6. 2. 23. SLIKARSTVO BARE REMEC

Bara Remec (? – 1991) je najbolj znana slikarka v slovenski argentinski emigraciji (Tavčar, 1991).

Rodila se je v Dolskem pri Ljubljani, študirala v Zagrebu, po vojni pa kot begunka prišla v Argentino in se naselila v Buenos Airesu. Že od začetka je bilo njeno življenje v novi domovini tesno povezano s Patagonijo.

Kot umetnica slikarka je na argentinskem jugu med visokogorskim skalovjem Andov in slovenskimi gorniki našla zakladnico motivov za svoje umetniško ustvarjanje (Marolt, 1955).

Kot navdušena planinka je bila tudi med ustanovnimi člani SPD in bila dolga leta njegova najaktivnejša in najzvestejša sodelavka iz Buenos Airesa (Arko, 1991).

Vsako leto je poletne mesece preživela v Bariločah, kjer je imela tudi manjši atelje.

Njeno delo je sinteza slovenskega in južnoameriškega duha, ki ga je pustila v mnogih slikah, oljih in akvarelih, knjižnih ilustracijah in majhnih skulpturah, ki jih je nesebično razdajala na razstavah in ob obiskih. Med Slovenci v zdomstvu je najbolj priznana in cenjena slovenska umetnica. Neprenehoma je odkrivala vsebino in obliko Amerike. Iz južnoameriških razsežnosti in indijanskih korenin njenih prebivalcev je zajemala umetniške motive. Emigracija je pomenila prelomni trenutek, ko njenega navdiha in ustvarjalnega gona ni bilo več moč zatreti (Rot, 1991).

Ustvarjanje ji je postalo življenjsko opravilo, edino merilo in smisel njenega bivanja. V neugodnem okolju se je njena ustvarjalnost razbohotila do neizrekljivih meja. Njeni liki so občečloveški, poskušala je nove načine ilustracij, opreme v tisku in

knjigi, izdajala je bibliofilske knjige, ustvarjala ex-librise in bila srce umetniške šole pri Slovenski kulturni akciji (Rot, 1991).

Za vse to ji je priznano mesto v slovenskem slikarstvu in zdomski kulturni ustvarjalnosti.

V času, ki ga je preživljala v Bariločah, je bila zelo aktivna članica slovenske skupnosti in njena dela danes še vedno krasijo veliko slovenskih domov. Na Cerro Catedral, ob katerega vznožju je poslikala kočico Pod skalco z indijanskimi motivi, nanjo spominja ime Pico Bara (Arko, 1991).

6. 2. 24. SLOVENSKA CERKEV V BARILOČAH

Ker je vera navezana na materin jezik, so si Slovenci v Bariločah že od nekdaj želeli imeti svoje dušno pastirstvo, kar pa je zaradi njihove premajhne številčnosti dolga leta ostala le želja. Ker niso imeli slovenskega duhovnika, so bili v precej drugačnem položaju, kot rojaki v Buenos Airesu, kjer teh ni primanjkovalo. Že zaradi tega dejstva slovenska cerkev v Bariločah ni mogla odigrati takšne vloge kot jo je v prestolnici. Slovenci so bili prikrajšani za organizirano inštitucionalno slovensko versko življenje, vendar so ideološko kljub temu ostali zvesti Katoliški cerkvi. Povezovalno funkcijo je namesto slovenske cerkve na začetku prevzelo zelo plodno planinsko udejstvovanje, čigar posledica je bila ustanovitev Slovenskega planinskega društva. To se je kmalu poleg planinske začelo ukvarjati še s kulturno, prosvetno, z versko, s športno, z družabno in nestransko politično dejavnostjo ter tako postalo glavna povezovalna os med Slovenci.

Slovenski duhovniki so v Bariloče prihajali iz Buenos Airesa ali pa iz Slovenije le ob posebnih priložnostih kot sta prvo obhajilo ali birma, in ob cerkvenih praznikih. Bariloški Slovenci so se zato vključili v različne bariloške župnije. Čeprav so se le redko imeli možnost udeležiti slovenskega bogoslužja, so slovensko versko tradicijo prenašali na potomce v krogu družinske verske vzgoje. Svoje otroke so učili moliti v slovenščini, verouk pa je bil tudi eden od predmetov v slovenski šoli.

Redno slovensko bogoslužje se je v Bariločah začelo s prihodom slovenskega duhovnika lazarista Branka Jana, sicer argentinskega Slovenca. Rodil se je v Slovenski vasi v Lanusu v Buenos Airesu in je pripadnik druge generacije slovenskih povojnih prisel-

jencev. Kot nekateri drugi bodoči duhovniki je z 18 leti odšel na študij teologije v Slovenijo in stopil v Misijonsko družbo lazaristov. Najprej je eno leto preživel v noviciatu v Beogradu, nato v Ljubljani doštudiral na Teološki fakulteti in še leto kot duhovnik služboval v Ljubljani, kamor je bil nameščen. Predvidoma bi moral s službovanjem nadaljevati v Sloveniji, ker pa zaradi ideoloških preprek ni želel prevzeti jugoslovanskega državljanstva, je moral Slovenijo, ki je bila tedaj še del Jugoslavije, zapustiti. Vrnil se je v Argentino, kjer so ga cerkvene oblasti premestile na službovanje v Bariloče. Tu se je namreč pokazala potreba po novi župniji, ki naj bi bila ustanovljena na obrobju rastočega mesta, v t.i. villa miserias (bedniško naselje), kjer večinoma žive manj premožni in revni ljudje.

Bariloče in bariloške Slovence je dobro poznal že kot otrok, saj je tu s starši večkrat preživljal počitnice. Vedel je, da si bariloški Slovenci že od nekdaj želijo slovensko bogoslužje. S tem so bile seznanjene tudi cerkvene oblasti, ki so ga v Bariloče poslale z naloga ustanoviti novo župnijo in obenem prevzeti dušno pastirstvo za Slovence, pri čemer je prednost dobila prva naloga.

V Bariloče se je za stalno priselil leta 1986. Z ustanavljanjem in organizacijo bodoče župnije Brezmadežne Device s Čudodelno svetinjo (Virgen de la Medalla Milagrosa) je moral začeti povsem na novo, saj ni bilo ne cerkve, ne župnišča, še manj pa kakršnih koli sredstev, s katerimi bi si lahko pomagal. Na voljo je imel le kapelico in staro napol podrti barako, v katero se je naselil, da bi se približal ljudem.

Intenzivno je začel zbirati denar na različnih koncih in tako postopoma graditi župnijo.

S pomočjo faranov, z različnimi donacijami, predvsem pa s prostovoljnimi delom so postavili cerkev in župnišče. Pri tem so mu na pomoč priskočili tudi nekateri slovenski obrtniki, mizarji.

"Kljub temu, da so to bili zame zelo težki časi, se jih vendarle spominjam z veseljem, kajti vedel sem, da bo naš trud enkrat obrodil sadove. Brez velikega truda in pomoči ljudi ne bi šlo," se spominja.

Danes ima župnija okoli 20.000 - 22.000 faranov, natančnega števila ne pozna niti sam, in se zato sama ne more vzdrževati. Dejavnost župnije je poleg verske namreč tudi socialna, torej materialna pomoč faranom, ki vzame več časa in sredstev kot prva. Večino denarja je potrebno zbrati z lastno iniciativo.

V okviru župnije deluje vrtec, ki je namenjen v pomoč staršem, ki morajo na delo in nimajo nikogar, ki bi v tem času skrbel za njihove otroke. Le ti so bili prepuščeni cestam in samim sebi in zato so nekateri med njimi zaostajali v razvoju. Skrb za otroke je v tako zloglasnih soseskah, kjer so različne oblike kriminala vsakodnevene stalnice, še posebnega pomena. Vrtec obratuje brezplačno, mesečni prispevek staršev je le simbolična vsota.

V okviru župnije deluje tudi Karitas, ki zbira obleko in hrano, ki jo delijo potrebnim v zameno za delo v korist župnije, nekaj pa je tudi prodajo. Dodaten zaslužek župnije je tudi fotokopirnica.

Poleg vsega dela, ki ga Branko opravlja v svoji župniji, pa po svojih močeh skrbi tudi za dušno pastirstvo bariloških Slovencev. Slednje je v glavnem omejeno le na nedeljsko mašo in bogoslužja ob večjih cerkvenih praznikih.

Vsako nedeljo se v kapeli Maria Auxiliadora, kjer poteka slovenska maša, zbere okoli štirideset Slovencev, ob cerkvenih praznikih in pomembnejših dogodkih pa se to število podvoji. Slovenska narodnostna skupnost ima edina redno bogoslužje v lastnem jeziku.

Slovensko dušno pastirstvo v Bariločah moramo torej razumeti kot dodatek, saj je razumljivo, da je slovenska skupnost v Bariločah premajhna, da bi ji cerkvene oblasti mogle dodeliti lastnega duhovnika za njene potrebe. Mnogi Slovenci se slovenske maše sploh ne udeležujejo in še vedno obiskujejo bogoslužje v isti župniji kot prej, kot so se z leti navadili. Precej pa je tudi takih, ki se slovenske maše udeležujejo občasno.

Potrebno pa se mi zdi poudariti, da ima slovenska nedeljska maša poleg verskega tudi družabni pomen. Cerkev, kjer poteka slovenska maša je neke vrste zbirna točka, kjer se redno zbirajo Slovenci in kjer se vedno govori le slovensko. Mnogi Slovenci pridejo že pred mašo in se pogovarjajo pred cerkvijo do začetka maše, po maši pa se jim ponavadi pridružijo še tisti, ki pridejo k maši tik pred začetkom.

Teme pogovorov so največkrat posamezni bariloški Slovenci, stvari, ki so povezane z delovanjem SPD, novice iz Slovenije, seveda pa tudi novice iz bariloškega in argentinskega vsakdana. Najbolj "zagreti" (predvsem moški) govorniki svojo debato nadaljujejo v tradicionalnem "parlamentu" .

PRAZNOVANJE CERKVENIH PRAZNIKOV

Božič in Velika noč sta pri bariloških Slovencih, tako kot v Sloveniji, največja cerkvena praznika. Ob teh praznikih se v cerkvi zbere veliko število Slovencev. Pri praznovanju v cerkvi in doma so se še vedno ohranile nekatere slovenske posebnosti.

Za Božič so v vsaki slovenski hiši obvezne jaslice in orehova potica. Zvečer se Slovenci zberejo pri slovenski polnočnici. Po stari slovenski navadi se z blagoslovljeno vodo pokropijo in s kadihom pokadijo vsi prostori v hiši, obenem pa se moli rožni venec, ki se dokonča pred jaslicami. Pojejo se tudi slovenske božične pesmi. Obred se ponovi trikrat, poleg Božičnega večera še na Silvestrovo in na Svete tri kralje.

Na Cvetno nedeljo v cerkev prinesejo ročno izdelane butarice, ki jih naredi skupina odraslih. Znanje o izdelovanju butaric v slovenski šoli prenašajo na otroke. Za Veliko noč je na mizah poleg potice moč zaslediti tudi kuhano šunko, hren, pirhe in druge praznične dobrote.

Na velikonočno soboto nesejo v cerkev k blagoslovu vse velikonočne jedi, ki jih je dovoljeno zaužiti šele na velikonočno jutro po vstajenski maši.

V Stanu vsako leto slovenske otroke obdari Miklavž, ki s seboj pripelje Parklja, ta pa kaznuje poredne otroke.

Posebno zadnja leta prihajajo občasno duhovniki iz Buenos Airesa ali tudi iz Slovenije, da vodijo razgovore, duhovna srečanja, svete ure, duhovne obnove ipd. Omeniti velja tudi obiske škofov Janeza Jenka (1987) in Metoda Piriha (1992) ter ljubljanskega nadškofa Franca Rodeta (1997), ki so tu tudi birmovali.

Vsak teden je razdeljen med rojake tedenski verski vestnik je Oznanilo, priloga revije Duhovno Življenje iz Buenos Airesa, ki se vzdržuje iz prostovoljnih prispevkov. Ob koncu leta izidejo tudi stenski koledarji, ki poleg civilnih vsebujejo tudi cerkvene praznike ter opozorila, ki so v zvezi s cerkvenim letom (adventni, božični, postni in velikonočni čas, postni dnevi, dnevi vzdržka mesa itd.). Cena koledarja krije le stroške tiska. Slovensko občestvo se tudi formalno vključuje v obhajanje glavnih verskih dogodkov (argentinske) bariloške Cerkve (tj. škofije), predvsem ob romanju k votlini zavetnice Snežne Device Marije (Virgen de las Nieves).

Kot enega prvih javnih izrazov vernosti Slovencev v Bariločah je vsekakor treba omeniti železni križ, ki je bil prvič postavljen na vrhu gore Kapela (Capilla) leta 1952, obnovljen pa leta 1962. Drug tak spomenik je oltar pri koči Pod skalco v pogorju Katedral v spomin škofu dr. Gregoriju Rožmanu. Tudi koča na Kapeli, odprta leta 1995, je bila tedaj z mašo slovesno blagoslovljena. Na praznik vseh svetnikov in na dan vernih duš duhovnik Branko na bariloškem občinskem pokopališču vodi skupne molitve in daruje mašo za rajne, pri tem pa posebno pozornost posveča grobovom slovenskih rojakov.

6. 2. 25. BARILOŠKI SLOVENCİ IN SLOVENIJA

Slovenija – majhna državnica v oddaljeni Evropi, izvorna domovina bariloških Slovencev.

O njej vedo povedati različne stvari; nekateri so nanjo bolešno navezani in bo zanje vedno edina in prava domovina, za druge je le še bled spomin. Nekateri v njej vidijo domovino svojih staršev, spet drugim se zanjo "kreše".

To so zelo različne misli, ki so jih povedali različni ljudje, vsem pa po žilah teče slovenska kri.

Njihov odnos do rojstne domovine oziroma domovine svojih staršev je izredno kompleksno vprašanje, zato navedenih statističnih podatkov ne gre nujno jemati za povsem objektivno sliko. Čutenja se ne da izraziti z zanikanjem ali pritrditvijo, ampak z mislimi. Po navedbi določenih statističnih ugotovitev bo navedenih nekaj konkretnih misli, s pomočjo katerih bo slika bolj jasna in predvsem konkretnjša.

Odnos Slovencev do domovine sem skušala statistično prikazati skozi dva dejavnika:

- obiski Slovenije.
- spremljanje razmer v Sloveniji in mnenje o današnji Sloveniji (branje, dopisovanje...).

OBISKI SLOVENIJE

Obiski domovine dolgo časa niso bili možni zaradi strogega komunističnega režima, življenjske nevarnosti in internacije. Cenzurirali in pregledali so vse pošiljke in pisma na relaciji Slovenija – Argentina, ki jih je bilo moč kakorkoli povezati s pripadniki SPIE. Stiki z domovino so bili skorajda nemogoči.

Po Titovi amnestiji leta 1955 so se razmere delno izboljšale, še vedno pa je obstajal strah pred obiskom Slovenije zaradi možnosti internacije in preganjanj. Poleg tega so bili obiski skoraj nemogoči tudi iz ekonomskih razlogov, saj so se Slovenci v Argentini morali najprej postaviti na lastne noge in si urediti življenje in domove.

Redki, ki so se na obiske v domovino začeli vračati v 60. letih, so bili ob vrnitvi razočarani.

“Ne znam povedati, kakšno veselje sem čutil pred prihodom. To so taki občutki, ko vse v tebi drgeta, kot da bi bil na sveže zaljubljen. Ko sem prišel na mejo, je carinik takoj, ko je videl argentinski pasport, poklical svojega kolega in zaprla sta se v carinarnico. Gledala sta neke sezname in telefonirala. Ko sta prišla ven sta me prosila naj grem z njima. Odpeljali so me na zaslišanje in me niso izpustili tri ure. Na dolgo in široko so me spraševali o vzroku prihoda, kam grem, kje bom, koliko časa ostanem. Ja, tak je bil moj prvi stik s Slovenijo. Po 20 letih!!! Na koncu so mi še povedali, da bom opazovan in naj dobro pazim, kaj delam. V trenutku so izničili ves čar. No, ko pa sem ugledal rodno vas in družino, sem na to pozabil. Preden sem odšel so me pa še dvakrat zaslišali.”

Pogostejši obiski so se začeli konec 70. in v 80. letih, množični pa po osamosvojitvi Slovenije po letu 1991.

Obiske bariloških Slovencev v Sloveniji sem spremljala po generacijah. V Bariločah je v letih 1977-1998 živelo skupno 509 Slovencev, od tega je bilo 133 Slovencev prve, 179 druge in 197 tretje generacije.

Skupaj je Slovenijo obiskalo 142 oseb, 61 je pripadnikov prve, 66 druge ter 15 tretje in četrte generacije. Nekateri so jo obiskali že večkrat in jo še redno obiskujejo.

Podatki kažejo na največje število obiskov pripadnikov *prve* generacije, kar je bilo pričakovati, saj je Slovenija njihova rojstna domovina, na katero jih vežejo spomini. Veliko jih je bilo v Sloveniji že večkrat in se še vračajo.

“Moje obiske bi lahko opisal z besedami: vedno bolje! Po letu 1991 so se stvari res spremenile. Moji ženi so celo vrnili imetje! Mislim, da še nekaj bo iz te naše državice.”

“Zelo naju vleče v Slovenijo. Če bi to, kar imava tukaj, imela tam, sploh ne bi razmišljala, ampak bi takoj odšla nazaj.”

“Provič sem se vrnil leta 1991. Prej nisem hotel iti zaradi režima in ne zato, ker bi me bilo strah. Slovenija je še vedno tako lepa,

kot so jo pomnile moje prestrašene otroške oči. Šel bi živeti v Slovenijo, a le če nam vrnejo, kar nam je bilo odvzeto, in poravnajo storjeno krivico."

"Če bi bil mlajši, bi šel živeti nazaj domov. Sem razdvojen, nisem ne t'č ne m'š. Počutim se tujca tu in doma."

Mnogi so dejali, da bi se radi vrnili, a je prepozno. Tu so si ustvarili družine in zgradili nov dom, Slovenijo pa še vedno ljubijo, zato ostajajo razpeti med staro in novo domovino.

Veliko Slovencev pa se v Slovenijo ni nikoli več vrnilo. Nekateri so enostavno hoteli pozabiti na žalostne dogodke (poboje svojcev) in domovinska čustva zakopali globoko v sebi ali nanje sčasoma pozabili. Pomembna ovira pri tem je tudi cena potovanja. Danes, ko so stvari drugačne, pa se mnogi že počutijo prestare za pot. Nekateri si sploh ne želijo obiska, druge spet obdaja občutek negotovosti in strahu.

"Zakaj bi hodila tja? Tam nimam več nikogar, vsa moja družina je tu. Ni dobro pogrevati bolečih stvari. Če bi bila še mlada, ne rečem, a zdaj ko sem stara, nimam po tem nobene želje."

"Če sem odkrit, čutim strah. Imam sicer tam bratrance in sestrične, a nismo v stikih. Po eni strani si želim iti, a se bojim, da bom razočaran. Že štirideset let nisem bil tam in nikogar več ne poznam."

Pri pripadnikih *druge* generacije je že občutiti dosti manjšo navezanost na domovino, so pa tudi izjeme, ki čutijo podobno kot njihovi starši. Druga generacija je, še posebej v slovenskih družinah, živela dvojno življenje: kot Argentinci in kot Slovenci.

Med njimi jih je še vedno precej visok delež, ki so obiskali Slovenijo, mnogi so prišli s starši, veliko pa tudi na lastno željo. Nekateri med njimi ne znajo slovensko. Večina jih v Sloveniji vidi domovino svojih staršev, zato se jim zdi vredna obiska.

"Šla sem, ker sem hotela videti deželo, o kateri sem že toliko slišala. Bila sem res prevzeta in dotaknila se me je tudi čustveno. V mislih sem si predstavljala, da je prav igra usode kriva, da Slovenija ni tudi moja domovina."

"Bilo je zanimivo in še se bom vrnil. A zame več kot takšnega pomena nima. Tja ne bi hotel iti živeti, moja domovina je Argentina. Moram pa priznati, da sem šele v Sloveniji spoznal, zakaj moja mama tako pogreša domovino; res je lepa ta Slovenija."

"Ko sem bila tam, sem resno razmišljala o tem, da bi tam ostala. V Slovenijo sem se zaljubila. Vrnila sem se zaradi staršev in službe. Morda prihodnjič ostanem."

"V Sloveniji sem se počutil kot doma, dobro sem se ujel s sorodniki. Slovenija mi je zelo všeč!"

Med pripadniki druge generacije v Bariločah je izjemen še pojav vračanja nakaterih mladih v domovino svojih staršev. Po letu 1991 se jih je iz Bariloč v Slovenijo za stalno priselilo sedem, od tega šest otrok iste družine. V Slovenijo so prihajali postopoma in si do danes vsi uredili življenje. Nekateri med njimi so se tu že tudi poročili in imajo otroke.

Poleg teh mladih posameznikov pa so se v Slovenjo izselile tudi tri družine.

"Sem smo prišli živeti zaradi moževega dela. Drugam ne bi šli, Slovenija pa nama je z možem že prej bila kot domovina. Po Argentini pa imam še vedno nostalgijo..." je povedala mati ene od priseljenih družin.

Vračanje v domovino staršev je posledica različnih dejavnikov, predvsem subjektivnih, gotovo pa je pri vseh zelo pomembna od staršev prevzeta ljubezen do Slovenije.

Tretja in četrta generacija še odraščata, zato je trenutno Slovenijo obiskalo le 15 njunih pripadnikov, vsi so prišli s starši. Večina je potomcev Primorcev, priseljenih v Bariloče po drugi svetovni vojni, ki ne znajo več slovenščine. To kaže na željo po poznavanju domovine prednikov, čeprav čutijo povsem drugače kot njihovi predniki.

Pri mnogih otrocih je bilo že opaziti navdušenje nad idejo o obisku Slovenije. Starši in stari starši jim pripovedujejo o lepi deželi, kjer so se rodili, in tako mnogi otroci že zelo dobro poznajo Slovenijo. Nakoč me je eden vprašal: *"Ko pridem v Slovenijo, kam naj grem smučat: na Pohorje ali v Kranjsko Goro? Kako star je ljubljanski grad?"* Otrok je bil star komaj 5 let.

Obiski Slovenije so sigurno važen kazalec navezanosti nanjo, a to še zdaleč ne pomeni, da so vsi tisti, ki so jo obiskali, nanjo tudi navezani in obratno. Nekateri si srčno želijo priti v Slovenijo, a do sedaj za to še niso imeli prilike, in jo bodo morda obiskali v prihodnosti.

"Želim si iti tja in spoznati kraj, kjer so se rodili moji starši. Lahko rečem, da sem čustveno navezan na Slovenijo."

SPREMLJANJE RAZMER V SLOVENIJI IN MNENJE O NJEJ

V začetnih letih emigracije je bilo spremljanje razmer v domovini zelo otežkočeno zaradi že omenjenih vzrokov. Z leti so se razmere izboljšale, zlasti po letu 1991 pa so se stiki in vezi z domovino močno okrepili.

Tudi glede tega statistični podatki niso najbolj relevantni zaradi velikega števila majhnih otrok.

Podatki kažejo, da je leta 1998 od skupno 326 Slovencev razmere v domovini spremljalo 164 oseb ali približno polovica. Istega leta je bilo 124 oseb mlajših od 15 let, kar pomeni, da so mnogi med njimi tudi mlajši od 5 let in jih zato nisem upoštevala. Pri mnogih od njih se bo zanimanje za domovino svojih prednikov gotovo še razvilo, saj jih veliko odrašča v slovenskih družinah.

Od 164 oseb, ki so spremljale razmere v Sloveniji, je 51 pripadnikov prve, 86 druge in 27 tretje generacije.

Velika večina oseb iz *prve* generacije ohranja intenzivne stike z domovino preko svojih sorodnikov in prijateljev. Pogosti so obiski, dopisovanja in telefonski klici. Mnenja o Sloveniji so različna; eni jo zelo hvalijo, drugi so do nje še vedno zelo skeptični in nezaupljivi.

"Zdaj je vse bolje, kot je bilo! Slovenijo čaka lepa prihodnost."

"Ni še čisto dobro, a je mnogo bolje kot prej. Kar me moti, je vlada, saj so isti ljudje kot prej. Ta Kučan in Drnovšek, pa to sta bila prej glavna komunista! Glavno pa je, da se zdaj lahko svobodno izraziš."

"Me ne zanima dosti, kaj se dogaja tam. Sploh ne vem kako je zdaj."

"Se zelo zanimam za svojo domovino in redno berem časopise. Zdaj je bolje kot prej."

"V Sloveniji ne bo drugače, dokler bodo vladali isti kot prej. Kdaj bo ta narod dojel, da ga bivši režim še vedno spodkopava?"

"Vsa leta smo se trudili, da bi svet spoznal Slovenijo, kot bi morala biti, kot je sedaj - svobodna! Zdaj je treba ljudem samo še pomagati razumeti razmere - zakaj smo mi izseljenci in da nismo strahopetci in izdajalci, kot se je govorilo in se še govori. Sloveniji moram razkriti pravo zgodovino, potem bo to naša skupna Slovenija."

"Naš čas je že mimo in Slovenija je nekje daleč. Niti mi, še manj pa naši otroci se zanjo ne zanimamo več toliko."

"Spremljam razmere v Sloveniji, a sem vedno slabe volje, ko berem o politiki. Še vedno vlada tista banda..."

"Poznam, kaj se dogaja, in mislim, da še ni demokracije – in je tudi ne bo dokler bo ta vlada."

"Slovenija nas je vedno znova razočarala. Zakaj vedno pišete proti nam? Na oblasti so tisti, ki so naredili zgago, komunisti!"

"V Sloveniji je zdaj vse lepše in boljše. Vse je bolj živo in pozitivno. Kmalu bo čisto O.K. Rabimo še čas...."

"Slovenija se je spremenila, a še vedno je ista zasedba vladujočih. Ni demokracije. Ne moreš se spremeniti v enem dnevu. Imajo v rokah medije in kontrolirajo državo. Mnogi dobrostoječi izseljenci so pripravljani prenesti svoj kapital v Slovenijo, a ga nočejo, ker ne zaupajo vladi."

"V Sloveniji ni v redu. Prvi dve leti po osamosvojitvi je bilo bolje, potem pa je šlo navzdol. Preveč se govori proti cerkvi."

Tudi mnogi pripadniki *druge* generacije so različnih mnenj. Manjše zanimanje za Slovenijo je opaziti pri otrocih mešanih zakonov. Nekateri so do Slovenije povsem ravnodušni in jim nič ne pomeni, drugi pa v njej vidijo svojo drugo domovino in do nje gojijo močna čustva.

"Jaz sem 100 - odstoten Argentinec. Ne čutim se Slovenca in nimam nikakršnih občutkov do Slovenije. Imam sicer stike z njo, zanjo pa se posebej ne zanimam. Ko sem bil majhen, so me preveč posiljevali s slovensko vzgojo, še igrati se nisem smel z drugimi otroki, da se ne bi poargentinil. Pa sem kljub temu postal pravi Argentinec."

"Razmere v Sloveniji spremljam, nisem pa obremenjen s politiko. Nisem fanatično usmerjen k Sloveniji, mi pa nekaj pomeni."

"V Sloveniji še nisem bil, zato težko rečem. Kakor pa se mi zdi, je zdaj dosti bolje kot prej."

"Razmere v Sloveniji redno spremljam in tudi svoje otroke učim slovensko, čeprav je moj mož Argentinec. Stanje se je izboljšalo."

"V Sloveniji razmere še zdaj niso urejene. Tam imam sestro, tako da stvari kar dobro poznam. Vlada je ista kot prej, le drugo ime ima."

"Do Slovenije ne čutim prav ničesar. Lahko rečem, da se mi zanjo kreše! Sploh me ne zanima, kaj se tam dogaja."

"Mislim, da so zdaj razmere dosti boljše kot prej. Ko bom šel tja naslednjič, bo še bolje, v to sem prepričan."

"Zdaj je v Sloveniji demokracija, ne vem pa, če je kaj bolje kot prej. Tam imam veliko prijateljev. Slovenija je v bistvu zelo podobna Argentini."

"Ko sem bila majhna, so me starši preveč izolirali, zato danes nimam takega veselja do slovenstva in Slovenije. Bolj malo spremljam razmere."

"V Sloveniji je še vedno ista ideologija in ni 100 - odstotne demokracije. Se pa stvari počasi premikajo na bolje."

"Jaz Slovenijo čutim kot drugo domovino. Predstavljam si jo po pripovedovanju staršev, verjetno takšno, kot je bila pred 50 leti. Zelo sem navezana nanjo."

"Slovenija je rojstni kraj mojih staršev, kaj več ne vem. Me pa mika iti tja pogledat, kako je."

"Slovenijo čakajo boljši časi. Zadeve se počasi, a vztrajno boljšajo."

Pripadniki tretje in četrte generacije Slovenijo poznajo v glavnem iz pripovedovanja staršev ali starih staršev. Njihove izjave so povsem apolitične in v glavnem poznajo geografska imena.

"Tam so tudi hribi in morje. Najvišja gora je Triglav."

"V Ljubljani je most, na njem pa velik zmaj, ki je zelen. Moja mama je rekla, da je Ljubljana najlepše mesto v Sloveniji."

"Najbolj čudno se mi zdi, da v Sloveniji vsi znajo slovensko. Tu nas nihče ne razume. Če nočemo, da ve, kaj govorimo, se pogovarjamo slovensko. Tam bi se morali špansko, ha ha ... "

"Tam mora biti zelo lepo, to je vse, kar vem. Ati pravi, da bi morali zamenjati predsednika."

Mnenj je veliko in nekatera so si med seboj precej podobna. Pri vsebini izjav je občutiti predvsem razliko med prvo in drugo generacijo. Pri prvi imajo izjave še zelo političen prizvok, pri drugi pa je ta še komaj opazen, gre bolj za komentiranje gospodarskih razmer in odnosa do Slovenije.

Veliko jih je nezadovoljnih s sedanjo politično situacijo v Sloveniji in menijo, da je treba zamenjati vladujočo garnituro. Glede ekonomske situacije pa so skoraj vsi mnenja, da se stvari obračajo na bolje.

VSE JE KONČNO SKRIVNOST

VESOLJE JE SKRIVNOST

Kot profesor moralke na višjem katehetskem semenišču v Moronu sem v letih 2. vatikanskega cerkvenega zbora in po njem iskal drugačnega pristopa do katoliške moralke in njene drugačne predstavitve. Moj prvi priročnik v letih 1959-1963 je bil namreč precej "klasičen".¹ Druga verzija (1963-1967) je bila že precej drugačna, napisana predvsem pod vplivom Vat. II in tedaj bolj poznanih katoliških avtorjev.² V tretji verziji pa sem skušal prikazati nov vidik in sicer "pričevalen" (šp.: testimonial).³

Izhodišče za 2. in 3. verzijo mi je bilo tisto, kar se mi še danes zdi odločilno za to, da kdo postane (ali ostane) veren in sprejme pravo božjo podobo. To izhodišče je v tem, da zaznam, doživim, priznam vse veselje kot skrivnost in potem

-
1. To se pravi, zelo podoben takim moralnim teologijam, kot je bila, npr., Noldinova »Summa Theologiae Moralis«, Herder, Barcelona, 1951. 28. izd.
  2. Npr., B. Häring, *Líneas fundamentales de una teología moral cristiana*, Eds. Paulinas, Madrid, 1969; ali id., *Cristiano en un mundo nuevo*, Herder, Barcelona, 1965.
  3. Imel je tri dele: 1. Nova bit, njen novi dinamizem (Sv. Duh v nas: Rim 6-8); 2. Rast te nove biti v razsežnostih Kristusove ljubezni k večji edinosti z Očetom in k večji odgovornosti za bližnjega (Ef 1-4; Jan 16,28); 3. »Pričevalne drže« sodobnega kristjana, ki naj bi bil božja podoba - gospod(ar)-upravnik in služabnik, ne izkoriščevalec ali zatirjevalec stvarstva -, poklican k priločenju Kristusu s tem, da vse dobiva v njem začetek in konec (Gen 1, 26-28; Jan 16,28; Jan 17, 1-26; 1 Kor 15, 20-28; Rim 8, 28-39) - Za to tretjo verzijo omenjam samo tri avtorje: 1. R. Schnackenburg, »Die sittliche Botschaft des Neuen Testaments, München, Max Hueber Verlag, 1954, v šp. »El Testimonio Moral del nuevo Testamento«, Ed. Rialp, Madrid-México, 1965. 2. A. Hortelano, »La Moral Responsable - Conciencia Moral Cristiana«, Eds. Sígueme, Salamanca, 1969; 3. Jean Fourastié, »Essais de Moral Prospective«, Gonthier, Paris, 1968 1., v šp. »La Moral Prospectiva - La Moral de Ayer y de Hoy y de Mañana«, Ed. Cid, Madrid, 1968.

pričam o njej. Če mi namreč veselje ni skrivnost ampak samo tajnost ali problem, se bom prepričal, da bo nekoč vse dobilo znanstveno razlago, s katero bi bila "podmena o Bogu" odveč.

ČLOVEK JE SKRIVNOST

2. vatikanski cerkveni zbor pravi v poznani *Gaudium et Spes*: "Vsak človek je zase nerešljivo vprašanje, ki ga zaznava nekako v temi." (GSpes, 21. pg.) Prav tako poudarja: "Nihče pa se ne more izogniti temu vprašanju vsaj v nekaterih trenutkih, predvsem v najbolj pomembnih dogodkih svojega življenja. Vprašanje, na katerega v polnosti in s popolno gotovostjo odgovarja samo Bog. Tisti, ki kliče človeka k višjemu spoznanju z bolj ponižnim iskanjem." (ib.)

Tudi človek kot del veseljstva ni skrivnost (z naglasom na i, ne skrivnost z naglasom na o) ali tajnost, ki bi jo človeštvo samo moglo odkriti po desetisočletnem vpraševanju, ali pa posameznik po vseživljenjskem iskanju. Za to mu ne koristi ne znanost ne modroslovje ne nobena druga zmožnost. Zakaj vsak posameznik ima o samem sebi premalo poznanja. Prav tako še zelo malo ve o svoji zvrsti ves človeški rod. O tem imamo dovolj pričevanj znanstvenikov, modroslovcev, lepopiscev in iz vsakdanjega izkustva človeštva na sploh.⁴

Morda je edino, kar zagotovo vemo o človeku, to, da je človek več, kakor o njem vemo ali bomo kdaj vedeli. Npr., moremo se vprašati: kako se je "izoblikoval" duh? Vsekakor mi ne zadošča trditev, da je nekdanj, nekaj in iz neznanih vzrokov kot bodoči človek "skočilo" iz naravnega razvoja "v zgodovino". Denimo, da bi vzeli kot izhodne točke dojme (čutne zaznave), ki nas postavljajo v stik samó s tvarno (fizično) naravo, sestavljeno iz neprestanega menjavanja in medsebojnih vzročnosti, v katerih so vzroki iste vrste kot učinki. Kam bi nas to privedlo? Nikamor, ker nam s tem ni dan dostop do duha! Razlog je v tem, ker v tem območju nimamo orodja, s čimer bi ga mogli doumeti.

Ta skrivnost se samo še poveča, če se vprašamo po smislu življenja, najsibo svojega lastnega ali vsega človeštva. Ne morem sprejeti, da bi bil človek "nepotrebna strast" (Sartre). Slutim,

---

4. Spomnimo se samo Alexisa Carrela, predvsem pa na toliko sodobnih, posebno postmodernistov.

da ima moje življenje nek smisel, ki je (po K. Jaspersu) - "transcendentalen". Tim. dunajska šola (V. Frankl) postavlja za vzrok občutka krivde in duševnih bolezni (nevroz) to, da človek ni našel smisla svojemu življenju, ali pa ga je izgubil.

Vsako spoznanje me na nek način obvezuje in obenem vzpostavlja občevanje z drugimi (M. Oraison). Čutno spoznavam, da sem navezan na vesolje, iz katerega "bi naj izšel" duh. Toda kakšno je razmerje med obema?

TEŽENJE K VEDNO VEČJI UREJENOSTI

Človek spoznava in priznava, da je del stvarne narave. Vendar je človek najpopolnejši povzetek (sinteza) vesolja v trajnem razvoju, ker je v njem ponotranje (internalizacija) preseglo ponotranje vseh drugih stvari. Tako se človek sicer čuti del narave, a zaveda se tudi, da mu je zaradi njegove sposobnosti (po)vračanja k samemu sebi in vase (refleksiji) dana možnost in dolžnost, da razlaga naravo, in da ima tudi odgovornost za vesoljstvo. Ko človek razlaga naravo, se zaveda, da je raziskovalec danega, in ne nekak iznajditelj v smislu absolutnega idealizma. Vendar, medtem ko se zmeraj bolje zaveda svoje odgovornosti za naravo, tudi ve zmerom bolje, da jo lahko spremeni v majhen raj na zemlji, ali pa jo uniči s svojo priučeno in pridobljeno silo, ki jo je iztrgal naravi.

Tako bi se človek moral čutiti povezanega s stvarnim vesoljem po zgledu sv. Frančiška Asiškega. Moral bi se zavedati svojega človeškega dostojanstva, dvignjenega nad vse stvarno. Moral bi biti "glas" vesolja, njegov pravilni razlagalec. Prizadevati bi se moral, da bi razvoj vesolja šel po poti, ki bi bila skladna z dejstvom, da v svetu vlada, ali je vsaj vse napeljeno v nek red, kozmos (κοσμος), in ne v nered, kaos (χαος). To se pravi, da bi se moral truditi za to, da bi vesoljni razvoj odgovarjal njegovemu notranjemu redu, ki se razvija v skladu z lastnimi zakoni, pa tudi z vedno večjimi zmožnostmi, ki si jih človek pridobiva.

Priznati, da je v vesolju nek notranji red, pomeni, da vesolje ni nek nesmisel sam v sebi in v svojem razvoju, ampak da tudi stvarna narava vsebuje neko skrivnost. "Svet je misel, ki ne misli, odvisna od Misli, ki se misli" (Lavelier).

Ako sprejmemo trditev, da vesolje vsebuje neko skrivnost (to se pravi, da ima nek smisel, ne sam v sebi, ampak zunaj njega),

morda nehote in vključno sprejemamo, da je svet ustvarjen. S tem postajam priča za obstoj Boga Stvarnika, ki je različen od veselja in vendar njemu najbolj notranje prisoten.

S tem priznam, da je stvarstvo **skrivnost vere**: obstoji v odvisnosti od Boga in prav v tej odvisnosti je njegova ustvarjenost pa preobstoje in razvoj. Svet je **skrivnost ljubezni**. Kakšen drug razlog bi bilo mogoče najti za njegov obstoj? Končno je stvarstvo tudi **skrivnost upanja**: ni vse nesmisel, ki ne vodi nikamor; ves razvoj je uravnan v nek končni cilj.

Vse to zame pomeni, da bi morala biti moja temeljna drža popolna odvisnost od Boga, ki dobiva svoj izraz v bogočeščenju (adoraciji). Ta misel me ne ponižuje, ampak mi daje možnost živeti z zavestjo sreče, da prihajam od Boga. Zato tudi vem, kam naj uravnavam svoje korake. Moje življenje tako dobi smisel. "Kristjan je tisti, ki ve, kaj hoče." (P. Claudel)

Znaki časa (καιρος) danes zahtevajo, kot morda še nikoli ne, da pričujem o skrivnosti stvarstva; da živim kot ustvarjeno bitje; da priznavam pravega Boga in pričujem o njegovi pravi podobi, ki je Prisoten in Odsoten obenem; o Vedno Večjem Bogu ("umrl" je magični, človeku podoben – antropomorfološki - bog, bog-narava ipd.); o Besedi in Molku. Danes spet moramo biti brezbožci (ateisti) v pomenu kristjanov 2. stoletja, ki so zavračali razne bogove-malike. Zato ne morem trditi, da je Bog narava ali človek, ali da bi bil Bog jaz ali ti ali vse človeštvo, najsibo sedanje ali prihodnje ali vse v celoti.

SKRIVNOST VESOLJSTVA IN SKRIVNOST

Govorim o **skrivnosti**, ker stvarstvo (s človekom) ni kak problem (skrivnost, tajnost). Noben problem me ne zadeva bivanjsko. Vsak problem je prej ali slej mogoče rešiti, to se pravi, mogoče ga je delno matematizirati, ali opisati na kak drug znanstven način, in s tem omejiti na znanstvene obrazce. Skrivnost pa me obdaja, preveva, presega, in sem vanjo bivanjsko vključen ter za njo zadolžen (G. Marcel).

Skrvnost se pojavi tedaj, ko sem osebno eden izmed predhodnih prvin vprašanja. Razrešitev tega vprašanja se ne dobi v redu pojmov, marveč v življenju. Zato potrebujemo vse življenje, da ga kolikor toliko najdemo in vsaj delno razrešimo. To, da je stvarstvo skrivnost Boga samega, ne pomeni, da bi se človek moral odreči vsakršnemu poskusu razumevanja. Vsekakor pa

se ne moremo odreči življenju. Toda v tem primeru odpoved pomeni začetek rešitve. Rešitev je v tem, da sprejemem svojo odvisnost. Ta odvisnost pa je predvsem svoboda za to, da sprejemem odgovornost za stvarstvo in s tem postanem nekako sostvarnik oz. nadaljevalec ustvarjanja.⁵ Tako kot se razvija stvarstvo, se razvija in "nareja" človek, ki bi naj postajal bolj človek (človečenje), pa tudi bolj človečanski (človečanjenje). Zato je razumljiva opredelba (Sertillange): npravno je to, kar človek mora storiti z ozirom na to, kar mora postati.

Živeti v skrivnosti pomeni živeti z vprašanji, ne z odgovori; pod znakom vprašaja, ne pa trdilne pike ali celo klicaja. Dejansko nihče ne ve, zakaj se je rodil določenim staršem in v določenem času. Konec koncev nihče ne ve, zakaj se mu je dogodilo eno ali drugo, ali zakaj in čemu se mu dogaja. Morda se včasih razjezi in kriči zoper svojo "usodo", ali pa se ji morda fatalistično preda. Morda je izmed stotin možnosti izbral le eno, ali mu je bila dana ena sama. Morda bo šele v onostranosti zvedel, zakaj in čemu to ali ono. Toda zgodi se včasih, da človek pogleda nazaj – in na vsem lepem mu postane vse jasno. Če je veren, se bo zelo verjetno zahvalil božji Previdnosti, da ga je – spoštuje njegovo svobodo – tako "spretno" vodila v prav tisto, kar sedaj uvidi kot zanj najboljše, ali sploh edino sprejemljivo. Morda prav tisto, kar je svojčas najbolj zavračal.

BOŽJI MOLK

Zakaj tako? Zato, ker "Bog tako rad molči", kot sem nekoč zapisal ob koncu nekega dela. Dejansko bi bilo mogoče bolje, ako bi bil zapisal: **Bog pa je molk**. Res nam neprestano govori na tisoče načinov, po naravi, po bližnjih ali (za tiste, ki ga sprejemajo) v razodetem nauku po Cerkvi.

Toda dejansko za veliko večino vedno molči. Še kadar govori, govori po prerokih, po Kristusu in apostolih. Ali pa po kakšnih posebnih božjih izvoljencih (zasebna razodetja), katerim nismo dolžni verovati. Naš Bog je molčeči Bog, ki ne govori ne po blisku in gromu, ne z grmečo ali blago besedo. Pač pa nas

5. S tem gledanjem bolje razumemo, kako da sveto pismo nakazuje več človekoslovij ali antropologij (Gelin).

navdihuje z novim in edinim zakonom, ki je v nas, in za katerega sv. Pavel pravi, da je Sveti Duh.

Pred skoraj 40 leti sem slovenskim akademikom predaval o božjem molku. Ne vem, koliko je komu koristilo. A ni dvoma, da je bilo zame globoko doživetje, skoraj neke vrste osebno razodetje.⁶ Kasneje sem se še bolj utrdil o tem prepričanju-verovanju, ko sem znova prebral Charles Moellerjevo Literaturo 20. stoletja, predvsem 1. del s podnaslovom Božji molk, v katerem razčlenjuje pisce kot Camusa, Gidea, A. Huxleya, S. Weil, Grahama Greena, Julien Greena in Bernanosa.⁷

Zame je odtelej vse postalo jasno: ali svet vsebuje skrivnost ali ne. Če je ne, se omejim na to, kar mi nudijo znanosti, ali do česar prihaja vedno večja človekova sposobnost, da spreminja svet – in celo samega sebe. Kar ga lahko vodi tudi do uničenja njegovega sveta in človeškega rodu. Če vesoljstvo vsebuje globoko skrivnost, in če to sprejemem, sem v nekem pogledu, dejansko v najbolj osnovnem, že veren. Do odločitve za osebnega Boga potem pridem kasneje – ali nikoli. Toda s tem se mi je odprla prva in najvažnejša pot.

Seveda bo marsikdo videl skrivnost samo v človeku. Tudi to zadostuje! Če se mu zazdi človek nerešljivo vprašanje, je prav tako stopil na pot iskanja Boga, v človeku in zunaj njega. Toda naj se ne ustavlja pri misli, da je človek samo uganka ali tajnost, ki jo bo s časom razrešil s svojim razumom. Razum rabi za marsikaj, a ne za razumnost, ki mu je prepogosto manjka. Tukaj spet lahko ponovimo Chestertonove besede: "Norcu ne manjka razuma, razum je edino, kar mu je še ostalo."

Haedo, na cvetno nedeljo 2004

Haedo, 10. marca 2004

---

6. Žal se je moj daljši spis o božjem molku nekje izgubil. Mogoče zato, ker je bil pisan v slovenščini in mu nekdo ni prisodil nobene pomembnosti. Morda zato, ker nisem imel denarja za samozaložbo. To se pač dogaja. Ko sem po naročilu in po zgledu dr. F. Gnidovca, ki je napisal knjigo o Mariji, spisal neke vrste jožefologijo z naslovom »Jožef iz Nazareta«, se je izgubila nekje v slovenskem dušnopastirskem uradu ali kakemu »šefu« ali »uradniku« v njej, čeprav imam ohranjen prvi zapis.

7. Littérature du XXe. siècle et christianisme, Ed. Casterman, Paris et Tournai; šp. prevod Literatura del Siglo XX y Cristianismo, Ed. Gredos, Madrid, 1960, 3.

IRENA AVSENIK NABERGOJ*

CANKARJEVE POTI K SLOVENSKEMU ČLOVEKU, K SEBI IN BOGU

UVOD

Naravne lepote vrhniške pokrajine med mehko sanjavim Ljubljanskim barjem in trdim, pustim, a z lepimi gozdovi poraslim Krasom, s cerkvami sv. Pavla, sv. Lenarta in sv. Trojice, z »enajsto šolo pod Klancem« in romantičnimi dolinami z izviri Ljubljane, teman in košat smrekov gaj Tičnice s tihimi stezicami (prim. črtico *Tičnica, Podobe iz sanj*) so Cankarja priklenili na slovensko domovino s tisoč vezmi. Prelepo naravno kotlino Močilnika, ki jo je v tisočletjih izdolbla razdirajoča sila vode, skupaj s šumečim potokom, ki se čez mahovje izteka v globel, še posebej pa kotiček pod leseno kapelo s kipom Svetega Antona v Puščavi si je Cankar že v otroštvu izbral za prostor, v katerem je samotno posedal in snoval svoje prve pesmi in novele. To lepoto rojstne pokrajine je poslej vse življenje nosil v srcu in jo slikal v svojih delih, s pridihom čudežnih bajk iz ljudske domišljije, ki so se že v davniini spletle okrog nje, in svojih otroških doživetij, ki so v njem ostala za vselej neizbrisno živa. Še v dunajskih letih so se v njegove pripovedi risale podobe Starega mlina (prim. črtico *Vaški farizej*), cerkve na *Žalostni gori* (prim. roman *Na klancu*), tolikokrat omenjene vrhniške farne cerkve svetega Pavla, v kateri je bil tudi za ministranta (črtici *Greh, Ministrant Jokec, cikel Moje življenje*), ali pa podružnične cerkve sv. Lenarta in vsa doživetja, povezana s temi čudežnimi kraji pisateljevega otroštva in mladosti.

* Doktorica znanosti s področja literarnih ved (Oddelek za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani), raziskovalka na Oddelku za Sveto pismo in judovstvo Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, Poljanska 4, Ljubljana, Slovenija.

Cankar je vse življenje ostajal duhovno zakoreninjen na svoji zemlji, o kateri je v *Kurentu* zanosno dejal:

O domovina, ko te je Bog ustvaril, te je blagoslovil z obema rokama in je rekel: »Tod bodo živeli veseli ljudje!« Skopo je meril lepoto, ko jo je trosil po zemlji od izhoda do zahoda; šel je mimo silnih pokrajin, pa se ni ozrl nanje – puste leže tam, strmé proti nebu in prosijo milosti. Nazadnje mu je ostalo polno perišče lepote; razsul jo je na vse štiri strani, od štajerskih goric do strme tržaške obale ter od Triglava do Gorjancev in je rekel: »Veseli ljudje bodo živeli tod; pesem bo njih jezik in njih pesem bo vriskanje!« Kakor je rekel, tako se je zgodilo. Božja setev je pognala kal in je rodila – vzrasla so nebesa pod Triglavom. Oko, ki jih ugleda, obstrmi pred tem čudom božjim, srce vztrepeče od same sladkosti; zakaj goré in poljane oznanjajo, da je Bog ustvaril paradiž za domovino veselemu narodu, blagoslovljenemu pred vsemi drugimi. Vse, kakor je rekel, se je zgodilo; bogatejši so pač drugi jeziki; pravijo tudi, da so milozvočnejši in bolj pripravi za vsakdanjo rabo – ali slovenska beseda je beseda praznika, petja in vriskanja. Iz zemlje same zveni kakor velikonočno potrkanje in zvezde pojó, kadar se na svoji svetli poti ustavijo ter se ozro na čudežno deželo pod seboj.¹

Cankar je s svojimi deli pogosto postavljaj zrcalo slovenskih ljudi in naše zemlje. Prav čudna je ta naša domovina, kakor jo pisatelj riše v starodavni pripovedki *Kurentu*; in tudi njeni ljudje so čudni – hrepenenja in iskanja polni, ko pa pridejo na cilj, pa malodušni. Kurent pa je slovenske matere sin. Kot otrok ni za nobeno rabo; ker mu ni usojeno, da postane cesar ali pa papež, postane godec. In naposled proda svojo dušo zlobnemu duhu za čarobne gosli, da z njimi razveseljuje ljudi, zgarane in izpite od težaškega dela v rudnikih, po tovarnah... Kurent hodi s svojimi goslimi po domovini in vidi hrepenenje slovenskega človeka, da bi po tisoč urah trpljenja, ki ga je ta siromak dolgo hranil in spravljal, dokler ni bil skedenj poln in prepoln – doživel uro prešernega veselja. Vidi pisano procesijo slovenskih romarjev, ki se vije po romarski poti; srca so polna

pobožnosti in vdanosti, na ustih prošnja in molitev. Romajo k Materi Božji, da ji potožijo svojo bridkost. Toda še preden trdni dosepejo do oltarja, zaslišijo Kurentove gosli in njihov zgarani korak se spremeni v lahkotni ples. Romar se pokriža pred oltarjem tako malomarno, da je komaj križu podobno, pomoli svojo molitvico tako urno, viharo, da izpusti skoraj polovico besed, in ko godrnja češčenomarijo, ne misli na Mater Božjo, temveč na krčmo. Pod Marijo pa sloni angel in mežika: »Nisi prišel, da bi molil in delal pokoro, ampak prišel si, da bi se brez skrbi napil in da bi zraven še odpustkov bil deležen.« Tako Cankarjev Kurent hodi po domovini in vidi vse. Mehkobo in hrepenenje slovenskega človeka vsaj po eni sladki uri za tisoč ur trpljenja. Slovensko naturo, mehko in žalostno v trpljenju, prešerno vriskajočo v malem veselju.

1. DOM CANKARJEVEGA OTROŠTVA IN TESNOBA NJEGOVE PRVE ŽIVLJENJSKE POSTAJE:

Ivan Cankar med Vrhniko, 1876-1887, in Ljubljano, 1888-1895/96

Skoraj vsak Cankarjev spomin na otroštvo in dom pa spremlja grenko občutje domače revščine, romanja z enega siromašnega bivališča v drugo še siromašnejše, spremljajo ga materine solze in njene prošnje za podporo pri bogatejših meščanih, občutki sramu in krivde, pa vendar v isti sapi sreče in ljubezni ter idealnih sanj o prihodnosti. Že v otroštvu se je začelo Cankarjevo romanje - iz požgane lesene, s slamo krite hiše na Klancu, kjer je do pisateljevega tretjega leta starosti družina vendarle še solidno živela, do bivanja v raznih zapuščenih hlevih in stanovanjih na Bregu, na Hribu in na Vasi, ki bi jih sploh težko imenovali stanovanja. Kot pisatelj sam pravi, je bilo njihovo bivališče na Vasi »zadnja postaja do občinske ubožnice«. ² Po drugi strani pa je Ivan Cankar že kot otrok začel svoje večno romanje za sanjami. Iz popolne revščine domačega kraja se je najprej odpravil v ljubljanske šole. Z izsanjano podobo Ljubljane, z »najlepšo podobo« svoje mladosti, o kateri mu »niso pripovedovali«, temveč si jo je »sam ustanovil« in je bila »sijajna

2. Prim. Cankarjevo črtico *Sreča*.

brez primere«, se je Cankar odpravil na svojo umetniško pot.³ Tako je vsak teden dolge štiri ure peš romal po »cesarski cesti« z Vrhnike do mesta in nazaj, po poti, na kateri je počasi poznal že vsak kamen in vsak kanton. Že na tej poti se je v njem prvič porodila nemirna slutnja, da je njegovo življenje eno samo večno romanje od postaje do postaje, brez konca. Ta motiv nemirnega romanja se je odtlej pojavljal kot stalnica v številnih njegovih delih.⁴

S prihodom v ljubljanske šole, v intelektualno okolje, med izobražene ljudi je hotel pozabiti na mračne dogodke svojega siromašnega otroštva. Pred sošolci v realki se ni hotel počutiti manjvrednega, in v tem zavračanju siromaštva je pred njimi celo zatajil svojo siromašno mater, ko ga je ta pričakala pred šolo, kot se z občutjem hude krivde spominja v sicer tretjeosebni črtici *Njegova mati*. Toda obljubljene podpore, ki so mu jo vrhniški malomeščani obljubili kot najboljšemu učencu, izvrstnemu deklamatorju in risarju ob njegovem odhodu na ljubljansko realko, ni bilo. Tako je bil Cankar tudi v Ljubljani obsojen na grenko romanje od enega do drugega bivališča in tako naprej. Ko je sprva v Ljubljani bival v skromnem bivališču pri očetovem polbratu stricu Šimnu,⁵ ki ni varčeval s pretepanjem, in

---

3. Leta 1888 je Cankar prvič prišel z Vrhnike v Ljubljano, v mesto, ki je dajalo vitez provincialnega avstrijskega središča, vendar je obenem vse bolj prevzemalo vlogo slovenskega kulturnega središča. Pisatelj je gojil do Ljubljane veliko ljubezen in to ljubezen ohranil vse življenje (prim. povest *Kurent*). Hodil je na ljubljansko realko, na kateri so v tistem času poleg napetih nemškonacionalnih profesorjev tudi zavedni slovenski profesorji (Fran Levec itn.). V začetku je imel nekaj težav zaradi nemškega jezika, nato je bil dve leti odličnjak, pozneje povprečen dijak. Na splošno se je svojih takratnih profesorjev z veseljem spominjal, predvsem Frana Levca in Simona Rutarja; nasprotno pa ni maral kateheta Janeza Gnjезде, saj ga je v svojih delih imenoval celo »hudobnega človeka« (CZS XVII, 4-5) in celo »podobo satana, zavrženega angela« (CZS XVII, 324-326), saj ga je v višji realki vedno preganjal, češ da je pokvarjen dijak.

4. Podobno je podoživljal tudi materino romanje po isti poti, ko mu je ob vsakem vremenu peš (ker ni bilo denarja za voz) najmanj enkrat na mesec romala k njemu in mu ob vsakem vremenu prinašala v mesto oprano in zašito perilo, včasih pa tudi kako s stradanjem prihranjeno desetico.

Materino romanje po tej poti opisuje v pretresljivih in čustveno nabitih črticah *Mladost*, *Moje življenje*, *Večerne sence*, *Ottakring*, *Hoja v šolo*.

5. Šimen Cankar je bil po značaju pravo nasprotje svojega polbrata Jožeta (Cankarjevega očeta). Bil je narodni izkoreninjenec, nemškutar; nemščino je uradno priznal kot svoj občevalni jezik. Nazadnje je deloval kot uradni

njegovi ženi, ki je imela v hiši prvo besedo ter gojila še posebno sovraštvo do revnega dijaka,⁶ je to v njem povzročalo težo hude in stalne duševne depresije, in želel si je domov. Leta 1889 ga je stric sam grdo odslovil, in Cankar je sestradan in premrl peš pribežal domov na Vrhniko, s sklepom, da se ne vrne več v Ljubljano. Toda mati ga je prepričevala o smiselnosti vztrajanja na študijski poti, kljub vsemu hudemu, ki ga mora prestajati, in mu priporočala molitev, češ da bo mu Bog pomagal v vseh preizkušnjah.

Tako se je Ivan skupaj z materjo znova vrnil v samotno ljubljansko življenje, k novi, strogi gospodinjji Merjašičevi, pri kateri je v letih 1890-1892 skupaj z več drugimi dijaki imel le pravico do postelje čez noč, sicer pa je bil brez redne hrane in zavetišča.⁷ Takrat je doživel dogodke, ki jih opisuje v črticah *Desetica, Mater je zatajil, Rožni venec* in drugih. Tudi v tem okolju se je slabo počutil, saj mu je gospodinja pogosto grozila, da ga bo postavila na cesto, ker mati zanj ni mogla redno plačevati najemnine.⁸ V letih 1892/93 je Cankar zapustil to gospodinjjo in se skupaj z bratom Karlom nastanil pri novem gospodarju Antonu Repovšu v Florjanski ulici. V tem okolju se je močno literarno razživel.⁹

---

sluga pri okrajnem glavarstvu v Ljubljani. Bivanje pri stricu Šimnu ga je napolnjevalo z depresivnostjo, in v več delih se spominja svojega stradanja in surovega ravnanja, ki ga je bil tam deležen (prim. črtico *Stric Šimen*, v kateri je opisal nečloveško ravnanje strica Šimna z njim; črtico *Na pragu*, v kateri opiše strica Šimna, njegovo ženo in hčer; Šimna pa je opisal tudi z likom Novljanovega gospodarja v povesti *Življenje in smrt Petra Nooljana*).

6. Prim. F. Dobrovoljc, *Cankarjev album*, Založba Obzorja, Maribor 1972, 245.
7. Nova gospodinja Ana Merjašičeva je pri dijakih s svojo dolgo suho postavo zbujala strah. Cankar je moral zanjo vsako nedeljo hoditi k franciškanom »držat prostor«⁸ že uro pred začetkom »popoldanskega nauka«, nato pa stati poleg nje ves čas cerkvenega obreda. Prim. F. Dobrovoljc, n. d., 245.
8. Prim. F. Dobrovoljc, *Cankarjeve ljubljanske »izbe«*, Slavistična revija, Ljubljana 1950, 146.
9. Za seboj je imel že objavo pesmi v *Vrtcu* (1892), začel je sodelovati pri Mahničevem Rimskem katoliku (1893), Slovencu (1893) in Ljubljanskem zvonu (1893); začel je pisati tudi prvo prozo. V letih 1892/93 je vstopil tudi v skrivno združenje Zadruga, eno najpomembnejših slovenskih dijaških društev, ki so bila takrat sicer strogo prepovedana. Iz tega društva je izšla četverica pesnikov moderne: Ivan Cankar, Oton Župančič, Dragotin Kette, Josip Murn – konec 19. st. so povsem prerodili sklovensko književnost. Še prej je bil v društvu Sloga. Imel je veliko nastopov, predavanj, na katerih je bral svoje pesmi, prozo, kritike, prevode.

Toda leta 1895 je Ljubljano prizadel potres in Cankar je spet ostal na cesti. Tako je bil obsojen na bivanje po zasilnih barakah, ki so jih postavili na Ledini za ljudi brez stanovanja; tam se je okužil oziroma zbolel za garjami, tako da je moral v bolnišnico. Zaradi bolezni ni mogel maturirati v roku, temveč je maturo opravil leto dni pozneje. V obdobju bivanja v barakah se je prehranjeval pri ljubljanskem županu dr. Tavčarju ter pozneje v Ljudski kuhinji pri zastojkarski dijaški mizi.

2. PRVO SREČANJE Z DUNAJEM (1896) IN MATERINA SMRT (1897)

Cankar se je jeseni 1896 vpisal na tehniško visoko šolo na Dunaju, a je študij kmalu opustil ter se posvetil pisateljevanju. Dunaj je kot milijonsko cesarsko mesto ob Donavi nanj napravil mogočen vtis z razgibanim velemestnim vrvežem. V tamkajšnjih kavarnah, gledališčih, na razstavah in drugod so se zbirali književniki in umetniki z vseh vetrov avstro-ogrske monarhije in razpravljali o vprašanjih umetnosti in življenja. Vse to je v njem zbudilo opojno navdušenje in entuziazem. V tem času je stanoval na Schönburgstrasse v desetem okraju. Na Dunaju je takrat deloval literarni klub, ki se je konec leta 1896 na pobudo Govekarja ustanovil z namenom, da bi pospeševal slovensko literaturo v takrat moderni realistični in naturalistični smeri. V tistem času Cankar še ni občutil trpkosti tujine in izkoreninjenosti iz rodne zemlje. V intelektualnem navdušenju se je hitro prilagodil novemu okolju in zaradi novih izzivov manj občutil tujino. Kmalu po vrnitvi z Dunaja ga je prizadel usodni dogodek smrti njegove matere in poslej je čutil, da nima več pravega doma, po katerem bi hrepenel. Ob materini smrti ga je navdala grenka žalost in negotovost, kot je zapisal:

»... Kam naj se obrnem, kaj naj počnem? Kdo naj mi svetuje, kadar omahujem med blagim in hudim? Kdo naj me odslej tolaži, kadar položi nesreča svojo železno roko na mojo ramo? Kdo naj se veseli mojega napredka in moje sreče? ...«¹⁰

Cankar je poskrbel za materin pogreb; plačal ga je z denarjem, ki ga je dobil vnaprej za svojo prvo pesniško zbirko *Erotiko*,

ki je bila v slovenski javnosti zaradi svoje moderne vsebine po vzoru francoske dekadence tako strogo obsojena, da je doživela požig približno 700 izvodov. Cankarja je požig njegove prve knjige zelo prizadel in verjetno je to tudi eden izmed razlogov za njegov odhod na Dunaj. Z njo si je namreč v slovenski kulturni javnosti neupravičeno nakopal slab sloves hedonista in pohujšljivca mladih literatov, čeprav v resnici v svojih pesmih ne slavi čutnosti, temveč opisuje sočutje do nesrečnih prostitutk in nezakonskih mater, ki jih življenje zaradi socialne krivičnosti porine v najgloblje socialno in duševno dno, iz katerega ne najdejo nobenega izhoda več. Zaradi nerazumevanja njegove temeljne ideje sočutja do zavrženih ljudi, ki jo Sveto pismo posreduje s prilikom o Kristusu in prešuštnici, se je Cankar čutil prizadetega. Požig *Erotike* je bil najverjetneje tudi povod za njegovo tako neizprosno kritičnost do slovenskih razmer, kot jo izraža v svojih dunajskih delih, in za njegovo vse pogostejše izraženo prepričanje, da slovenske ljudi še najbolj utesnjujejo napačno razumljene katoliške dogme in tuja oblast.

Po materini smrti so se Cankarjevi domači počasi razkropili po svetu, večinoma so odšli v Pulj k Ivanovi sestri Ivani. Za pisatelja je bilo to najhujše in najbolj moreče obdobje v njegovem življenju. Izmenično je bival na Vrhniki in v Ljubljani. Na Vrhniki ni mogel dolgo strpeti zaradi zlobnih govoric zaradi neuspeha pri študiju na Dunaju. Skupaj z bratom Karlom in bratrancem Izidorjem Cankarjem je bival v Streliški ulici v Ljubljani, pri neizobraženi, nepismeni in zelo pobožnjakarski gospodinji Marjeti Božičevi. Cankar ji ni bil všeč; ko se je sprl z njo, je šel živeti v Vodmat. V tem času je živel od honorarjev, ki jih je prejemal za svoje feljtone v Slovenskem narodu in Slovencu, in od ostanka honorarja za *Erotiko*. Hranil se je v Ljudski kuhinji in na splošno se mu je godilo slabo. Začel je iskati zaposlitev, pri tem mu je pomagal Govekar, toda neuspešno. Aprila 1898 je dobil mesto risarja nekje v Ljubljani; tam naj bi ostal do oktobra, pa ni vzdržal dolgo. Živel je v hudi stiski za denar in v hudem pomanjkanju in bil zato v letu 1897/98 večkrat prisiljen prenočiti v Cukrarni,¹¹ nato pa se je odpravil za domačimi v Pulj in stanoval pri sestri Ivani v kletnem stanovanju. V Pulju so mu sorodniki skušali najti službo, vendar neuspešno. Pod pritiskom materialnih skrbi je po vrnitvi iz

11. Opisuje jo v črtici *Julija*, noveli *Popotovanje Nikolaja Nikiča*, *Življenje in smrt Petra Novljana*, četrto poglavje *Nine* ter prvo in tretje dejanje drame *Lepa Vida*.

Pulja še nekaj mesecev bival pri teti v Vodmatu. Življenjski pogum mu je upadal in vse ostreje je čutil, da je z materino smrtjo dokončno umrla tudi njegova mladost. V hudi stiski za denar in duševno izgubljen ni imel nikjer več obstanka, kakor se ga iz te dobe spominja A. Pečanov, ko o njem zapiše: » ... Beži po ulici, kakor da išče nečesa ... kakor da išče misli, ljubezni ... da išče duše ... Oči, globoko udrte in motne, mu nemirno begajo po ljudeh ... le zdaj pa zdaj se ustavijo na kakem bitju, ki pa je večji del žensko. ... Včasih sem ga srečal, kako dopoldne neštevilnokrat kot furija leta sem in tja.«¹²

Ko je umrla mati, so Ivana začela mučiti huda občutja krivde pred njo, povezana z občutji praznine, samoodtujenosti in nesmiselnosti bivanja. V svojih takratnih delih je izražal pesimistična razmišljanja o tem, da ga nihče več ne potrebuje in da ga nihče več ne ljubi. Obtožujoče je priznaval, da ne zna živeti, da ne zna ljubiti in da ni ljubil niti svoje matere, ker se je samopašno zaklepal v svoje puste misli.¹³ Sklene, da je edini izhod za njegovo življenje beg, kakor zapiše:

... »Kar beži!« je reklo v meni. Kar beži iz teh krajev trohnobe in smrti! Kajti vse, kar je bilo – trohnoba in smrt! Na vsakem koscu kruha materina solza; v vsakem pogledu tiho očitaje; z vsako besedo grenek vzdih ...¹⁴

Brez rednega bivališča, pogosto lačnega in neuspešnega v iskanju zaposlitve tako v Ljubljani kot tudi v Pulju ga nič več ni vezalo na rojstni kraj. Tako je novembra 1899 odšel na Dunaj za dobo skoraj enajstih let.

3. CANKARJEVA DRUGA ŽIVLJENJSKA POSTAJA:

Cankarjevo doživetje tujine med njegovim bivanjem na Dunaju 1898/99-1909

Ko se je Cankar leta 1899 preselil na Dunaj, da bi tam laže in bolj nemoteno uresničeval svoje modernejše literarne zamisli,

---

12. Prim. [Anton Kristan] Z. Pečanov, *Ivan Cankar* (Načrt), Nova nada, Zagreb 1897/98, 163; ustni podatki dr. Izidorja Cankarja (12. 2. 1951). Prim. F. Dobrovoljc, n. d., 258.

13. Prim. I. Cankar, *Moje življenje*, XI, ZD 22, 41.

14. Prim. I. Cankar, *Moje življenje*, XII, ZD 22, 43.

je kljub zelo uspešnemu in plodnemu pisateljskemu delu čutil veliko domotožje in odtujenost od domače zemlje in ljudi. Čeprav je bil do duhovnega stanja in še posebej do slabega položaja umetnika v domovini pogosto zelo kritičen, pa v resnici nikoli ni prenehal misliti na svojo domovino in je pravzaprav ves svoj literarni opus namenil duhovnemu dvigu slovenske kulture, literature in jezika.¹⁵ Že kmalu po prihodu na Dunaj je z vso trpkostjo občutil, kaj pomeni biti izkoreninjen iz domovine. To ga je navedlo, da je o domovini vse več premišljal in o njej pisal.¹⁶ Po drugi strani pa je v novem okolju našel priložnost za mirno in neobremenjeno uresničevanje svojih pisateljskih načrtov.¹⁷

V novem okolju se je sprva nastanil v devetem okraju, pri neki Italijanki, toda soba zanj je bila predraga. Tudi na tamkajšnjo filozofsko fakulteto se kljub prvotnim načrtom ni nikoli vpisal, nekaj zaradi sredstev, predvsem pa zato, ker se je povsem predal literaturi. Kmalu se je nastanil v Ottakringu pri Löfflerjevih, v pravi stanovanjski kasarni s petintridesetimi stanovanji; stanovanje je poleg kuhinje obsegalo še sobo in kabinet. Gospodinja Albina, imela je štiri otroke, je bila češkega rodu; od svojega

-
15. Tako je v *Beli krizantemi* o slabem položaju umetnika v domovini denimo zapisal: »Brezpravna svoboda umetnikova je vsa njegova radost in bridkost; zaradi nje ga družba zaničuje, zaradi nje on družbo sovraži ... To razmerje med umetnikom in družbo je v naših krajih posebno krepko izraženo. Kajti ozka je naša domovina, podobna klepetavemu, opravljevemu mestecu. Bahavost in oholost družbe je v takih mestecih neizmerno pretirana; in prav tako pretirano je zaničevanje do brezdomnih, brezpravnih popotnikov ...« Gl. I. Cankar, *Bela krizantema*, ZD 24, 254. Namesto resnične umetnosti naj bi v domovini prevladovala tako imenovana »papirna učenost«, ki pa je v svojem bistvu prazna, saj ne temelji na načelu resnice.
16. Podobno kot je »izgnanstvo Judov ... le poživiljalo njihovo navezavo na dom (Ps 137, 1-6). Od tod so živ uvid in porast zahteve: človek ima pravico na domovino!« Prim. K. V. Truhlar, *Leksikon duhovnosti*, geslo: *Domovina*, 144.
17. Tako je v pismu svojemu bratu Karlu že ob svojem prvem obisku Dunaja zapisal: » ... Kako sem se z vso dušo zakopal v to dunajsko življenje! Tukaj je zrak ves drugačen, vse je širje in svobodnejše, in zato se razširi tudi obzorje. Opomniti pa je seveda treba, da kdor prej ni imel nobenega obzorja, se mu tudi nič razširiti ne more. Naravno! ...« Gl. I. Cankar, pismo bratu Karlu z Dunaja z dne 1. marca 1897, ZD 26, 31. Spet v drugem pismu bratu Karlu izraža razočaranje nad slovenskimi kulturno-političnimi razmerami in zapiše: » ... Glavno pa je, da ostanem na Dunaju, v samoti. Tam doli v večnih prepirih in v teh majhnih jezicah bi tudi jaz postal len in malenkosten ...« Gl. I. Cankar, pismo bratu Karlu z Dunaja z dne 22. marca 1900, ZD 26, 76.

moža se je ločila, ker ji je bil nezvest in je živel pri drugi ženski. Cankar se je v tej družini posebej zavzel za njeno hčerko, neozdravljivo bolno Malči (opisuje jo zlasti v svojih delih *Hiša Marije Pomočnice, Nina*). Na splošno si je pri Löfflerjevih nekoliko opomogel od stalnega pomanjkanja ter pri ustrežljivi gospodinjji našel domačnost in materinsko pozornost, ki ju je potreboval. Veliko je obiskoval kavarne in v kavarniškem razpoloženju je nastal marsikak njegov feljton ali novela. Tam je Cankar dobil službo novinarja pri Grafovi Information.

V hotenju, da bi uresničil svoje umetniško in življenjsko poslanstvo, o katerem je bil vse bolj prepričan, je dunajska leta preživel kot nenehno ustvarjalno pisanje. Tako prav leta njegovega bivanja v Ottakringu pomenijo pisateljevo najplodnejše ustvarjalno obdobje in prinašajo njegova globoka premišljanja o smislu umetniškega poslanstva. V svojem pisanju je hotel biti »bojovník proti krivici sveta«, pri tem pa ga je vodil brezmejen donkihotski idealizem, volja po spreminjanju krivičnega sveta, porojena iz velike ljubezni do slovenskega naroda in slovenskih ljudi. Tako je stopil v areno krivičnega sveta in se čutil odgovornega, da pokaže ljudem ogledalo, kot zapiše:

... Ko sem se podonkihotal – zgodaj že se je zgodilo – sem odprl oči in sem ugledal sebe in sem torej ugledal vse, kar je bilo. V ogledalu svoje duše, spačenem od grenkobe in bridkosti, sem ugledal svet in vso veliko, strahu in občudovanja vredno krivico njegovo. Iz njega je bila porojena krivica, ni mogla biti ne manjša ne drugačna, narurna je bila in potrebna in tako velika kakor svet sam ...

Težko je ležala takrat roka božja na meni. ... Glej tam, moč neporabljeno, odklonjeno, zavrženo! Povej, kdo ljubi svoj narod, kdo ljubi človeka, kakor ga ljubiš ti? Z ljubeznijo tako veliko in tako globoko, da je sovraštvu podobna?

... V telesu, prej tako trudnem, mi je zaplala živa kri, sladak mi je bil žolč, ki se je bil izlil v srce, in s prešernim glasom sem stopil v areno... Don Kihot po rojstvu in poklicu ...¹⁸

18. Gl. I. Cankar, *Krpanova kobila: Jubilej*, v: I. Cankar, ID X: *Kritični in polemični spisi*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1959, 124-125.

Poglavitni umetniški smoter je Cankar videl v umetnosti v službi resnice, poleg vsebine pa je bila zanj vselej izjemnega pomena tudi oblika literarnih del, neločljivo povezana z njihovo vsebino. Za takšno umetnost, svobodno v iskanju in upodabljanju človeka in družbe po zgledih sočasne evropske literature, pa razmere v domovini še niso bile dovolj zrele. Tako je Cankar večkrat zapisal, da je prizadevanje po spreminjanju obstoječih vrednot skoraj vedno brezplodno početje, kot denimo v *Jubileju h Krpanovi kobili*:

Napravil sem se bil, da bi pretvoril svet, in svet me je pretvoril. Kar je bila pravična kazen za nespametno početje ... .. V tem miru, pod ... svetim geslom »kakorkoli«, sem pisal svoje poslednje knjige. Natanko ne vem, čemu sem to storil, čemu sem pisal. Lahak in žalosten bi bil izgovor: umetnik si, zato si pisal! – Saj bi lahko pil in sanjal! Saj ni bilo hudo potreba, da si utelesil svoje sanje in da si postavil na trg umotvor, ki pljujejo ljudje nanj, zato ker je umotvor in ker je kritika! Saj te nihče ni silil, da bi šel in pripovedoval stvari, ki jih družba ne mara slišati! Storil bi bil, kakor store drugi, razvil bi bil nad seboj starodavni prapor: živeti je treba! – Vse to so zlate resnice in mnogi jih upoštevali; jaz pa jih še ne upoštevam ...

... Ne v areni literature, v areni življenja sem stal! ... In jaz, na vekomaj osramočeni Don Kihot, sem mislil, da bodo ljudje slišali mojo besedo in da jo bodo razumeli. Toda niso je slišali in je niso razumeli, zakaj mislili so, da sem literat. In zato so oznanjali, da sem povedal jako lepo, da je moj jezik prijeten in blagozvočen; niso pa oznanili, kaj sem povedal. Razodeli so besedo, zamolčali so misel ...¹⁹

Cankar je na Dunaju prav kmalu spoznal varljivo podobo blišča tega velikega središča sodobne moderne kulture in literature. Spoznal je množice delavcev, veliko jih je bilo z Moravskega, ki so životali po umazanih in zakajenih predmestjih kot žrtev družbenega sistema in so se ob večerih izmozgani vračali s

19. Gl. I. Cankar, *Jubilej*, ID X: *Kritični in polemični spisi*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1959, 126-130.

slabo plačanega dela (prim. zb. črtic *Za križem*). Takrat je spoznal, da je Dunaj »od Boga prokleta babilonsko mravljišče« in tudi sam je moral kaj kmalu okušati njegove »dobrote«. ²⁰ Podoživljal je bedno življenje siromašnih delavcev, njihovo razočaranje, domotožje in hrepenenje po vrnitvi v domači kraj. Prizadeto je opisoval bedo prikrajšanih ljudi. Nenehno srečevanje z boleznimi jetike, brezdomstva, domotožja in večnega siromaštva in z vsakodnevnimi smrtmi je v pisatelju krepilo socialni čut, to pa ga obenem tudi intimno navezalo na novo okolje in ga po svoje duhovno oblikovalo.

V tujem okolju Cankar ni videl možnosti za ustvarjalno delo resničnega umetnika, obenem pa je spoznaval, da se pravi umetnik tudi na tujem vselej zlomi, tujina pa ga obremeni še z občutjem krivde in nezvestobe, ker svojemu narodu in ljudem ni dal svojih moči.

Oddaljenost od domovine je v njem porajala vse razločnejši občutek, da domovina v svojem bistvu ni nekaj dokončnega, saj človek na tem svetu nima stalnega kraja, temveč išče prihodnji kraj večne domovine, kot o tem govori tudi Sveto pismo (prim. Heb 13,14). Tako Cankar tudi na prebivalce Ottakringa ni gledal kot na tujce, temveč so bili to njegovi bratje v trpljenju. Ob njihovi neskončni bedi je še močneje poudarjal, da je edina prava domovina vsakega človeškega bitja v nebesih (prim. črtice *Za križem*, roman *Hiša Marije Pomočnice* ...).²¹

Tudi Cankar sam je kljub pozornosti družine Löfflerjevih in kljub temu, da je bil intimno povezan s Štefko Löffler in se

---

20. Prim. F. Dobrovoljc, n. d., 256. Na Dunaju je bil Cankar v nenehni finančni stiski in bratu Karlu je med drugim pisal: » ... Kako se mi godi? ... - težko življenje je! Nekaj časa se je bilo nekoliko zvedrilo, a zdaj gre spet v starih sitnostih po stari poti. Kaj hočem govoriti z vami drugimi? Ali naj se hvalim, ko bi moral lagati? Ali pa naj tožim, ko imate itak vsak svoje breme? - Ne zapravljam nič, ali zadolžen sem kljub temu na vseh koncih. ... Zdaj mislim ostati na Dunaju vsaj še štiri leta - in dotlej ne bo mizerije konec. Toda odkar sem postal nekoliko resigniran, živim v resnici mirneje ... « Gl. I. Cankar, pismo bratu Karlu z Dunaja z dne 17. maja 1901, ZD 26, 92.

21. Zdelo se je, da se spomin na mater v njegovi duši briše, pa vendar je bil to samo videz. Ko se je po petih letih od prihoda na Dunaj odpravil domov, da bi molil na njenem grobu, se je z vso silo zavedel svoje nezvestobe do matere. V teh letih tudi nihče od njegovih domačih ni skrbel za njen grob, ker so bili razkropljeni po svetu, tako da ga je vsega zaraščenega komajda našel. V globoki prizadetosti se je zavedel, » ... kako minljiv je človek, da

je z njo celo nameraval poročiti, čutil, da ne more več živeti proč od doma, da to ni njegovo resnično življenje. Ko je bil v letu 1907 sedem mesecev v domovini, je začutil hudo domotožje in o tem v pismu Otonu Župančiču z Dunaja v Ljubljano zapisal:

Sedem mesecev sem bil v domovini. Ljubi moj, veliko bolezen sem tam dobil! Saj je smešno – ampak moje življenje se zdaj ziblje na ostrini; - ali pade na to ali na ono stran. Da bi že vsaj padlo! To je: človek je leta in leta kakor v brlogu, in ko pride v svež zrak, pod sonce, ga vse omami. In jaz imam zraven še to nesrečo, da naletim zmirom na najboljše in najvišje duše. Tako se je zgodilo; – zdaj pa pomisli, kako bi zmoget to svoje dunajsko življenje naprej živeti; in kako bi mogel pobegniti, ne da bi bil pošten! –²²

Slutnjo, da bo lahko premagal svojo preteklost z vsem njenim trpljenjem, je napovedal z usodo umetnika Grivarja v romanu *Novo življenje*, ki ga je na Dunaju napisal pred svojim odhodom domov leta 1909. V tem romanu je pretresljivo opisoval svoje lastno doživljanje tujine in ga primerjal s peklom, ki ga je moral prestati, da se je očistila duša, kot zapiše:

»Sinoči, dragi moj, si nastopil novo življenje ... Vse novo, vse drugo: v trpljenju, v peklu dolgih let je bila očiščena duša; sedaj, ko je svobodna, naj živi, kakor je Bog ukazal od začetka!«²³

---

mora tudi tam, kjer se pravzaprav zaveda svojega bivanja, tam, kjer se njegova bližina edino resnično vtisne v spominu, v dušah njegovih dragih, da mora tudi tam tako kmalu ugasniti, se zničati. « Takrat ga kot Goethejevega Wertherja do neznosnosti posrka zavest o svoji grešnosti in neodgovornem življenju, napade ga onemogel bes samozaničevanja, podobno kot izpove Goethejev tragični junak: » ... Često bi si najraje raztrgal prsi in si raztreščil možgane, ker tako malo pomenimo drug drugemu. Ah, nihče mi ne bo dal ljubezni, radosti, topline in slasti, če si jih ne morem dati sam, in s srcem, polnim blaženosti, ne morem osrečiti drugega, ki stoji pred menoj hladen in brez moči ... « Gl. J. W. Goethe, *Trpljenje mladega Wertherja*, 137.

22. Gl. I. Cankar, pismo Otonu Župančiču z Dunaja v Ljubljano z dne 8. 1. 1909, ZD 28, 23. Cankar je v hudi moralni zadregi leta 1909 nihal med ljubeznijo do Mici Kessler in odnosom s Štefko Loeffler, ki ji je obljubil zakon.

23. Prim. I. Cankar, *Novo življenje*, ZD 17, 11.

Podobno misel izraža tudi v noveli z avtobiografskimi prvinami *Dana* iz zbirke treh novel *Volja in moč*, v kateri govori, kako gre Štefan Bratina iz tujine domov, da bi po dolgih letih polovičarskega življenja, v katerem je hotel utišati svojo vest, spet našel svojo čisto mladost in šel na grob svoje matere. Domov ga ne žene v prvi vrsti le ljubezen do Mici Kessler, čeprav zanjo čuti z vso elementarno človeško silo, niti ne toliko beg pred zaročenko Štefko Löffler, do katere ne čuti tako, kot bi si ona želela. Saj nikoli ne bo zmogla uresničiti njegovih idealnih predstav o ljubezni; njun odnos bo vedno lahko le varljiva in neuresničljiva in ničeva človeška ljubezen brez sledi tiste neskončne ljubezni, po kateri hrepeni njegova neutešena hrepeneča duša. Vedno bo le njegovo izmišljeno čustveno slepilo bivanjske utehe, ki se bo zaradi njegove rahločutnosti vsak hip lahko razblinilo in postalo svoje nasprotje.

Cankarjeva pot z Dunaja v Sarajevo in dvomesečno bivanje pri bratu, duhovniku Karlu, tajniku škofa Stadlerja sta še okrepila njegovo domotožje po domovini. V teh dveh mesecih je zapisal tri sonete, ki jih pozneje doda h *Kurentu*.²⁴ V njih beremo podobno misel kot prej v romanu *Novo življenje*, o tem, da je bilo »tisoč ur« trpljenja potrebnih za eno samo uro čiste radosti, oziroma izpoved njegove duhovne poti od puščave duha do nove svetlobe, kot zapiše:

*Zgodilo se je včeraj – vedi Bog,
če včeraj ali če pred tisoč leti:
nebo se žarko nad menoj zasveti;
zvonovi zazvone, vsenaokrog*

*puščava prej, zdaj spomladanski log –
o Bog, ki si mi velel koprneti,
o Bog, ki si ukazal mi trpeti,
spoznal sem tvoj ukaz. Jaz ves ubog*

*od vekomaj – kdo bogatejši zdaj
od mene? Bratje, jaz sem gledal raj! ...²⁵*

V drugem sonetu izpoveduje bolečino odtujenosti od Boga, ki ga je privedla celo na rob obupa, in hrepenenje po trenutku luči, ter zapiše:

24. Gl. Cankarjeve sonete: *Zgodilo se je včeraj, Na vekomaj ostane, Luč je in Bog* je iz leta 1909, ZD 18, 109-110, 148.

25. Gl. I. Cankar, *Kurent*, ZD 18, 109.

*Na vekomaj ostane, kar je bilo,
kar je svetilo en trenotek sam. –
Odkar je Bog ukazal tem nogam:
Hodite! – se je sonce omračilo*

*in oslepelo je oko blodilo,
strmelo v noč, prosilo: kje pot, kam?
Molčala noč! – Oj truden! Oj, od ram
ni padla butara! Še je molilo*

*to srce verno: saj ni tvoj ukaz, da moja trdna vera mine;
daj luči! – Noč molči! – In na obraz*

*sem pal in sredi gluhe te noči
je srce vzkriknilo od bolečine,
zavpilo je v nebesa: luči ni!²⁶*

Po letih trpljenja pa se končno uresniči slutnja vstajenja iz brezna noči, kot zanosno govori zadnji sonet:

*Luč je in Bog je, radost in življenje!
Svetlejši iz noči zasije dan,
življenje mlado vre iz strarih ran
in iz trohnobe se rodi vstajenje.*

*V nečisto noč, v sramoto in ihtenje
zapel je glas do angelskih poljan –
en žarek je iz večnosti poslan,
svetlobe večne slavno oznanjenje. –*

*Vsi vi, skoz mrak pod križem vzdihujoči,
vsi vi, strmeči nemi v črna tla –
prišlo je znamenje! V tej zadnji noči*

*zablislilo se je odvrh neba –
vstanite, vriskajoči in pojoči:
pozdravljena, nebeška glorijs!²⁷*

Iz agonije, preizkušenj in boja dunajskih let je za pisatelja nastopila ura milosti, v tej uri pa se je vse odločilo. Cankar se iz Sarajeva ni vrnil več na Dunaj, temveč ga je domotožje vodilo v domovino in ga nanjo za vselej priklenilo. Ta pot

26. Gl. I. Cankar, *Kurent*, ZD 18, 110.

27. Gl. I. Cankar, *Kurent*, ZD 18, 111.

dokončne vrnitve v domovino zanj gotovo ni bila lahka; vedel je, da si bo nakopal krivdo zaradi Štefke, saj jo bo razočaral v njenih pričakovanjih in prelomil obljubo, vedel je, da bo izgubil varno zavetje, ki mu ga je vselej dajala »dunajska izba«. Toda obenem je zapisal, da mu je dunajska izba dajala le varno zavetje za telo, ne pa za dušo. Z dušo je bil tudi na Dunaju vselej priklenjen na slovensko kri, na slovensko zemljo in kulturo, podobno kot je dejal France Balantič:

*Ko boš, tujina, vso kri mi izpila,
ko neizgovorjena bo beseda
prišla kot ogenj mi na usta bleda,
bo davna želja domu me vrnila ...
... in v duši bo zaplala nova sila.²⁸*

V domovini je Cankar začutil potrebo po spravi s slovenskim človekom, opravičil se mu je za svojo sovražno besedo in v črtici *Kolokotronij* povedal, da je bil njegov boj z domovino vendarle le njegov boj s samim seboj, s svojim skaljenim odnosom do domovine. V letih, ko je Cankar prebival na Rožniku, se je v svojih izpovednih delih nenehno vračal v lepoto svojega otroštva, ob tem pa čutil potrebo, da popolnoma očisti svoje srce.²⁹ Tako je v avtobiografskih ciklih ljubljanske dobe *Moje življenje* in *Grešnik Lenart* izpovedoval travmatična doživetja iz svojega otroštva, da bi se rešil »bolezni« krivde, malodušja, resignacije in pesimizma, ki so ga hromila v njegovem življenju. Težki dedni greh socialne zapostavljenosti in družbene nepravilnosti, o katerem govorijo že preroki (prim. Amos) in ki je Cankarja vse življenje boleče bremenil ter usodno zaznamoval njegovo življenjsko pot in doživljajski svet, se v njegovih delih po vrnitvi domov ne kaže več toliko v kritiki družbe, kot v vse globljem sprejetju in osmislitvi svojega življenja in trpljenja. Sprejema ga vse bolj z vidika večnosti, v duhu krščanske religioznosti, saj svoje trpljenje primerja s Kristusovim trpljenjem na Golgoti (prim. črtico *Četrta postaja: Jezus sreča svojo žalostno mater* iz zb. *Podobe iz sanj* idr.). Svoje nekdanje trpljenje zdaj

28. Gl. France Balantič, *Soneti o izseljencih*.

29. Po vrnitvi iz Sarajeva ok. 15. novembra 1909 si je Cankar začasno v Ljubljani najel sobo v hotelu Tivoli, leta 1910 pa je odšel na Rožnik; tam je srečal staro znanko Nino Franzot-Bergmanovo; Rožnik mu je s svojo tišino tako ugajal, da se je z rožniškim gospodarjem dogovoril za sobo. Na Rožniku, od koder je imel razgled na rodno Vrhniko, se je znebil občutja večnega romarja in se ga je spominjal kot svojega pravega doma.

blagoslavlja, blagoslavlja vse svoje nekdanje verske dvome, ki so ga hromili, in pravi:

... Vse, kar je bilo, kar se je v temi vršilo od prvega dne do slavnega konca – ni bilo trpljenje. Glad je bil pred kraljevsko večerjo! Samo nespametno je bilo, da mi ta resnica ni bila prej razodeta. Prijetno bi bilo, če bi hodil skozi noč, po trnju in kamenju, in bi videl od daleč veselo svetlo zarjo; ne čutil bi kamenja, ne trnja, in noč bi mi bila jasen dan. Šel bi, kakor so kristjani hodili v smrt: to malo trohico trpljenja použijem, to drobno kapljico bolesti izpijem – in nato večno življenje! Do kolen bi bil ranjen, truden do krvi, srce pa bi bilo polno veselja in bi v bolečini prepevalo ... O, tako pa so bile slepe moje oči in niso videle ničesar, nevedno je bilo srce in ni slutilo ničesar! Skozi strahoto neskončnih noči sem šel, da bi se izčistil za paradiž, pa sem vzdihoval in jokal... Tudi vzdihovanje je bilo potrebno – odkod drugače zasluženje? Da je bilo srce polno prej, kako bi ga zdaj napolnil? Da je bil svetel dan poprej, kam bi sijalo to pozno sonce?

Blagoslovljeno trpljenje – blagoslovljeno za paradiž!

Blagoslovljen trud – blagoslovljen za obilno plačilo! ...

... Moralo se je dovršiti vse, kar je bilo od milostno-nemile sodbe določeno.³⁰

Potem ko je Cankar v svojih delih priznal, da na Dunaju po več let ni molil, zdaj z vso silo začuti potrebo po Božji bližini. V sanjah začuti odrešilno spoznanje, da mu zavetje za njegovo razbolelo dušo lahko da le stik z večnostjo, in njegova mati je že del te večnosti. Tako se v domovini ne boji več njenega groba, temveč tja pogosto zahaja ter piše spomine o materi in svojem otroštvu. Misel na mater mu ne omogoča samo samoočiščevanja od krivde, ne blaži le napetosti njegovega razcepljenega zemeljskega življenja, temveč mu predvsem pomeni stik z večnostjo, po kateri Cankar vse bolj hrepeni. Tako se pisatelj ob pomoči religioznega iskanja in poglobljanja vase preveša v nov način bivanja. V svoji zadnji knjigi *Podobe iz sanj* v slutnji bližnje smrti pove, da je njegov pravi dom onstranstvo, bližina matere in Boga, da je to njegova edina prava domovina.

30. Gl. I. Cankar, *Novo življenje*, ZD 17, 91-92.

4. SKLEP

Vse življenjske poti Ivana Cankarja, polne ustvarjalnega nemira in duhovnih iskanj, so bile usmerjene k nenehnemu osmišljanju in preseganju trpljenja in neizogibne krivde, k duhovnemu prerojenju človeka ter obenem k dvigu slovenske umetnosti in kulture. Cankar je bil romar; romal je iz revščine v drugo revščino, iz ene samote v drugo, še globljo. Trpljenje, ki ga je občutil zaradi grenkih doživetij svojega otroštva in mladosti, je prelil v svojo literaturo. Ta zaradi njegovih intimnih izkušenj še z večjo izpovedno močjo govori o nemirnem iskanju rešitve za človeka, uklenjenega v nepravični svet, v katerem namesto Božjih vladajo človeški zakoni. Zlasti med svojim bivanjem v Ottakringu, ki ga je preživljal kot nenehno ustvarjalno pisanje v smeri modernih literarnih tokov, je pod vtisom svojih lastnih izkušenj in evropskih literarnih vplivov, še posebej Dostojevskega, razkrival duhovno mrtvašnico materialistične družbe in se postavljaj na stran najrevnejših in najbolj »izgubljenih« ljudi, odrinjenih na rob. Mnogo Cankarjevih del iz dunajskega obdobja, ki govorijo o slovenskem človeku in domovini, vsebuje hudo moralno kritiko takratne družbe in prepričanje, da slovenskega človeka še najbolj utesnjujejo napačno razumljene katoliške dogme in tuja oblast, to pa se odraža tudi v nizki umetniški ravni slovenske literature in v splošnih kulturnih razmerah v domovini. Čeprav je pozneje Cankar včasih dvomil o smislu svoje moralne kritike, s katero se v družbi ni mogel uveljaviti, pa je bil vendar vselej prepričan, da je prvi cilj umetnosti uveljavljati etične cilje in človeku kazati pot k duhovnim vrednotam. Tako v svoji umetnosti nikoli ni mogel pisati »po nareku«, temveč je ves čas sledil le »najvišji ideji: resnici«,³¹ kot je zapisal v *Beli krizantemi*:

Resnica je, da bi tako ne bila: Bog te vidi v zaklenjeni izbi. Ubijaj resnico, ki je v tebi – ne ubiješ je! Hotel sem klicati hozana – glas ni maral iz grla; hvaliti sem hotel, kar ni zaslužilo hvale – jezik se je branil; pisati sem hotel zoper svojo misel – pero mi ni bilo pokorno ... Močnejša je bila božja resnica v mojem srcu nego posvetni razum v moji glavi. ... Kar sem videl z očmi, s srcem in z razumom, nisem zatajil; in bi ne bil zatajil za same nebeške

zvezde. Resnica pa je posoda vsega drugega: lepote, svobode, večnega življenja. Dokler sem zvest resnici, sem zvest sebi; dokler delam v njenem imenu, bo moje delo rodovitno, ne bo ovenelo od pomladi do jeseni ...³²

Obenem pa je pisatelj v tujini, ki je z nenehnim bojem za preživetje nenehno hromila njegove načrte o velikih umetniških delih, z vso trpkostjo in vse globlje občutil svojo lastno odtujenost od slovenskega človeka, od samega sebe, pa tudi od svoje mrtve matere in od Boga. Toda boleča občutja nepotrebnosti, odtujenosti, domotožja, samozaničevanja, krivde in hrepenenja so pustila trajno sled v njegovi prozi in dramatiki, ki je bila prav v njegovih dunajskih letih še najbolj obsežna in je prinašala globoke psihološko, filozofsko in vse bolj religiozno naravnane pripovedi o ljudeh in njegovih duševnih dramah. Močno domotožje in vse globlje duhovno življenje sta Cankarja po skoraj enajstih letih tujine privedla nazaj v domovino. Tam je po dolgih letih nemira našel novo svetlobo in napisal mnogo čudovitih del, ki jih določata večja umirjenost in nova globina. V domovini je spet našel pot do slovenskega človeka, do duše svoje mrtve matere, do čistosti otroka v sebi in do Boga. Na svoji zemlji je »tih zaspal« s slutnjo svoje radostne poti v večno domovino.³³

32. 66 Prim. I. Cankar, Bela krizantema, ZD 24, 266–267.

33. Članek je prirejeni del doktorske disertacije z naslovom *Greh, krivda, kazen in odpuščanje pri Ivanu Cankarju*, ki je nastala pod strokovnim mentorstvom doc. dr. Aleša Bjelčeviča (Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko) in somentorstvom akad. prof. dr. Jožeta Krašovca (TEOF, Katedra za Sveto pismo in judovstvo). Akademik prof. dr. Jože Krašovec je na temo opozoril potem, ko je sam v letu 1999 pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti objavil svoje delo *Nagrada, kazen in odpuščanje* s podnaslovom *Mišljenje in verovanje starega Izraela v luči grških in sodobnih pogledov* kot prvo obravnavo osrednjih in univerzalnih tem nagrade, kazni in odpuščanja v zgoščeni in izčrpnih oblikih. Kot je ugotovil akademik prof. Krašovec, potem ko je več kot desetletje raziskoval to tematiko v razmerju med hebrejskim Svetim pismom, starogrškim slovstvom ter sodobno filozofsko in pravno interpretacijo, so bile te teme doslej vse premalo upoštevane, tako same na sebi, kot tudi v medsebojni povezavi. Na podlagi tega spoznanja jih je predstavil v odnosu do temeljev naše kulture, v prvi vrsti znotraj hebrejskega Svetega pisma, obenem pa je raziskal tudi pomen grške kulture na evropsko izročilo ter spoj med grško in judovsko-krščansko kulturo v naših filozofskih in teoloških sistemih. Spoznanje osrednjega mesta in izjemnega pomena te tematike je akademika prof. Krašovca nagovorilo k prijavi interdisciplinarnega projekta *Nagrada, kazen in odpuščanje* in programske skupine *Krivda in sprava*, v okviru programske skupine pa je bila zasnovana tudi omenjena doktorska disertacija.

Vladimir Kos FILOZOFIJA, NAŠ VSAKDANJI KRUH

99 napotkov za lahko filozofiranje

(Zbirka Sidro, Družina, Ljubljana, 2003

88 str.; 11,5x19,8 cm)

Razveselil sem se, ko sem bral, da je izšel "filozofski priročnik" Vladimira Kosa. Dejal sem si: vendar, saj v katoliškem območju v domovini že dolgo niso izdali kaj podobnega. Ne vem, zakaj se mi je že tedaj utrnila misel na "haiku".¹ Ko pa sem za darilo iz Slovenije prijel knjižico, sem bil vendar-le nekako razočaran: tako majhna, tako kratka! Toda takoj sem si rekel: človek od Kosa ne sme pričakovati, da bi se meril z napuhom Cassius Claya (Mohameda Alija), čigar knjigo so prav tedaj napovedovali (50x50 cm, 34kg!), in ki bo dolga desetletja dober dokaz za to, da se kolikost ne da primerjati s kakovostjo.

Že naslovna stran se človeku vtisne v oči: gre za barvno sliko na akrilu "Jesenski pogovor", delo Cecilije Erike Grbec (2003), čeravno je likovna zasnova Petra Ogrina, oprema in oblikovanje pa Toneta Seiferta. Knjiga ima tudi nekaj privlačnih ilustracij Božota Kosa. Kot da bi se nekoliko opravičeval "Ker ima posvetilo pomen tudi v 21. stoletju", posveča Kos knjigo g. Zorku Simčiču. Ta "filozof na skrivaj", kot ga imenuje Kos, pa je napisal spremno besedo "Knjigi na pot". Občuteno, skoraj pesniško, pa tudi izredno globoko in poučujoče.

Seveda me je takoj malo zbodel podnaslov: 99 napotkov za lahko filozofiranje. To pa zaradi tega, ker je dvoumen. Mogoče bi bilo namreč, da bi kdo to "lahko filozofiranje" razumel v pomenu angleškega izraza "light", posebno zaradi tega, ker je zdaj skoraj vse "light". To Kosova filozofija vsekakor ni! Res se pa silno *lahko bere*, obenem je pa še privlačna. Zaradi tega bi mi bil bolj všeč izraz "za lažje filozofiranje".

1. Haiku je japonska pesem, ki ima eno samo kitico s tremi vrsticami, od katerih ima prva 5 zlogov, druga 7, tretja pa spet 5, tako da je v celoti 17 zlogov. Kos je pogosto v *Meddobju* prispeval s tako obliko svojih pesmi, ki izražajo navadno občutek ali počutje ob določenem doživljanju.

Vprašal sem se tudi, zakaj ravno 99 napotkov? Na to odgovorja Kos sam: "Ker naj bi bil stoti odstavek začetek ali nadaljevanje bralca." (s. 8)

V Predgovoru (s. 9-10) Kos vztraja na tem, da je tudi filozofija neke vrste znanost, za kar navaja dokaz v opredelbi znanosti, ki je od l. 1660 svojska Royal Society: znanstveno delovanje si prizadeva "metodično priti do sistematično izpeljanih, urejenih in dokazljivih spoznanj". Kos nato pravi, da se to delovanje prilagaja svojevrstnosti raziskovalnih področij, in da so dejstva filozofije dejstva miselnega sveta kot takšnega.² Zato pravilna filozofija človeka ne odtuja svet: "predpostavlja ga prav v svetu kot nosilca misli".

Kos je tudi prepričan, da njegovi napotki potekajo po zakonih mišljenja. Osebnostno bi jaz rad vedel, na katere zakone mišljenja misli: logične, psihološke, kulturno-sociološke, metafizične? Toda v nobeni teh strok ni enotnosti o svojih zakonih – kadar je sploh mogoče govoriti o njih.

Kos v Predgovoru tudi napoveduje, da v delu ne bo skoraj nič tehničnih in težko razumljivih izrazov in da bo malo navodov, kar je skoraj v polnosti izvedel.

Ni mogoče popisati vsebine vse knjižice in vsakega napotka. Toda kljub temu bom skušal na kratko povzeti razvoj Kosove "filozofije". Za primer, kakšno je Kosovo "lahko" filozofiranje, najprej zelo skraćeno povzemam prvih 10 napotkov (s.13-17). Začenja z **dvomom**, ki predpostavlja človeka in njegov svet. Za to Kos obrne znani in dvoumni Descartesov "Mislim, torej sem" v "Sem, torej mislim". Seveda ne mislim samo zato, ker sem, ampak ker sem človek. "Dvom je ena izmed mogočih

2. Kos je že leta 1984 predstavil troje opredelb filozofije, od katerih se zadnja glasi: »urejeno (sistematično) raziskovanje nesnovno-duhovne resničnosti, v kolikor pomeni tako snovni kot nesnovni svet vesolja« (Brezdomec optira za novo opredelitev filozofije, Meddobje, XX-1984, 3-4, 167-180). Ker sem delno osporaval to opredelbo (Meddobje, XXIII-1987, 1-2, 139-153; pod psevdonimom N. Jantar), je Kos odgovoril v Glasu SKA. Temu je sledil moj dopis Meddobju XXXIV-1989,1-2, s. 142-155), na kar je Kos spet odgovoril v Glasu SKA (XXXVI, 3, maj-junij 1989, št. 33, str. 3), s čimer naj bi se debata začasno (pravzaprav dokončno) nehala. Zanimivo je Kosovo izražanje v zadnjem pismu Glasu: da se je razveselil te debate; da naj počakam na odgovor, ker jo želi nadaljevati; da je bil res vesel debate, ker «v celem zdomstvu je ni podobne» itn.

misli", misel pa ni mogoča brez misleca. Predvsem razsodno razmišljanje je odvisno od razvoja.

Kar človeka usposablja, da misli, ga tudi usposablja, da posplošuje čutni svet bitij in stvari, ki jih spoznava. Ker se človek spominja ustreznih čutnih zaznav in čutnih izkustev, more z besedami izražati čutne zaznave in izkustva.

Vsaka misel je nečuten splošni pojem in vsaka misel nekaj pomeni, celo pojem "nič". Vendar se s tem odnos do čutnega sveta ne pretrga. Zato se tudi nihče ne more odtegniti zmožnosti spominjanja.

Človek kot nosilec misli, je usodno povezan s členi, ki jih sestavljajo določena bitja, stvari, danosti. Če hoče pravilno razumeti sebe kot nosilca misli, mora računati s to usodno povezavo, ker bi spregled kakega člena mogel pomeniti nepopoln ali celo skvarjen vpogled in delovanje.

Z znanstvenega vidika se ugotavlja, da misli manjka prav tisto, brez česar snovi ni kot snovi. A brez ustreznih misli ni mogoče zatrjevati niti zmotnega mnenja, da je vse, kar je, posledica delovanja izključno snovnih sil.

Človek deluje tako telesno kakor razumsko in to v taki meri, da si more lastiti telesno delovanje, kot da bi bil le telo, ali razumsko-miselno delovanje, kot da bi bil le misel ali duh.

Vse, kar je, si lahko miselno prisvajamo. Še tako splošen dvom ne more onemogočiti skladnosti določenih misli s tem, kar je in kar omogoča dvom. Kot nosilci misli pa se zavedamo, da to, kar imamo v mislih, odgovarja temu, kar je; to se pravi, da je resnično. Resnica je nekaj dobrega ali dobrina, to se pravi, nekaj, kar zadovoljuje neko teženje v človeku. A v človeku so mnogovrstna teženja. Rojeni smo, da jih zadostimo in s tem pridemo do čim bolj trajne sreče.

Temu sledi več enot napotkov. Ni vedno lahko najti take skupke. Vendar bom poskusil vsebino knjige na kratko približati preko njih.

Iz izkustva, obogatenegega z znanostjo, vemo, da narava deluje smotrno, torej tudi človekovo teženje k čim bolj trajni sreči. Dejstvo biološke smrti je nedvomno, vendar pa se poganjamo za večno srečo. Dobrine, ki ne pomenijo popolne sreče, so pogojene. V človeku je telo edini možni stik s smrtjo, nesnovnega duha pa se kot takega fizična smrt ne more dotakniti. (11-13, s. 17-21)

V naslednjih napotkih (14-19, s.21-25) Kos poučuje o tem, kako se more človek spominjati na neposredno ali nesplošno, in da to more izražati z besedami v različnih jezikih, kljub temu, da je misel nečutna. To mu omogoča zmožnost mišljenja, ki mu pravimo **razum**. Z njim primerjamo misli z mislimi in misli z besedami in stvarmi: tako nastane **trikotniško razmerje stvar-beseda-misel**. To razmerje je raziskovalni predmet logike. Zmožnost posploševanja daje človeku **dostop do bistva**; do tistega, kar kaj opredeljuje; to se pravi, da je to, kar je. Posploševanje omogoča tudi primerjanje, kar dovoljuje urejeno umeščanje v vrste in razrede. Omogoča pa tudi poenostavljanje mnogovrstnostnih stvari v eno po analogiji, s čimer se bogatita znanje in delovanje. Dosledno posploševanje nas vodi k temu, da vidimo podobnost vseh stvari v tem, da so, da so nekaj, da niso nič. Med njimi razlikujemo trajne in začasne lastnosti samoobstajajočih stvari. Ne moremo hkrati o določeni stvari trditi, da je ali da je ni.³

Sledečo skupino napotkov bi lahko imenovali: **od bivanjske moči poedincev do vira vsake bivanjske moči**. (20-26, s.26-30). Predhodno razmišljanje vodi Kosa do dveh temeljnih vprašanj: ali je?, kaj je? To, da nekaj obstaja, imenuje Kos bivanjsko (eksistencialno) moč. To pa, kar daje odgovor na drugo vprašanje, se ne more istiti z bivanjsko močjo: človekov odgovor na vprašanje "kaj je?", velja za neko stvar, naj ta obstaja ali ne. Tako pridobljene in ohranjene podatke (informacije) pa je treba oživljati. Vse veselje je sestav bivanjsko pogojenih stvari. Kos potem poudari, da bivanjska moč ni istovetna z bistvom stvari. Stvari prejemajo bivanjsko moč in verigo te odvisnosti lahko pomaknemo v neskončnost, toda brez "prvega člena", ki daje in ne prejema, tudi neskončnost ne more dati, česar nima! **Ta prvi člen je vse(ga)mogočen duh**, do katerega se lahko pribori človeški razum. To pa še ni vera. "Zdi se, da se religija člove v konkretni osebi, ko nas Božje bitje z vsem, kar je – nagovori. In sicer tako nagovori, da se Mu vsaj za nekaj svobodno zavezemo." (s.30)

Nov skupek napotkov sestavljajo poglavja, ki govore o tem, da rastline in živali ne poznajo npravnosti; in da živali nimajo duha (27 in 29, s.30-31).

3. Dovoljujem si dostaviti, da to velja le v strogo bitnem (ontičnem) redu, ker je pod znanstvenim vidikom mogoče trditi dvoje nasprotnih podmen; npr., da na Marsu je voda in da je ni.

Nedvomno spadajo skupaj nekateri napotki, ki slede. Zlo nima moči obstajanja, ker je zlo le okvara določene dobrine. Človek se more odvrniti od zla, tako kot se podjetniki lahko zavedo materialnih izgub in se obrnejo k boljšemu načinu pridobivanja dobrin. Prav spoznanje Boga pomaga človeku, da v sebi uravnovesi breme odgovornosti, ker neskončno dobro Bitje ne more biti brezbrizno do okvarjenih. Človekov nesmrtni duh nadaljuje po telesni smrti svoje duhovno življenje, čeprav še ne vemo, v kakem stanju. (28-31, s. 31-33)

Napotki k razmišljanju o človekovem duhu so pomembni: zavedamo se, da se zavedamo (33); besede morejo izražati konkreten svet (34); kaj so bistvene in nebistvene spremembe (35); snovnost ni razumljiva, če ni deljiva (27); kolikost je nobenostranska in zato v nedogled deljiva (37); vendar sta čas in prostor omejena: kar ni neskončno, je nujno bistveno omejeno in v tem človekov duh ni izjema (38, s. 34-38).

Nato se Kos povrne k nramnosti in govori o "navadi etičnih dejanj", to se pravi o grških čednostih ali latinskih krepostih. (39)⁴ Potem govori o moči etično-moralnega uresničevanja v družbi, v zvezi s tem pa o občī blaginji (40-41, s.38-40)⁵

Daljši skupek napotkov, ki tudi sestavlja neke vrste celoto, začenja Kos s postavko, da je neskončni Duh stvariteljsko delaven v svetu. Zatrjuje, da to, kar imenuje **filozofija realizma** ugotavlja pogoje resničnega pričevanja o kakršnemkoli dejstvu, in da sta le judovska in na njej temelječa krščanska vera izpolnili pogoje resničnega pričevanja. (42) Nato vzpostavi trditev, da resnična filozofska spoznanja ostajajo resnična tudi ob preverjenem nadnaravnem razodetju. Človek je in ostane "utelešen duh", do smrti pa je enotno bitje, katerega razum in volja sta po čutih v stalnem stiku s čutnim svetom, ki ga pa spoznava

---

4. Kos ima namesto izraza »zmernost« rajši »zmerjenost«, ker da je zmernost le posledica zmerjenosti. To razlikovanje se mi ne zdi pravilno: zmerjenost je možnost biti (z)merjen ali lastnost nečesa, ki je bilo že (i)zmerjeno. Torej je zmerjenost posledica zmernosti in ne obratno. Pa tudi če bi Kos imel prav, se mi v tem primeru ne zdi potrebno spreminjati ustaljenega izraza.

5. Škoda, da Kos nikjer ne razloži razlike med etičnim in moralnim. – Pravilno pa vztraja na besedi »krepost«, čeprav jo ima SSKJ za »starinsko«, ker so po mojem hoteli reči »zastarano« in »izven rabe«, ne le kot besedo, ampak kar beseda pomeni.

po analogiji.(43) Človekovo okolje je del bivanjskega načrta (44). Zato da kaka stvar more ostati stvar določene narave, je podvržena zakonom; značilno človeško delovanje pa izvira iz narave te stvari, zato človek lahko ustvarja zdravila, glasbo ipd.(45) Vsako delovanje, ki uresničuje zmogljivosti (Kos piše o z-možnosti), položene v naravo, stvar na nek način bogati, najsibo izkazovanje dobrote sočloveku ali umetniško ustvarjanje. Tako človek omogoča obstoj in razvoj družbe. (47, s.40-45)

Posebne vrste dobrina je **ljubezen**; kjer ni mogoča taka poveza oseb, se osebe lahko trajno združujejo v narodu ali državi, manj trajno pa v določenih organizacijah.(47)⁶ "Preudarjena odgovornost" človeškega duha more ljubiti samo osebe, čeprav je z živalmi, rastlinami in dragocenimi stvarmi mogoče ravnati kot da bi bile osebe, čemur more biti vzrok osamljenost. (48) Tudi če človek zdrsne globoko na stopnji bivanja, ima vedno na razpolago še drugo rabo uma in volje, ki je **up**. Pogosto šele takšno stanje "na dnu" človeku odkrije neslutene (z)možnosti. (49, s.45-46)

Kadar se glede na določene želje v določeni dobi mešajo resnice z zmotami, nastajajo **ideologije**. V določenih družbah se takšne ideologije vsiljujejo svojim članom, vendar se človek lahko zmeraj zaveda, da ne more biti res, kar nasprotuje njegovim nedvornim spoznanjem. (50, s. 46)

Vse lahko nekega dne izgine, a samo človek se tega more zavesti in tako priti do "**delilne ali neenake gotovosti**", ker njegov utelešen duh ostane duh. To je nekak preizkusni kamen vsakega filozofiranja.(51) Ta postavka nudi Kosu priložnost, da znova zatrdi: filozofija ni samo iskanje, temveč prava znanost, kar dokazuje s tremi značilnostmi filozofije. (52) Potem razloži, v kakšnem pomenu se more razčleniti (analizirati) živo bitje. (53) Poseben odsev bivanjskega Vira je **lepota**. (53) Človek ustvarja ustrezne pojme za raznovrstne stvari, potem pa jih poveže s tem, kar dejansko je ali ni. Vse človekovo spoznanje je vnašanje določenih vsebin v zemljevid dejanskega obstajanja. (55) To, kar je, zahteva ujemajočega se razlikovanja: ni isto tisto, kar obstaja v sebi (človek), in tisto, ki obstaja v drugem (razum, volja). Nekatera dejanja ostajajo v nosilcu delovanja (rast celic);

6. Kos se ne spušča v polemiko o razliki med narodom in državo, lahko bi pa omenil, da je najbolj trajno združenje v narodu, manj pa po državi.

druga pa prehajajo na drugo stvar in jo spreminjajo; tretja združuje obe vrsti (glasbeno skladanje).(56)⁷

Človek ve, da je vse snovno (na nek način) deljivo, da pa njegov duh nima delcev. (57) Snovnost lahko obstaja le v obliki snovne stvari. Samo dosledna miselna razčlenitev se lahko približa temu, kar določeno snovno stvar dela snovno.(58) A snovnost je pogojena v določeni smeri, to se pravi, da se snovne stvari lahko spreminjajo le po določenih zakonih. (59) Dejstvo, da se stvari (med njimi tudi človeški duh) morejo spreminjati, jih spreminja v nekaj boljšega. Nekatere spremembe še zdaj imenujemo substancialne: taka sprememba je človekova fizična smrt. Toda od trenutka spočetja je navzoča v prvi celici DNK, človeški genoma, ki ima toliko črk, da bi z njimi napolnili 3 celotne britanske enciklopedije, to se pravi, 90 knjig. (60) Ob začetku obstajanja so dane stvarjem različne zmožnosti, npr. živemu bitju zmožnost razmnoževanja ali možnost vplivanja na druge stvari. Toda poleg te zmožnosti obstoji tudi "čista možnost", ki je (vsaj umsko) ni moč istiti z ničem (npr. možnost, da bi novoporočenca imela zdrave otroke, če bi se ne bila ubila v letalski nesreči). (61, 50-55)

Stvari imajo tudi **moč vplivanja**. "**Zakon vzročnosti**" je v naravoslovnih znanostih tesno (bistveno) povezan ali omejen s časom: le če so v danem časovnem trenutku določene vse sestavine, je dogodek določen tudi v prihodnje. Toda to ni edina vzročna moč vplivanja: spreminjanje določene stvari je odvisno od snovnosti z določeno vsebino, ki pa se po določenem zakonu umakne novi vsebini. Zato Kos razlikuje med "**notranjo snovno vzročno močjo**" in "**notranjo oblikovno vzročno močjo**". (62) Toda ni dejanja, ki ne bi bilo nekam usmerjeno; zato je **usmerjenost delovanja** še ena vzročna moč vplivanja. (63) Toda vzročna moč imajo tudi **ideje**: odločamo se na temelju načel ali na temelju ljubezni ali sovraštva, naša odločitev pa neposredno vpliva, recimo, na atomske bombe. (64, s. 55-57)

Nekaj skupnega najdemo tudi v sledečih napotkih. Kos razmišlja o ljubezni v starosti, predvsem kadar je za kako dvojico bil poglavnitni namen spočetje in vzgoja otrok.(66) Narava sama

---

7. Mislim, da bi bilo v tem primeru bolje govoriti o delovanju namesto dejanju; Kos sam kasneje (63, s.55) govori o dejanju ali delovanju. - Za »celico« imamo slovenski izraz: stanica.

usmerja človeka v družbo. (66) Kratko opiše Marxov nauk in označi njegove glavne napake. (67) Govori o sovjetskem marksizmu, nacizmu in fašizmu, ki so bili očitno pravno zlo, spremenjeno v navado, in katerim je bil državljani tako podvržen, da so mu vsiljevali svoje strankarsko razumevanje dobrega in zlega, nasprotnega temu, kar je v sami človeški naravi. (68) Iz zavesti namreč ni mogoče izbrisati "Delaj dobro, opusti zlo". (69) Odgovornost je razsežnost človekove za-vesti; škodo, ki jo prizademo sebi ali drugim, bi morali prevzeti nase predvsem pred Virom bivanjske moči. Kakor more odpustiti človek tistemu, ki se resnično skesa, more tudi Duh, seveda če se prej po potrebi in možnosti popravi prizadeto škodo. (70, s.58-61)

Resnica je enačba med človekom, ki spoznava, in tem, kar je spoznano. (71) Edina prava mera resničnosti pa je **razvidnost**, ki bi morala biti izhodna točka za filozofiranje. Z J.E. Royce-m je Kos prepričan, da "Filozofije, ki ne temelji na dejstvih, ne moremo upoštevati".⁸ (71) Laž kot zavestna resnična izjava je zato družbeni zločin. (72)⁹ Človekovo **trpljenje** je edinstveno dragoceno. Živali, ki se ne morejo zavedati kot človek, tudi ne morejo trpeti kot človek. Trpljenje je včasih edino sredstvo, ki daje človeku čutiti, da je odvisen.¹⁰ Človek svoje trpljenje lahko daruje kot odškodnino za priznano krivdo, ali kot pomoč sočloveku v stiski. (72) Kar je res, je res na Vzhodu in Zahodu. Če bi se komu zdelo "iz simpatije" (jaz bi dodal: ali razočaranja nad zahodnimi filozofijami ali nad verstvi, kar je še bolj pogosto), da so spoznanja Azijcev nad spoznanjem Zahoda, še ne sledi, da so zato bolj resnična.¹¹ Nekaj je res zato, ker

-
8. V že omenjeni polemiki s Kosom sem omenil, da se ne strinjam s tako apodiktičnimi sodbami, ker nimajo podlage v stvarnosti, in prav tako ne s Kosovim pomenom pojma razvidnosti.
9. Ta trditev po mojem morda velja »in abstracto«, konkretno je pa težko reči, da je vsaka laž družbeni zločin (oz. bolje: zločin nad družbo ali proti družbi). V eni mojih seminarskih nalog za doktorat iz teologije sem pisal o (ne)možnosti dokazov za notranje zlo laži. Da bi to, kar trdi Kos bilo pravilno, bi bilo treba dokazati, da je prvi in bistveni namen govornice (pri)občevanje nečesa komu drugemu.
10. Sam bi to trditev sprejel le pod pogojem, da trpljenja ne omejimo samo na zgolj telesno, ampak da vključimo, npr., bivanjsko grozo. – Zmotno se mi zdi tudi pretiravanje s trpljenjem, kot da bi bilo, npr., nekaj bistvenega in osrednjega v krščanstvu!
11. V tem primeru se mi zdi uporaba izraza »zahodnjaški« omalovaževalen, zaničevalen.

je ali samo po sebi umevno, ali pa je dokazano z utemeljenimi dokazi. Med samoumevnostjo in dokazi je veliko več ali manj hipotez (podmen). (74) Filozofija more nagovarjati vsakega človeka (75). Kazen je obramba kršenega reda, čeprav dokončno sodbo o krivdi ima le bivanjski Vir. (76) Človek uporablja¹² razum tudi na področju, ki razpolaga z življenjsko odločilno močjo, kar je politika. Demokracija predpostavlja politično razsodnost kar-se-da velikega števila državljanov ter pripravljenost podrediti osebne interese obči blaginji. Toda demokratični postopek sam na sebi ne more jamčiti ne za poštenost ne za pravičnost predstavnikov. (77) Kos na kratko popiše Kantov nauk o obstoju stvari zunaj mislečega človeka, ki je nekako učinek spoznanja in ne obratno. Človek je "transcendentalni subjekt", to je, bitje rojeno z določenimi oblikami mišljenja, ki se ne spreminjajo, dajejo pa človekovemu spoznanju brezizjemno veljavnost. Toda zgodovinski razvoj, predvsem raziskovalcev, ne daje prav Kantu. Če ima Kant svoj sistem za brezizjemno veljaven, potem je tudi to učinek prirojnih oblik mišljenja, s čimer ne bi bilo več od človeka neodvisne stvarnosti. (78) Dejansko sta v vsaki stvari dve sestavini. Človek se lahko dokoplje do **pojma obstajanja in pojma bivanjske moči**. To pa s pomočjo bistva, ki ga predstavlja čutno dostopna stvar. Stvar, o kateri bi mogli reči, da je njeno bistvo "biti" ali "obstajati", bi bila v pravem pomenu besede večna. Že v 4. stol pr. Kr. je Aristotel imel obe sestavini vredni za raziskovanje in tako je nastala metafizika (ki jo prevajam kot prektvarnoslovje). Kos je takšno filozofijo imenoval eksistologijo.¹³(79) **Eksistologija** seveda ni isto kot eksistencializem. (80) Medsebojni odnos stvari je tako značilen, da bi na tem izhodišču lahko zgradili filozofijo odnosov.¹⁴ Tudi resnica je odnos, ker je sklad-

12. Sicer dančanes mnogi ne razlikujejo več, a je velika razlika med rabiti (nekaj, kar se **po**-rabi) in uporabljati (tisto, kar se **ne** porabi). Res pa nekaj lahko rabi (ne: služi, ki se uporablja samo za osebe) za določeno zadevo.
13. Klub temu, da imam še nekaj pomislekov, moram priznati, da mi je bil ta izraz všeč, odkar sem ga že pred leti prvič slišal na nekem simpoziju. S časom je menda prodril tudi v nekatere filozofske knjige, priročnike in slovarje. Nisem pa vedel, da je izraz Kosov. Zato tukaj uporabljam priložnost, da mu zanj čestitam.
14. Kos pravi: celo filozofijo. To ni pravilno, čeprav se »celo« pogosto napačno uporablja v tem pomenu. Nasprotno celemu je razbito, počeno. Pravilneje bi bilo govoriti o celotni, celostni ali popolni filozofiji. – Kos vstavlja tukaj še drug njegov posrečen neologizem: **oziralna filozofija**.

nost med spoznanjem in tem, kar je (spoznano).⁽⁸¹⁾ Tudi najbolj verjetna **hipoteza** (podmena) še ni **teorija** (splošna podmena). Ko podmeno zadosti potrdimo, postane teorija (npr., teorija o atomski naravi snovi). ⁽⁸²⁾ V naslednjem napotku Kos obsodi razumarstvo (racionalizem), ki pozablja, da je spoznavanje le del celovitega človeškega življenja. Navaja nekaj razumarjev, dostavlja pa tudi Sokrata zaradi njegovega etičnega razumarstva, po katerem bi človek, ki bi vedel, kaj je prav, ravnal prav(ilno). A človeško izkustvo zanika to mišljenje. ⁽⁸³⁾ Kos omenja p. Teilhard de Chardina in njegovo podmeno razvoja sveta (znanstveno feomenologijo razvoja): svet se razvija v določeno smer, od zmeraj popolnejše organizacije snovnega preko pojava živih stvari in človeka, do zmeraj bolj zavestnega socializiranja (poenotenja) človeštva, in končno v "točko omega". Kos zavrne to podmeno s spoznanjem: ni mogoče dati, česar kdo ali kaj nima.¹⁵ ⁽⁸⁴⁾ Ako bi bila filozofija le igra besed, bi se s to igro ne splačalo izgubljati dragocenega časa. Toda filozofiranje lahko izhaja tudi iz želje po modrosti, ki jo slutimo tam, kamor naravoslovne znanosti, matematika in tehnologija ne morejo prodirati. Odtod filozofija znanosti, matematike, tehnike (tehnologije), okolja ipd. ⁽⁸⁵⁾ Sledi kratek opis potrebe in delovanja logike, metodologije in psihologije. ^(86, s. 61-74)

Še tako dober namen ne more zlemu sredstvu vzeti zla. ⁽⁸⁷⁾ V načrtu vesolja so tudi prošnje za pomoč. Ni naključja, le (večkratno hkatno) križanje ali trčenje dveh ali več delovanj. Vse sovпада z načrtom vesolja, a čudovita zmogljivost tega načrta upošteva tudi človekova svobodna dejanja in dopušča celo zla dejanja. Ker so svobodna dejanja tako zelo del tega načrta, je smiselno, da se obračamo k neskončnemu Duhu s prošnjami za pomoč. ⁽⁸⁸⁾ **Družina in narod sta prostor za uresničevanje dobrega. Narod deluje najuspešneje kot država.** ⁽⁸⁹⁾ Posameznik ni neposreden član človeštva, ampak se včlani vanj kot član določene družine ali določenega ljudstva ali naroda. Zgodovino človeštva delajo narodi – nekateri kot države, a le po svojih posameznikih. Samo posamezniki z osebno odgovornostjo omogočajo skupinske odločitve. ⁽⁹⁰⁾ Osebna

15. Ne da bi zagovarjal T.de Ch., moram dostaviti, da doslej še ni bilo mogoče dokazati, da bi tisto »nekaj« ne bilo morda v sebi nosilo »kali« ali »gene« ali karkoliže, iz katerega bi se razvilo nekaj delno drugega.

odgovornost je sorazmerje med odločitvijo in vsaj tremi dejavniki: spoznanje etične vrednote, posameznikove strasti in sila, ki jo izvajata za odločitev tako omejen čas in vpliv družbenega okolja. (81) Človekov značaj se lahko spreminja. Človek je zmožen usmeritev, ki jih čuti niso zmožni. To daje človeku izredne zmožnosti!¹⁶ (92) Kolikor se živ jezik razvija, zahteva nego, ne pa poplitvenja. Mnoštvo različnih jezikov razodeva naravo kot zbiralnik in hranilnik različno-možnih, glasovno-pomenljivih izrekov o tem, kar je. V raznolikosti jezikov pride do izraza tudi edinstvena ustvarjalnost posameznega ljudstva ali naroda. Čim bolj se kak živi jezik razvija, tem bolj zahteva, da se čim bolj ujema z neizčrpnimi različicami mišljenja in (se) okorišča z edinstveno zvočnostjo svojih glasov. Če bi kdaj prišlo do resnično mednarodnega občevalnega jezika (ne torej edinega, vsem skupnega!), bi moral ta biti zvest svoji naravi in ostati zakoreninjen v dinamiki določenega ljudstva. Jezik se spreminja v neposrednem stiku s svetom. (93, s.74-78)

Če pojmuje človeka kot utelešenega duha, nam ni težko razumeti in oceniti pomembnost počitka (vsakodnevno spanje ali drugačen odpočitek) ali počitnic. Samo kdor misli, da se s smrtjo vse konča, se lahko preda skoraj neprestanemu delu, zato da bi dovolj zaslužil. (94) Toda ostareli človek, ki potrebuje več počitka, mora znati uporabljati čas, sicer bi bila njegova starost tragična. (95, s. 78-79)

V napotkih je Kos imenoval bivanjski vir kot pravega Boga; vera vanj je teizem. Deisti pa so tisti, ki sicer verujejo, da je Bog ustvaril svet, a ga ne more zanimati ne veselje ne naš mali človekov svet, tem manj, da bi posegel vanj z Razodetjem. (96) Čustvenost je izraz človekove enovitosti. Ker se človek zaveda sam sebe kot določeni jaz snovne in nesnovne narave, je razumljivo, da se izraža tudi kot čustveno bitje. Uravnovešena čustvenost je najboljši pogoj za napredek vsega človeka. (97) Ugotavljanje Vira bivanjske moči še ni vera, kot ni vera teologija. Na poti takšnega razmišljanja moramo znati razrešiti predsodke, saj nam gre za pravilno ugotavljanje, vredno (raz)uma; predsodki pa to več ali manj zaustavljajo (blokirajo) – podobno kot se to dogaja tudi v znanstvenem raziskovanju. Takšno ugo-

---

16. Ali je tukaj pravi izraz »značaj« (karakter), ki se razlikuje od »čudi« (temperament) in osebnosti?

tavljanje je koristno, ker nudi sestavine za svetovni nazor. (98, s. 79-81)¹⁷

Za konec Kos govori o trajni vlogi filozofskega razumevanja. Ker gradi "realistična filozofija" na tem, kar resnično je, uresničuje popolnejše življenje, omogoča njegov razmah in stopnjevanje, ker temelji na tem, kar resnično je in ga kot takšno spoznavamo. (99, s.81-82)

Med predstavitvijo vsebine sem si sem ter tja dovolil sicer manj pomembne pripombe. Zato na tem mestu ni treba reči kaj dosti več. Morda bi kdo Kosu hotel očitati, da je precej trditev nekako nedokazanih, ali vsaj premalo dokazanih. Toda namen dela gotovo ni bil ta, da bi v vsem šel do zadnjih razlogov vsega. Toda računati bo pač moral s tem, da mu bo kdo očital prevaro "petitio principii". Sicer gotovo Kos sam ne bo trdil, da je njegovo filozofiranje pred njegovo vero in da ni skladu z razodeto vero. Sme pa upravičeno pričakovati, da bo, recimo, kak neveren človek knjigo bral brez predsodkov, ker je pisana s strogo filozofskega stališča, kot da bi jo bil pisal ne glede na svojo vero.

Knjiga se prijetno bere. Še več! Ne da bi se bil Kos odpovedal znanstveni natančnosti, je delo dejansko pisano zelo poljudno, kar mu zna marsikateri pisec zavidati. Ne izključujem sam sebe v tem, da sicer ne poznam nevoščljivosti, a kdo bi si ne želel imeti take "lahkote" za pisanje tako težkih zadev? Zato "knjižico" prisrčno priporočam.

Haedo, na veliko soboto 2004

17. Kosu (in tudi meni) se zdi primerno, da je tu dostavil nemški in angleški izraz za svetovni nazor: Weltanschauung in worldview, ker zlasti v španščino iz angleščine ali iz angleščine v španščino mnogi prevajajo z »world image«, kar pa pomemi »strnitev naravoslovnih izsledkov o vesolju in svetu«, ali kratko podoba o vesolju in zemlji, svetu.

NEKAJ PRIPOMB K 'RAZMIŠLJANJU'

V zadnji številki svojega 37 letnika je revija Meddobje objavila obširno razpravo dr. Mirka Gogola pod naslovom »Razmišljanje o dušnem pastirstvu v naši politični emigraciji«. Ob tej priložnosti posveča avtor kar celo poglavje moji osebi, oziroma Sloveniji v svetu o kateri sem pisal med drugim tudi v knjigi 'Med smrtjo in življenjem'. Končuje ga s pozivom k dialogu. Kot vemo, naj bi dialog ali pogovor vseboval, ne le izmenjavo različnih pogledov marveč tudi poslušanje in poskus razumevanja sogovornika. Prav v upanju na tak dialog sem leta 1997 objavil v isti reviji (št.1-2 str 148) nekaj pojasnil ob dr. Gogalovi knjigi »Usoda izseljencev«, s katerimi sem poskušal »osvetliti vsaj najvidnejše nesporazume,« glede naše zdomske skupnosti. Ker je omenjena številka Meddobja bralcem še dosegljiva, ne bom ponavljal, kar sem napisal takrat.

Lahko rečemo, da smo Slovenci, ki živimo v svetu kot skupnost, realnost, ki je posledica že predvojnega izseljevanja, predvsem pa povojne politične pa tudi ekonomske emigracije. Vsekakor gre za konkretne ljudi, Slovence, ki živijo raztreseni po različnih kontinentih in deželah, a ki ohranjajo v sebi zavest, da so del slovenskega naroda. Seveda so nekateri rojaki to zavest s časom izgubili, ali se ji odpovedali. Ne bom ponavljal, da so s tem osiromašili sebe in ljudstvo med katerim živijo, poudaril pa bi, da je prav tako mnogo drugih, izseljencev in njihovih potomcev, ki tega ne storijo. Ti so poseben del slovenskega narodnega občestva, ki mu pravim Slovenija v svetu. Ime se mi zdi primerno, a če koga moti lahko ta pojav imenuje drugače. Pri tem ne gre za kako slovensko posebnost. Večina evropskih zakonodaj, med njimi tudi slovenska, priznava pravico celo do državljanstva potomcem izseljencev, rojenim v diaspori. Meddržavne pogodbe npr. med Argentino pa Italijo in Španijo, ki dopuščajo in urejajo vprašanja dvojnega državljanstva, to novo družbeno realnost le potrjujejo. Vendar kot vsaka stvarnost je tudi ta dinamična ter so zato avtorjeve ugotovitve glede nekaterih pojavov med nami vredne pozornosti in upoštevanja.

Naj pojasnim nekaj svojih izhodišč pri razpravljanju o naši zdovski stvarnosti, kar utegne olajšati medsebojno razumevanje. Razmišljanje o »Sloveniji v svetu« izhaja iz zavesti, naj bi narod, pri katerem je diáspora že več kot sto let demografska konstanta, saj živi v njej stalno nad 20 odstotkov njegovih članov, našel primeren način povezave vseh svojih potencialnih sil. Drugi razlog pa je danes nesporna ugotovitev, da se svet krči in da bo globalizacija, (o kateri se pred desetletji, ko sem o tem pričel pisati, še ni govorilo), pričela odpirati tudi Slovencem vrsto novih možnosti pa tudi izzivov. Marsikaj se od predvidenega uresničuje, marsikaj gre morda po drugačnih poteh. Vsekakor je dejstvo, da živimo v dobi, ko je eno od znamenj časa največje preseljevanje ljudstva v zgodovini, zadosten razlog za razmišljanje o tej temi. Različnost mnenj glede katerekoli vizije ne bi smela nikogar motiti. Zato ne nameravam razpravljati kje se mnenja dr. Gogale razlikujejo od mojih. Omejil bi se rad na nekaj netočnosti in trditev, ki jih vsebuje omenjeni del razprave.

Vsakemu opazovalcu naše zdomske stvarnosti je lahko jasno, da Slovenci nikjer na svetu ne živimo v getu in da v veliki večini izpolnjujemo dolžnosti, ki jih imamo do držav v katerih prebivamo.

Upal sem, da je bilo razpravljanja o getu med nami konec že pred desetletji, a se zdi, da ga je avtor poživil, verjetno novim generacijam v premislek. Naj tedaj pojasnim: ker Slovar slovenskega knjižnega jezika opredeli ta pojem le kot mestno četrt, ali del mesta v katerem žive ljudje določene rase, poglejmo kako definirajo isti pojem drugi. Real Academia Española pravi, da je 'el gueto', poleg predmestja, kjer živijo ljudje istega porekla izločeni iz ostale družbe (marginados por el resto de la sociedad), tudi obrobni položaj v katerem živi neko ljudstvo, družbeni razred ali skupina oseb. Za angleško govoreči del človeštva pa je 'ghetto' del mesta, kjer živijo skupine ljudi, ki so revni in niso sprejeti kot polnopravni državljani. (Longman Dictionary of Contemporary English.)

Z ugotovitvijo, da položaj Slovencev nikjer na svetu ne odgovarja nobeni od navedenih definicij in da celo v prenesenem pomenu ne moremo govoriti med nami o obstoju ali poizkusu ustanavljanja kakega gospodarskega, kulturnega ali političnega geta, 'izločenega iz ostale družbe', se mi nadaljnje razpravljanje o tem vprašanju ne zdi potrebno.

Glede dolžnosti, ki jih imamo do držav v katerih živimo pa sicer v knjigi, ki jo omenja avtor nisem pisal, a je več kot jasno, da obsega ta poleg spoštovanja ustave in zakonov dotične države, pošteno in odgovorno delo ter izpolnjevanje davčnih obveznosti, to je, njeno vzdrževanje. Kot je znano ne le rojakom ampak tudi drugim, ki nas poznajo, smo Slovenci povsod po svetu, ne le v Argentini, znani po poštenu delavnosti in vestnem spoštovanju vseh in tudi davčnih zakonov. Na ta način Slovenci sodelujemo pri vzdrževanju države in imamo zato pravico do njenih uslug. V nasprotju z avtorjem, ki meni, da živijo prebivalci od države se mi zdi jasno, da živi država od dajatev prebivalstva, to pa od svojega dela ter izmenjave dobrin in uslug, kar drži seveda tako za države kjer so Slovenci avtohtoni, kakor za one kjer živimo kot priseljenci. Res je, da smo ob prihodu v Argentino dobili od države v emigrantskem hotelu stanovanje in hrano in da smo potem nekaj časa prejeli, posebno na področju varstva in izobraževanja, več kot smo ji mogli dati. Vendar ne za dolgo, ker se je večina od nas hitro vključila v gospodarsko verigo dežele, s tem pa pričela doprinositi k njeni rasti. Ena od značilnosti gospodarske rasti je namreč, da vsaka generacija zapusti več kot je prejela. Ne vidim razlogov za mišljenje, da bi bilo v našem primeru drugače.

Avtor dokazuje, da naj bi živeli priseljenci na račun Argentine tudi z vprašanjem, 'kako je potem mogoče, da je sedanja kriza v Argentini tudi nas močno prizadela. Saj vendar živimo v Sloveniji v Svetu'. Seveda dokaže s tem prav nasprotno. Argentina je krila svojo upravno neuspešnost in kronični proračunski primanjkljaj, ki je bil eden glavnih vzrokov krize, s prihranki vsega prebivalstva, tudi z našimi. Z istim vprašanjem pa je avtor tudi nakazal, da vsaj v tem primeru ne loči med narodnostjo in državljanstvom.

V omenjeni knjigi sem skušal ločevati med pojmom naroda in države. Ko sem se na nekem mestu vprašal: »Čemu naj bi bil manj živ ud naroda Slovenec, ki živi n.pr. v New Yorku.... ali Trstu od onega, ki prebiva pod ljubljanskim gradom«, sem govoril o narodni pripadnosti. Prav tako nisem nikjer zapisal, da bi bili rojaki, ki živimo v diaspori 'enaki' kot oni v domovini. Niti o teh ne moremo reči, da bi bili recimo Dolenjci enaki kot Gorenjci ali Primorci, čeprav niso eni nič manj Slovenci kot drugi. Ker je to samo po sebi umevno se mi ni zdelo potrebno posebej poudariti.

Brez dvoma pa smo nekdanji begunci dolžni Argentini posebno hvaležnost, ker je sprejemala po vojni naše družine v celoti, ne da bi diskriminirala kdo je dela bolj ali manj sposoben. O tem sem že govoril in pisal, hkrati pa tudi pojasnil, da je, kolikor morem presoditi, slovenska skupnost to velikodušnost argentinske države vedno cenila in jo z delom generacij tudi poplačuje. Seveda pa se zavzetost naše emigracije za deželo, ki nas je sprejela, ne konča pri gospodarstvu. Celotna socialna, politična, kulturna in moralna problematika Argentine nas prizadeva in vsak njen uspeh nam je v veselje, prav kakor nas njene težave bolijo. Vendar prav zato, ker ne živimo v getu, se naša čustvena in tvarna angažiranost na teh področjih spaja z dejavnostjo in čutenjem celotne argentinske družbe.

Do sem gre v dr. Gogalovem razpravljanju v zvezi z omenjenimi temami za različnost mnenj in za nesporazume, ki so lahko predmet neprizadetega pomenka. Je pa zapisal ob tej priložnosti dr. Gogala popolnoma neutemeljeno trditev, ki me je globoko prizadela. Ko kritično zavrača moje mnenje, naj bi prišlo v globaliziranem svetu do izventeritorialnih škofij za izseljence pravi, 'da ta predlog močno diši po narodni Cerkvi.' (str. 235) S tem mi teolog očita namen razkolništva, kar vsaka narodna Cerkev v bistvu je. Da nisem edini, ki to avtorjevo trditev razume v tem smislu je pokazal tudi eden od poslušalcev njegovega predavanja, ki se mu je zdelo primerno, da je mnenje o našem 'slovenskem razkolništvu' ponesel v ljubljansko Družino in ga tam primerjal z zvestobo škofa Vovka, kateremu je Kardelj, podobno kot komunisti tudi drugod, poskušal vsiliti nacionalno Cerkev, s tem pa odpad od vesoljnega, to je katoliškega krščanskega občestva. Jasno, da misel o izseljenskem škofu nima s kako 'nacionalno cerkvijo' nič skupnega. Izraz 'slovenska Cerkev', ki ga uporabljam na omenjenem mestu je dovolj jasno povezan s pojmom slovenske škofovske konference ter z odnosom izseljenskega dušnega pastirstva do škofij v deželah, kjer izseljenci živijo, da o tem ne more biti dvoma.

Razumljivo, da gornjega teologovega očitka ne morem preiti molče. Kot katoliški laik imam pravico do mnenja, kako naj bi se bolje in uspešneje organizirala dušnopastirska dejavnost, tudi če nimam posebnega upanja, da bo moje mnenje kdo upošteval ali da bo v danih razmerah izvedljivo. Jasno, da pri tem, kot vedno, sprejemam odločitve cerkvene hierarhije. To je razumljivo vsem, ki me poznajo, a dr. Gogalovo pisanje bodo brali tudi drugi. Zaradi teh moram po dolgih letih izrecnega in zavzetega

katolištva zagovarjati svoje dobro ime. Zato z vso resnostjo zatrjujem, da v vsem svojem življenju nisem ne izrekel, ne napisal stavka, v katerem bi zagovarjal idejo kakršnekoli nacionalne cerkve, to je ločitve od katoliške, vesoljne Kristusove Cerkve in njene glave - papeža.

S tem pojasnilom pa je stvar zame končana.

TONE RODE

PREDSTAVITEV KNJIGE
DR. TINETA DEBELJAKA
»ČRNI KAMNITNIK - LOMA NEGRA«

Spoštovani!

Zelo sem vesel, da imam nocoj priložnost spregovoriti pred vami, ob priliki predstavitve knjige Dr. Tineta Debeljaka, Črni Kamnitnik – Loma Negra. Vesel še posebno, ker vem, kaj nocojšnja predstavitev pomeni vnuku in prijatelju, ki je delo uredil, oblikoval in opremil ter me tudi vljudno povabil, da se lotim izziva.

Nisem literarni kritik ali zgodovinar, da bi bil zmožen knjigo strokovno vrednotiti ali uokviriti v čas v katerem so spisi nastali, še manj dodati kakšen nov pogled, izmed že nešteti, na Debeljakovo literarno ustvarjanje, med katerimi nedvomno izstopa delo Dr. Denisa Poniža, avtorja spremne besede ter kulturnika, ki je v Škofji Loki, v mesecu novembru leta 2003 knjigo tudi izčrpno predstavil slovenskim bralcem. Prav tako nisem zmožen likovne kritike ali ocene dela fotografa Marka Vombergarja, čigar slike opremljajo knjigo in krasijo nocoj dvorano, v kateri se nahajamo. Zato dovolite, da se ob tej priliki lotim predstavitve na morda malo drugačen način, s poudarkom na vsebini in ne formi knjige, na sporočilu, ki me kot moža in očeta, kot pesnika in kot Slovenca, rojenega v Argentini, močno nagovarja.

V pričujočem spisu bodo zato prevladovali impresija in ne analiza, občutki in ne strokovno obravnavanje, velikokrat kar sprotne misli, ki so spremljale moje branje in doživljanje dela, ki ga imamo pred seboj, dela v dveh dimenzijah, v večplastni uporabi besede in oblikovani svetlobi slik.

Dovolite, da sprva na kratko razložim, kaj mi ta knjiga pomeni v okviru svojega zanimanja za slovensko zdomsko literaturo nasploh.

Priznati moram, da sem se z Debeljakovo literaturo srečal šele v zrelih letih. Čeprav mi je bilo branje že od rane mladosti v velik, če ne največji užitek ter sem zato s slastjo požiral

vse, kar sem dobil pod roke, sem se pisateljev in pesnikov, Debeljaka, Papeža, Mauserja, Simčiča in drugih slovenskih intelektualcev v izseljenstvu, vse do poznega najstništva izogibal. Danes domnevam, da je šlo za samoobrambni refleks pred težo podoživljanja preizkušenj, ki jih je generacija pred nami morala prestati. Težko mi je bilo soočiti se s kruto resnico njihove usode, ki je v literarnih delih teh ustvarjalcev pogosto prihajala na dan. Literatura, ki je nastala v tem človeškem in zgodovinskem okviru je nosila težo njihovega in zato tudi mojega življenjskega križa, branje le te je pa zato zahtevalo postnemu času podobne drže in duha, a brez gotovosti Velike noči. Kot otrok sem skoraj vsak konec tedna, sprva pod mizo potem pa pri njej, poslušal starejše domače, kako so se v pogovorih vrstili domotožje, svoboda, vera, nepričakovane ločitve, pogrešanje, pieteta do mrtvih rojakov, hvaležnost do znancev mučencev, upanje, odpuščanje. Šlo je največkrat za žalostne življenjske usode domačih: mož in žena, fantov in deklet in tudi celotnih družin. Čeprav sem se že kot otrok čutil povezanega z njimi, poznanimi in nepoznanimi sorodniki ter zato tudi kmalu zavestno dojel pojem razširjene družine oz. skupnosti oz. naroda ter se sprejel kot njegov člen, je pečat krivične krvave usode nekaterih ter izgnanstva in izseljenstva ostalih postal sprejemljiv šele z leti.

Tako sem se, mnogo kasneje, predvsem preko pripravljanja tekstov za junijske spominske proslave žrtev komunistične revolucije, intelektualno približal glavnim temam, ki so zaznamovale generacije pred nami, a nisem dopustil, da bi mi prišle do živega, da bi me presunile in pretresle. Zaradi tega sem se šele preko del, ki niso navidezno direktno obravnavala snovi, pričel spravljati s preteklostjo. Knjigi, posvečeni duhovnosti in ljubezni, pesmi Karla Mauserja in zbirka »Poljub« Dr. Tineta Debeljaka, sta mi končno odprli vrata v danes zavestno sprejeto realnost, iz katere izhajam.

Ko pa sem, pred približno tremi leti, od prijatelja fotografa Marka Vombergarja, skupaj s prvimi posnetki umetniških slik, prejel osnutek, ki naj bi postala knjiga v spomin deda ob stoletnici njegovega rojstva, sem ponovno doživel močan obrat v odnosu do polpretekle zgodovine. Če sem bil do takrat zavestno sprejel skupno usodo, od begunskih kolon, taborišč, kočevskih brezen in čezocean, brez povratnega plovnega načrta, sem preko osnutka za knjigo o usodi deset let nasilno ločene družine, na osebni, čustveni ravni doživel gorje tistega časa in to v trenutku, ko

sem sam v polnosti užival srečo družinskega življenja ter bližino žene in otrok. Tu je namreč šlo za konkretno življenjsko zgodbo neke družine izmed mnogih med nami. Predstavljal sem si koliko podobnih zgodb je še verjetno shranjenih v spominu številnih izmed nas. Življenjska izkušnja Dr. Tineta Debeljaka in njegove družine mi je dala spoznati koliko po malem užitega a dolgotrajnega gorja je povzročil komunizem, ne samo v velikem (tu mislim na množične poboje nasprotnikov, na zatrtje vladavine prava, na kršenje temeljnih človekovih pravic in svoboščin, na institucionaliziran teror), temveč tudi v navidezno malem, obrobem ali manj pomembnem za zgodovinske študije, a bistvenem za življenje posameznikov.

Tako sem se navdušil nad osnutkom knjige, ki pa je imela predvsem umetniško razsežnost poleg pričevalne vrednosti ter izvirne človeške pristnosti, ki je bralcem razpirala vpogled v razmišljanja, čustva, nežnosti, celo intimnosti zakonske in družinske ljubezni. Šlo je za delo, ki je iz osebne življenjske tragike vstalo v poveljano literarno stvaritev. Tu so bile okvirne črtice, izpovedne lirične pesmi ter prisrčna, iskrena pisma, vse to pa prepleteno s fotografijami močne sporočilne intenzivnosti. Zato sem resnično vesel, da je knjiga, sad večmesečnega dela vnuka, pred nekaj meseci zagledala luč sveta in to v najbolj primernem času za počastitev deda, ob priliki praznovanja stoletnice rojstva, prav tako, kot si je vnuk zamislil.

Obrnimo sedaj prvi list in na kratko pogledimo kakšna je notranja zgradba knjige.

*»Payador sem, ujet med žare,
med viharje, srca udare.«*

To sta dva izmed prvih verzov iz uvodne pesmi, ki razkrivata smisel celotne knjige. Takoj za tem nas pa tekst popelje v spoznavanje okoliščin, prostora in časa, okvira, v katerem je avtor preživel leta oddaljenosti od družine. Temu sledita duhoviti, celo sociološko zanimivi črtici *Novi plavž* in *Naša hiša*. Ker je jezik in slog črtic dinamičen in poln energije, te z obrežja na dno prav kmalu potegne krožni tok miselne niti knjige, da se kmalu znajdeš pred poezijo *Spomin*, ob kateri znova z ostrino začutiš bolečino Debeljakove usode:

*»Mrak se vlega. Iščem v globine.
Iz dna ... iz najglobljega: vzdih družine.«*

Kmalu po njej pa se vrstijo cikl pesmi iz zbirke *Zariski s kredo*, prva skupina pisem družini in potem četverica črtic,

Odkrite stopinje v snegu, Smrt Mata Matkoviča, Ab urbe condita ter Na jerebice.

Prvi del, ki je v svojem jedru sestavljen iz črtic, deluje nekako kot uvod v problematiko in situacijo, v kateri se avtor nahaja in katero urednik knjige želi bralcem predstaviti. Prvi del je tako posoda drugemu delu, v katerem umetnik izlije svoja najintimnejša čustva in misli v kontrapunktu pisem in pesmi, posvečenih ženi, otrokom in, ob koncu, Božji materi Mariji.

Dr. Denis Poniž v spremni besedi piše, da predstavljajo Debeljakove črtice, ki so nastale v času, ko je bival v Lomi Negri, "most" med pismi in poezijo. Jaz sem pa doživel prav pisma, kot povsem nepričakovano bogastvo knjige, ki dajejo tako črticam kot poezijam popolnoma novo razsežnost ter vraščenost v realnost, v kateri je Debeljakova literatura nastala. Čeprav uživam ob nepričakovanih obratih zgodb in opisovanjih krajev in ljudi, ki jih Debeljak tako živo upodablja v črticah, čeprav cenim zanimive in celo duhovite zgodbe o slovenskih predvojnih izseljencih, ki imajo nedvomno tudi dokumentarno vrednost, čeprav dojemam Debeljakovo poezijo kot skoraj liturgično besedilo pred oltarjem velikih resnic, so zame prav pisma, v svoji navidezni skromnosti in domačnosti, tisti člen, ki stori, da zadobi celotno delo, s pesmimi in črticami vred, neizmerno moč pričevanja, ki nagovarja neposredno, posamezno, vsakega človeka v najintimnejšem kotu srca.

Prijatelj, ki je pred kratkim študiral Cankarjevo esejistiko mi je poslal sledečo misel, ki jo je Cankar zapisal ob ocenjevanju Kettejevega opusa:

»Pojavljajo se dandanes na svetu osebe, ki so artisti in nič drugega kot artisti; zaklicali so v deželi tisto laž, da je umetnost 'sama zase', slekli so ji vse ideje, dotirali formo do vrhunca ter zavozili vso stvar naposled tako daleč, da se razen literatov ne zanima za leposlovje živa duša več. Rodilo se je nekaj novega: artistika, ki nima z življenjem in z velikimi svetovnimi problemi nobene zveze, životari samo svoje kilavo životarjenje ter v najslabših svojih pojavih ne služi v drugo, kot da sčeegeče po hrbtu debele filistre. Malo jih je, ki pišejo zato, da dajejo odduška svojemu srcu, da pripovedujejo, po čem je hrepenela v težkih urah njihova duša, ko je trkala pol predrzno, pol plaho na vrata velikih skrivnosti.«

Kaj je literatura Dr. Debeljaka, če ne pretresljiv odgovor ter silna antiteza te izpraznjene umetnosti, katero Cankar imenuje

artistika? Kaj je literarno ustvarjanje Dr. Debeljaka če ne ena sama velika daritev večnim vrednotam? Res, malo jih je bilo pisateljev sodobnikov, s poslušom za velike skrivnosti. A Dr. Debeljak je iz osebnega izkustva ljubezni in trpljenja in kot glasnik celotne generacije ustvaril vrhunsko umetnost podrejeno Smislu.

Ob prebiranju knjige sem zase napravil izbor odlomkov iz Debeljakovih pisem družini, nekaj isker njegovega razmišljanja in prepričanja. Dovolite, da to delim z vami:

- *Rad bi videl, da ne živimo v tako heroičnih časih, toda kar je, to je: v ta čas smo postavljeni in v njem moramo živeti do smrti, ki si je sami ne smemo priklicati, prav lahko pa jo dobimo poklonjeno od drugih prej kot je bila sicer namenjena. V tem je ravno heroizem, da vztrajamo pri mrtvi straži, kot je pisal nekoč nekdo. Ne želim vam, da bi tak heroizem poskušali, toda rad bi vam dal volje in poguma, vere in moči, ki je sam nimam, pa je nekdo, ki jo daje kot milost. (Str. 98).*
- *Volja do življenja mora biti silnejša kot zapreke na pot postavljene, pa tudi če so še take...Fant moj, bodi srečen v svoji mladosti, nabiraj si sil za življenje, in to predvsem: moralni temelji in umska izobrazba. (Str.210).*
- *Želim Ti, da bi ne bil tako materialističen, kakor je mladina tu, ki študira samo zaradi "karijere" (denarja); temveč, da bi – kjer koli že – šel za globljim spoznanjem stvari same, do doumevanja problematike sveta in življenja, seveda tudi smrti in po njej – in postal velik v tem zmedenem času za nas predvsem – tu in tam, pa tudi za druge. (Str. 213).*
- *...kar delamo iz ljubezni, ni delo, ki muči, temveč, ki sladi življenje in prinaša sad meni samemu pa tudi narodu, kate-rega mrtev zgolj egoistično materialističen ud ne smemo biti, pa čeprav smo v preganjanju in izgnanstvu. (Str. 210).*
- *Osem let lepega učenja Te čaka, pa ne ustraši se ga, saj je tako lepo spoznavati svet in njegove zakone, pa zgodbe ljudstva in še posebej svojega naroda... pa gledati z izobraženimi očmi za zaveso sil, ki ženejo svet. Te so dobre ali pa slabe kot sta v vsem vesolju utelešeni ti dve, dani že od Ustvarjanja, Bog in... Toliko je treba študirati, da razumeš*

svet, pa ga boš komaj s petdesetimi leti. Meni se vidi, da ga začenjamo umevati šele sedaj – pa sem dal toliko šol skozi, toliko dežel in še emigracijo, ki jo jemljem za novo šolo... Vidiš, pa to študiram tudi že osem let, pa še ne morem priti do mature, da bi jo praznoval doma... Polni si torej svoj razum z znanostjo in svoje srce – z angelsko godbo... (Str. 231).

- ... Kako rad bi, da bi bili vsi skupaj, kakor bi mi bilo na drugi strani hudo, da bi otroci postajali z vsakim dnem bolj Španci in ne bi mogli služiti domovini, kar je vendar le "suprema lex". Tudi jaz bi ji rajši služil v idealnem delu, kakor pa da zdaj grizem mastno kost v tujini ... (Str. 84).
- ... v rokah smo sil, ki jim nismo kos, pa tudi Sil, ki se jim ponižno podrejamo ... To naj drži vas in nas pokonci. Vera, Up, Ljubezen, pa bo šlo in vse prišlo k svojemu koncu in zaključku, ki bo pravešen. (Str. 92).
- Najdražja!
...Zdaj je stopil med naju razdor sveta – in kdo ve, če ni prepad tako velik, da ga najina usoda ne bo nikoli preskočila? Kljub vsemu imam še upanje, kajti vem, da imam "vero", ki gore prestavlja ... morja pa ne more, na žalost ... Toda tudi to bo prešlo in tedaj bova zopet zaživela najin dan pred sedemnajstimi leti, ki naju veže tudi preko daljav in časa, ki mu gospodujeva midva. Ob zgledu na Tvoje junaštvo, ostajam tudi jaz tak, da bi Te ob svidenju mogel biti vreden. (Str. 184).
- Nisem pa pozabil na vas vse, najmanj nate, ki sem vedno pri Tebi in sem Ti posvetil tudi svoje novo delo, ki si ga Ti napravila in nosi naslov Poljub – Veri... Tako rad bi Ti poslal zbirko, ker je Tebi namenjena, pa je ne morem, ne smem in nočem, da bi ne padla v še večje stiske, kakor pa si v njih. Zdaj vidim, da Ti tudi pesmi nisem prave pel, ker pel sem le svoje koprnenje po Tebi, ne pa Tvojega trpljenja, junaštva, herojstva, bede in ponižanja, trganja sebe za otroke, odmiranja vsemu lepemu, hiranja in umiranja pod biči, ki jih udarjajo nate in na najine, morda prav zaradi mene. Zdaj vidim kakšen egoist sem, toda vendar bi rad (...) pred vsem svetom zavpil, da si z menoj in jaz s Tabo, da sva zvezana do smrti in preko oceanov, da sva eden v drugem brez presledka, čeprav sva ločena...

Da, živiva in ljubiva se, pa naj bo komu prav ali ne. In upava in verujeva – in bova prestavila gore in oceane in premagala čas in vsako jako bolezen, čeprav trka na vaša izhirana in trpeča telesa. (Str. 187).

- *...Zemlja se tako suka, da se lahko vsak čas kam zaleti in razleti: kje se bomo spet našli, otroci moji? Mislim, da je zdaj na pohodu čas, o katerem je pisano, da bo nastala taka zmeda, da se ne bo vedelo, kdaj bo konec in kdo bo zmagal, tedaj pa bo posegla vmes božja roka na priprošnjo Marije in spet bo vse prav... Ne vem, če bomo tisti novi čas doživeli, vem pa, da nam more v tem času pomagati samo Marija. Tako je, da samo še v to verjamemo – mi tukaj ... in se bojimo strahot in groze, ki so morda vam bližje kot nam. Bog vas varuj in ohrani, pa se bomo še videli ... (Str. 231).*

Ali niso te misli še vedno aktualne?

Ali se vam ne zdi, da se svet ni kaj dosti spremenil?

Vera, ljubezen, čut odgovornosti in poslanstva, oči uprte v večnost...

Ali niso to dragocenosti tudi za naš čas?

Pred seboj imamo knjigo, v katerem se beseda deda in slika vnuka dopolnjujeta v bogatem dialogu med generacijama: črtice, pesmi in pisma Dr. Debeljaka sobivajo v knjigi z umetniškimi fotografijami Marka Vombergarja. Že to dejstvo daje delu edinstveno podobo, katera se ne da umestiti v že klasične kalupe. Po videzu gre za knjigo fotografij, morda celo za - kot pravijo Angleži - »coffee-table book«, lepo opremljeno »slikanico« za odrasle, kakršne hranimo v dnevnikih sobah, na spodnjih policah steklenih mizic blizu kavča, skupaj s publikacijami o modernih dekorativnih slogih, o Buenos Airesu, o Julijcih ali Tangu. A komaj pričneš z branjem spoznaš, kako knjiga, v lepem jeziku besed in slik, razvije podobo resnične zakonske in družinske ljubezni ter žalostno usodo enega od mnogih izseljencev, v tem slučaju velikega, če ne največjega slovenskega literata v diaspori. Mnogo jih je, ki so svoja čustva in bolečine ponesli v grob, Dr. Debeljak je pa iz življenjskih preizkušenj ustvaril spomenik vrednotam, katerim smo bili skozi generacije navezani in katerih ne bi smeli pozabiti.

Preplet črtic, pesmi in pisem je zamišljen tako, da proza daje okvir in resničnost čustveni izpovedi pesmi; slike, kot ponižne

spremljevalke besed, pa omogočajo, da se z lahkoto lotimo teksta. Ko se besedilo loti prikazovanja okoliščin in razmer, so tudi slike ilustrativne, celo dokumentarne narave. Ko se pa tekst, preko pisem in pesmi, potopi v najintimnejše globine, pa tudi fotografija doseže svojo najbolj intenzivno izpovedno moč. Tako so slike popolnoma podrejene besedilu. Naj omenim, da je fotografije, ki krasijo knjigo, fotograf izbral iz ciklusa, ki je nastal prav v krajih, kjer je Dr. Debeljak preživel leta odtranosti od družine.

Z lahkoto je v Vombergarjevi fotografiji zaznati, kako skozi slike navidezne preprostosti sijajo začudenje, spoštovanje, skoraj Frančiškovo gledanje stvarstva, vsega kar nas obdaja. Vombergarjeva umetnost sloni predvsem na globokem čutu za opazovanje narave ter smislu za detajle. Šop konjskih dlak ujetih na ograji...Pogled iz samote, tišine zrenja, ki predpostavlja, da je vse stvaritev veličastnega Umetnika, fotografija odsev, slika pa le luna v sijaju Boga, Sonca.

Prav zato me Vombergarjeva fotografija nagovarja. Vombergar je zvest umetnosti, ki gre v globino, ki vidi pod skorjo sedanjosti, tudi pod navidezno monotonostjo in celo dolgočasnostjo pampe, umetnosti ki, kot pravi Cankar, trka na vrata velikih skrivnosti.

»...lepote ni mogoče uničiti, resnice ni mogoče zamolčati, vere ni mogoče zatajiti.« ugotavlja Denis Poniž, ob zaključku spremne besede knjige. Lepota, Resnica in Vera so rodovitne, tudi v najhujših preizkušnjah in najhujšem trpljenju. Vrednote nam iz te knjige sijajo v sivi vsakdan z močjo izpovedi, kot klic k zvestobi, naj po vsem prehojenem ne pozabimo, od kod prihajamo, ne kam gremo. Življenjska zgodba Dr. Debeljaka in njegove družine naj nam bo v opomin, da so prav vrednote največje bogastvo, ki ga lahko predamo otrokom. Tudi za ceno trpljenja, smrti ali desetletne ločitve.

Vsak od nas se lahko zrcali v tej knjigi, vsako družino bi lahko doletela podobna življenjska zgodba. Zavezani smo vrednotam, ki jih izžareva ta knjiga. Bog daj, da bi jim bili zvesti ter da bi nove generacije še naprej črpale življenjsko silo iz studencev žive vode. Vode, kakršne nam Črni Kamnitnik nudi zvrhano mero. Jasno jih vidim kapljice: kako se svetijo, ko polzijo čez rob.

Hvala lepa!